

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра педагогіки
Науково-методична лабораторія
«Освітньо-виховні системи Полісся»**

**Тенденції
модернізації національних
освітніх систем**

Збірник наукових праць молодих дослідників

*За загальною редакцією
О.С. Березюк, О.М. Власенко*

**Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
Житомир
2014**

УДК 378
ББК 74.58
І 67

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 8 від 28 лютого 2014 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О.С. Березюк – кандидат педагогічних наук, професор.
О.М. Власенко – кандидат педагогічних наук, доцент.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

О.Є. Антонова – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

З.І. Нагачевська – доктор педагогічних наук, професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Н.В.Захарчук – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України.

Тенденції модернізації національних освітніх систем:
збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 242 с.

У збірнику досліджено особливості модернізації освітньо-виховного простру України, історичні аспекти розвитку навчально-виховних закладів, інноваційні тенденції, дидактичні та виховні технології підготовки молоді в системі освіти. Акцентується увага на особливостях національного середовища Поліського регіону, інноваційних технологіях, які використовуються в поліській школі.

Для викладачів вищих навчальних закладів, молодих науковців, магістрантів, студентів та вчителів загальноосвітніх шкіл.

*Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.
Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.*

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2014

ЗМІСТ

Науково-методична лабораторія „ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ СИСТЕМИ ПОЛІССЯ”

Згідно з рекомендаціями науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України та лабораторії дидактики Інституту педагогіки АПН України актуальними є проблеми розбудови національної системи освіти, зокрема її регіонального компоненту, що й передбачено директивними документами, насамперед Державною національною програмою „Освіта” (Україна ХХІ століття), Доктриною національної освіти і для вивчення цих проблем створено 15 червня 2005 р. на базі кафедри педагогіки та споріднених кафедр філологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка науково-методичну лабораторію „Освітньо-виховні системи Полісся” як структурний підрозділ університету та регіональна філія Інституту педагогіки АПН України (м. Київ).

Мета науково-методичної лабораторії:

- ✓ дослідити організаційно-педагогічні основи побудови поліської школи як регіонального українського національно-виховного закладу (етнодидактичний аспект);
- ✓ розробити концепцію поліської школи, програму народознавства Полісся, навчальні посібники та методичні рекомендації з етнопедagogіки, літературного краєзнавства, етнографії та ін.;
- ✓ налагодження наукової співпраці з середніми та вищими навчальними закладами України та інших країн, введення в науковий обіг науково-методичного матеріалу.

Наукові консультанти

Ю.І. Мальований – член-кор. АПН України, вчений секретар відділу дидактики АПН України

О.А. Дубасенюк – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка

Напрями науково-методичної лабораторії „Освітньо-виховні системи Полісся”:

I відділ. Концептуальні основи формування етнопедagogічної культури в умовах Поліського регіону.

II відділ. Історія розвитку освітньо-виховних систем Полісся

III відділ. Вивчення досвіду формування народознавчої компетенції.

IV відділ. Інноваційні технології навчання в Поліському регіоні

V відділ. Педагогічні фактори етнічної соціалізації Особистості в умовах Полісся

Науково-методична лабораторія тісно співпрацює з лабораторією дидактики Інституту педагогіки АПН України, з лабораторією «Народна педагогіка Гуцульщини» Прикарпатського національного університету, з Оломоуцьким університетом (Чехія) та іншими навчальними закладами

Науково-практичні конференції молодих вчених, проведені на базі науково-методичної лабораторії „Освітньо-виховні системи Полісся”

1. Всеукраїнська науково-практична конференція “Українська національна школа: витоки та сучасність” присвячена 125-річчю дня народження Григорія Ващенка (26 травня 2003)
2. Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми народної педагогіки в науковій спадщині Мирослава Стельмаховича” (до 70-річчя від дня народження) 22-23 травня 2004
3. Всеукраїнська науково-практична конференція “Ідеї народної педагогіки в наукових дослідженнях К.Д. Ушинського” (24-25 березня 2005)

4. Всеукраїнська науково-практична конференція *“Ідеї національно виховної системи Софії Русової”* (22-23 лютого 2006)
5. Всеукраїнська науково-практична конференція *“Спадщина Івана Франка в контексті української освіти та культури”* (14-15 листопада 2006)
6. Міжрегіональна науково-практична конференція *«Проблема духовності молоді: реалії та перспективи»* (8 листопада 2007)
7. *Науково-методичний семінар «Формування духовності молоді людини: методика, практика, досвід»* (18 грудня 2007)
8. Міжвузівський регіональний науково-методичний семінар *«Формування інформаційної компетентності студентів у процесі навчання природничо-математичних дисциплін»* (23 січня 2009)
9. Всеукраїнська науково-практична конференція *«Етнокультурний компонент освітньо-виховних систем Полісся»* (20 березня 2009)
10. Всеукраїнська науково-практична конференція *«Формування естетичної компетентності особистості засобом народознавства»* (15 лютого 2010)
11. Всеукраїнська науково-практична конференція *«Сучасний підручник: вимоги та перспективи»* (26 травня 2012)

Олена Березюк,
кандидат педагогічних наук, професор,
керівник науково–методичної лабораторії
«Освітньо – виховні системи Полісся»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Особливістю етнокультурного виховання є багатоаспектність його змісту, що дає змогу досліджувати проблеми етнокультурного характеру в комплексі навчальних гуманітарних дисциплін [1, с. 79]. Етнокультурне виховання молоді є актуальною проблемою сучасної педагогічної теорії і практики в умовах нової освітньої ситуації, для якої характерне посилення етнізації змісту освіти, зростання ролі етнокультурного фактору в навчанні та ідей ародної педагогіки. Етнокультурна компетентність має складну структуру, а тому і непростий механізм формування, що робить цей процес складним і тривалим у часі. Цей процес розглядається як отримання індивідом об'єктивних знань та уявлень щодо своєї етнічної культури, історії рідного краю, духовно-моральних цінностей і особливостей своєї нації [2, с. 44].

Етнокультура як феномен етнічного буття українців посідає в системі їх взаємовідносин визначальне місце, адже концентрує в своїй діяльності різноманітний спектр прояву етнічних ознак. Кожна культура має свій витвір етнокультури, своє уявлення про неї [3, с. 76].

На думку М.О. Шульги етнокультурна компетентність дає змогу її представникові орієнтуватись у світі, будувати свою поведінку відповідно до своєї культури й одночасно відчувати її межі, закінчення і початок світу іншої культури [4, с. 45].

До етнокультурної компетентності, на наш погляд, входять такі складові, які інтегруються між собою, утворюють її. Насамперед, перша група чинників утворює матеріальну сферу культури (народна архітектура, вбрання, види творчої діяльності), друга група чинників пов'язана зі сферою духовної діяльності народу (мова, усна народна творчість, народне мистецтво, тощо), третя група чинників пов'язана з феноменом найскладнішим і остаточно невизначеним (менталітет народу або етнопсихологічні риси етносу).

Сама етнокультурна виконує наступні функції:

- комунікативну;
- пізнавальну;
- знаково-символічну;
- відтворювальну (забезпечення фізичного існування етносу через відносини між природою і людиною).

Етнокультура існує не поза людьми, а в людях, у їх здатності до розуміння і сприйняття оточуючого суспільства .

Стабілізуючою етносу і культури є система традицій, звичаїв, обрядів, свого роду колективна пам'ять, що акумулює між поколіннями етнокультурну інформацію [2, с. 9]. Не випадково, що Й.Г. Гердер спробував виявити зв'язок між традиційними надбаннями культури й умовами людського буття, які втілюються в мові, звичаях, мистецтві тощо. При цьому традиція регулює не лише рівень інформації, необхідний для відтворення етносу, а й ступінь етнічних запозичень. Цей механізм не може допустити того, щоб у структурі етносу переважали чужорідні компоненти, а з запозичених такі, що не сприймаються як свої, національні [3, с.102].

Національна культура є національним світом, де етнокультурна

компетентність виконує функцію ядра, справжнього механізму, який зберігає етнічні ознаки, навіть, за несприятливих для нього етнокультурних умов. Етнокультура посідає в культурі стрижневе місце, бо зберігає в своїй пам'яті етнічні ознаки поведінки, так би мовити, її шаблони, зразки, вироблені багатовіковим досвідом народу й усталені в його культурі [3, с.14].

Національна культура інтегрує надбання світової культури, освоює її цінності та сама збагачує світову культуру взагалі, і особливо вагому роль у цьому процесі відіграє етнокультура – це невичерпне джерело національної скарбниці етносу. Етнокультура як галузь певних гуманітарних знань зосереджує, передусім, увагу на етнічних особливостях традиційної культурно-побутової сфери. Етнокультура безпосередньо пов'язана з народно-поетичною творчістю, бо саме фольклор відтворює сталу традицію, сферу безперервних та необмежених змін.

Національна культура - це глибоке усвідомлення належності до певної держави, почуття громадянської гідності, відповідальності, обов'язку, здатність рішуче відстоювати суспільно-державні цілі в певних соціальних ситуаціях. Введення молодого покоління в систему цінностей громадянського суспільства передбачає формування в нього громадянської (національної) культури. Включення компонентів громадянської культури в тематику предметів гуманітарного циклу дає можливість синтезувати закономірності багатьох наук в єдину світоглядну систему.

Технологією формування етнокультурної компетентності особистості є певна педагогічна система множини взаємопов'язаних і взаємообумовлених цілісних компонентів, що становлять єдине ціле в своїй структурі, поєднані спільною метою, мотивами і завданнями, спрямованими на поетапне становлення в молоді особистісного, гносеологічного, операційного, проєктивного компонентів етнокультурної компетентності.

Найголовнішим показником рівня сформованості самої особистості є її етнокультурна вихованість, високий рівень етнокультурної компетентності. Центральне місце в формуванні етнокультурної компетентності займають предмети гуманітарного циклу. Майбутній вчитель ще в роки навчання в вузі повинен бути спрямований на те, щоб в змістовий компонент навчально-виховного процесу ввести саме ті методи, засоби, форми навчання, які сприятимуть поглибленому вивченню культури, мови, історії.

На уроках мови доречно використання різних видів є уривки текстів творів письменників, учених, діячів рідної культури; тексти, що зображують сучасну дійсність, культурні, історичні, економічні зв'язки; збагачують словниковий запас молоді етнокультурними термінами (Батьківщина, країна, етнос, нація, національна культура, народна творчість, фольклор, тощо); використовувати словникові диктанти, вправи, твори, речення з етнокультурною тематикою. На уроках літератури бажано збагачувати молодь знаннями про творчість відомих діячів нашого народу, що розкривають у своїй праці національний колорит, спосіб життя, традиції та звичаї. На уроках географії потрібно знайомити молодь з географічними кордонами країни, природними умовами та особливостями. Історія рідного народу забезпечує також знання про традиційні ремесла у минулому, розвиток державності, а також становлення народу як окремої, самостійної, незалежної країни.

Саме етнокультурне виховання забезпечує засвоєння зразків і цінностей національної культури, культурно-історичного, соціального досвіду своєї держави, формування відчуття приналежності та поваги до рідного краю. Внутрішній світ особистості є рушійною силою розвитку духовності людини, визначальним чинником дій і поведінки, ціннісних орієнтацій, життєвої й громадської позиції. Цьому сприяють, насамперед, етнопедагогічні чинники, за

допомогою яких реалізуються цілі й завдання етнокультурного виховання. А саме: рідна мова, родинно-побутова культура, фольклор, емоційна культура, національна психологія, національний характер, народні вірування, народні ігри, знання родоводу та історії, педагогіка народного календаря, національна символіка й народні символи, основи народної моралі, національна самосвідомість, народні дидактичні знання, народна гра та народна іграшка, народні звичаї, свята, традиції, обряди. Мовою вчать особистість прозрівати, мислити, прилучатися до духовних надбань свого народу. Засвоєння рідної історії дає змогу пізнати витoki духовності кожного народу як джерело пам'яті, історичного мислення, формування свідомості різних поколінь. Рідна мова – це самотутній спосіб мислення, оригінальний засіб пізнання дійсності.

Відродження родинних народних традицій, звичаїв, шанобливе ставлення до родинно-побутової культури сприятиме формуванню в молоді найглибших почуттів: любов до матері й батька, бабусі та дідуся. Засвоєння рідної історії дає змогу пізнати витoki духовності кожного, зрозуміти й знати власний родовід. Пізнаючи багатство фольклору, молодь щедро черпає емоційні, моральні, естетичні та патріотичні цінності. Чим вища в молодій людині національна самосвідомість, тим глибше вона любить свій народ.

Отже, саме етнокультурна компетентність особистості забезпечує вічність життя нації та народу. Вчені по-різному підходять до визначення вікового періоду, найбільш сенситивного до закладання основ етнокультурної компетентності. Вчений-педагог Умберто Еко стверджував, що саме 3-4 річну дитину необхідно навчати любові до рідної мови, поваги до рідного народу [2, с.13].

В. К. Гуров виокремлює три етапи, які проходить особистість під час формування етнокультурної компетентності, що умовно можливо співвіднести зі ступенями навчання.

I – етап (5-10 років) – досягнення елементарної грамотності в галузі власної етнічної культури, а також інших етнічних культур, що проживають поруч. На цьому етапі дитина повинна:

- чітко ідентифікувати себе зі своєю етнічною групою, висуваючи такі підстави ідентифікації, як національність батьків, місце проживання, рідна мова;
- мати уявлення про історію, уклад життя, традиції, звичаї, фольклор свого народу;

II – етап (11-15 років) – досягнення функціональної грамотності в галузі своєї рідної культури та етнічних культур своєї країни, а також елементарної грамотності в галузі етнокультур сусідніх країн. На цьому етапі етнічна ідентичність повинна бути сформована в повному обсязі:

- обізнаність з особливостями різних етнічних груп, уміння визначати унікальність рідної історії, специфіку традиційної побутової культури;
- виділяти особливості вербального й невербального спілкування;
- виявляти в своїй поведінці етнічні особливості, властиві своєму народу (наприклад, вільно володіє рідною мовою, виконує народні танці, володіє народним художнім ремеслом тощо);

III – етап (15-18 років) – досягнення освіченості в галузі етнокультури своєї країни та елементарної грамотності в галузі етнокультур народів світу. На цьому етапі особистість повинна:

- не тільки знати традиції та обряди рідного народу, але й використовувати їх у повсякденному житті;
- знати відомості про видатних діячів різних народів та свого рідного;
- реалізувати етнокультурні знання, вміння, поведінкові моделі, що сприяють ефективній міжетнічній взаємодії;

- знати приклади взаємопроникнення культур, позитивні сторони мультикультуралізму;
- здійснювати свій внесок у розвиток взаєморозуміння між представниками різних народів і культур [5].

Ми впевнені, що саме ці етапи проходить особистість під час формування етнокультурної компетентності. Але, пройшовши зазначені етапи, неможливо сказати, що в неї етнокультурна компетентність буде сформована у повному обсязі. Це пов'язано з тим, що культура – багатогранне, динамічне явище, що постійно розвивається й модифікується, тому пізнати її повністю неможливо; по-друге, етнокультурне оточення може постійно змінюватись, що потребує постійного пізнання [5, с.186].

Отже, формування етнокультурної компетентності не завершується із закінченням школи, а відбувається впродовж життя людини.

Всі найвідоміші педагоги світу визнавали, що виховання підростаючого покоління завжди має ґрунтуватись на культурно-історичних цінностях своєї нації, а вже пізніше відбувається знайомство з традиціями інших народів. Великий педагог К.Д. Ушинський у статті «Рідна мова» писав: «Мова – це найкращий світ усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії... У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина...» [6, с.231]

Вивчення усної народної творчості створює ґрунт для навчання, виховання й розвитку розумної, працьовитої, чесної, гуманної людини. Саама народна педагогіка нерозривно пов'язана з історією народу, усіма його злетами й падіннями, у ній, як у дзеркалі, відбиває велич народних подвигів і трагізм поразок у боротьбі за державність [6].

На сьогоднішній день ми маємо не дуже високий показник етнокультурного виховання і це спричинено низкою причин. Мотиваційні причини пов'язані з недооцінкою педагогами виховної ролі гуманітарних предметів, відсутністю належного їх методичного забезпечення. До інформаційних причин відноситься відсутність акцентів на етнокультурному компоненті в змісті більшості програм та підручників з предметів гуманітарного циклу, недостатня інформаційна забезпеченість. Серед організаційних причин найсуттєвішими є неспіввіднесеність організаційної структури виховного процесу з інтересами молоді: палітра вибору окремих видів діяльності часто обмежена.

Отже, саме ввівши в предмети гуманітарного циклу ґрунтовні положення про культуру, етнографію, народознавство, історію рідного краю, основи формування державного укладу, формування національної свідомості можна забезпечити підвищення рівня знань молоді про етнокультурність та вести мову про її етнокультурну компетентність.

Література

1. Концепція національного виховання студентської молоді // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.lnu.edu.ua>
2. Косенко Ю. Етнопедагогічний підхід до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Випуск XIX-XX. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 67–74.
3. Левицька Л.Я. Психолого-педагогічні аспекти формування характеру української молоді // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: Зб. мат. VII Всеукр. наук.-практ. конф.: У 7-ми т. – Т. 1. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 93 – 96.
4. Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. Педагогіка українського дошкілля. – К., 2010.
5. Н.В.Лисенко. Українська етнопедагогіка: Навчально-методичний посібник За ред. акад. В.Кононенка. – Івано-Франківськ, 2005. – 508 с.

6. Ткаченко О.М. Застосування ідей К.Д.Ушинського в процесі формування в майбутніх учителів етнопедagogічної компетентності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.nbuv.gov.ua/>

7. Щербань П. Формування національної самосвідомості студентів // Освіта.– 2008.– № 22–23 (28 травня – 4 червня). – С. 6–7.

Ольга Власенко,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Уляна Холод, ЧЕХІЯ

Марія Масловська,
ст. викладач кафедри новітньої
української літератури та соціальних комунікацій,
заступник директора ННІ філології та журналістики
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Педагогічну діяльність або виховання молоді, можна визначити, як формування людської особистості. Багато педагогів не мають чітко визначеного ідеалу, а працюють, виконуючи навчальні програми, не думаючи про результат: «Справжній педагог неодмінно мусить мати чітко усвідомлений виховний ідеал, який він і реалізує в процесі систематичної, довготривалої праці [1: 69].

Прибічники теорії вільного виховання (Руссо, Кей, Толстой) заперечують, на жаль, саму можливість виховання: «Дитина занадто слабка істота, щоб вона могла існувати й розвиватися без догляду й опіки старших», – писав Григорій Ващенко [1: 70]. Якщо виховання ідеалів пущено на самовиховання, то з часом втрачається системність, цінність багатьох речей і повернути все це з часом стає дуже важко, або неможливо. Педагог повинен розуміти, що: «Педагогічний процес не є лише розвиток, а й формування особистості, виховання під певним керівництвом. Але це керівництво не мусить перетворюватися в насильство над природою дитини» [1: 71]. Не може педагог по вказівці згори виконувати виховні процеси, бо фактично таким чином ліквідується педагогічна творчість і «виховання обертається в ремесло» [1: 71]. Звичайно, повинен бути державницький підхід, і підхід цей має визначити лише основні напрямки в формуванні особистості вихованця, повинна бути також активна участь у виробленні цих підходів громадськості та педагогів. І найголовніше: «За педагогічну роботу мусять братися лише ті, хто поділяє загальний напрямок освітньо-виховної політики свого народу» [1: 71]. На превеликий жаль, багато сьогоденних педагогів не люблять своєї професії, не люблять дітей, не люблять цієї землі, на якій народилися і живуть. Що можуть дати такі педагоги нашим учням, студентам, молоді? Без національного ідеалу не бути нації, не бути державі. Г. Ващенко зазначає: «А щоб на загальнолюдських чи загальнохристиянських основах збудувати національний виховний ідеал,

потрібно добре знати історію, побут і психологію свого народу, розуміти ті завдання, що ставить перед ним історія і бути переконаним патріотом своєї батьківщини» [1: 72].

Звичайно, сьогодні зовсім інший час. Найважливішим принципом освітньо-виховної роботи сьогодні є принцип індивідуалізації. Цей принцип вимагає в першу чергу, уміння розбиратись у психічних властивостях кожної особистості. У цьому талановитому педагогу допоможуть спостережливість та інтуїція та ще любов до дітей: «Любов – це той магічний ключ, що відмикає двері дитячих душ і дає йому можливість побачити заховані в них таємниці» [1: 73]. Велика таїна справжнього майстра-педагога у вічних пошуках істини, у збагаченні знаннями, вміннями, навичками: «Щоб не відставати від прогресу науки, щоб завжди стояти на рівні їх досягнень і давати учням повноцінні знання, він (педагог) разом з ними повинен стійко вчитись. Тому справжній педагог є вічний студент у кращому розумінні цього слова. Постійне спілкування з молоддю, духовне єднання з нею робить і його душу молодою» [1: 74].

Справжній педагог знає основну мету виховання – це служба Богу і Батьківщині. Ця мета стояла перед українським народом тисячу років тому, стоїть тепер, буде стояти перед нами ще багато віків. Українська молодь мусить пам'ятати науку минулого. Для України сьогодні – найважливіша умова збереження незалежності – це національна єдність і соборність. Григорій Ващенко писав: «Україна боролась і бореться за свою державну незалежність саме тому, що тільки своя самостійна держава забезпечує добробут і високий культурний розвиток нації [1: 261]. Сьогодні ми повинні прикласти всіх зусиль, щоб наша молодь зрозуміла свої завдання щодо відбудови й розбудови культури в Україні. Для цього сьогодні треба висококваліфіковані, ерудовані фахівці зі всіх галузей культури, а особливо треба готувати національно-свідомих українських фахівців. Той, хто усвідомлює себе частинкою великого народу, своєї землі, своєї держави, буде все робити для її процвітання: «Любити свою батьківщину – це означає любити свій народ, рідну природу, шанувати кращі народні традиції, берегти честь Батьківщини, самовіддано працювати для її добра, бути готовим боронити її від ворогів, і коли цього потребуватимуть обставини, бути навіть готовим покласти за неї своє життя» [1: 264].

Краща молодь України вийшла на майдани за справедливість. Кращі сини віддали життя за те, щоб змінити Україну, щоб вона стала європейською державою. Принциповість і мужність керувала Небесною Сотнею в часи тяжких випробувань. Хотілося б, щоб молодь мала чесність та дисциплінованість. Саме дисциплінованість: «Базується на свідомості своїх обов'язків і пошані до громадського ладу та авторитету тих, хто покликаний цей лад підтримувати» [1: 267].

Складається враження, що виховний ідеал в українській молоді був відсутній. Це не так. Біда України в тому, що вона була в полоні соціалістичних та інтернаціоналістичних ідей. На жаль, інколи ідеї партій були дорожчими за Україну, не достатньо проводилось роботи саме з національного виховання: «Без жертвовної любові до Батьківщини, що з'єднує весь народ, як керівників, так і народні маси, державної самостійності здобути не можна. Тому-то виховання у нашої молоді любові до України є одне з найважливіших завдань нашої школи і нашого суспільства [1: 285].

Відомо, що є стихійна і свідома любов до Батьківщини. Стихійний патріотизм – це є неусвідомлена любов до природи, людей, звичаїв, мови. В основі цієї любові лежать навички. Бо, живучи серед цього народу, дитина звекає до всього, перш за все, фізично. Великий вплив на формування поглядів має суспільство, серед якого живе індивід. Це, в першу чергу, стосується його світогляду. Стихійна любов властива більшості людей. Ця любов стає ґрунтом

свідомої любові до Батьківщини, справжнього патріотизму. Але справжній патріотизм відмінний від стихійного: «Справжній патріот любить Батьківщину в цілому і не відвертається від неї тому, що її нарід має деякі негативні риси або тому, що в минулому він робив ті чи інші помилки» [1: 287]. Та ще справжній патріот не буде стояти осторонь проблем, які вирішує його народ, його держава: «Справжній патріот не обмежується пасивною любов'ю до свого краю і народу, до його сучасного й минулого, до його мови й культури. Він активно працює для свого народу, прагнучи піднести його культуру й добробут, переборювати його негативні риси й вдосконалювати риси позитивні [1: 288]. Наше завдання виховати сучасну молодь, щоб їй була «дорога честь своєї Батьківщини і він захищав її словом і ділом [1: 288].

Піднести національне та патріотичне виховання на найвищий рівень сьогодні наше першочергове завдання. У національній державі буде й національна освіта, збережені будуть традиції, звичаї, обряди, національна культура. Це наше високе завдання перед пращурами та нащадками, в ім'я незалежної держави Україна.

Література

1. Ващенко В. Виховання волі і характеру. – К., 1999. – 385 с.
2. Карпенко В. На нашій, не своїй землі. – К., 1998. – 508 с.
3. Карпенко В. Як повернути манкурту пам'ять. – К., 1997. – 432 с.
4. Кузьменко В. Українська ідея як формула повноти расового розуму. Методологія мислення. – К., 2006. – 198 с.
5. Лук'яненко Л. Національна ідея і національна воля. – К., 2003. – 296 с.
6. Розумний М. Ідея і нація в інформаційну епоху. – Харків, 2006. – 339 с.
7. Український націоналізм. Антологія. Т. 1. Видання друге / Упор. В. Рог. – К., 2010. – 384 с.

Неля Логай,
здобувач кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
О.В.Джус

НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ РЕФОРМАТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ СОФІЇ РУСОВОЇ

Націоналізація освіти є одним з головних аспектів відродження та зміцнення української державності. Саме тому сьогодні провідним завданням навчально-виховного процесу є творення свідомої особистості, справжнього громадянина, відданого своєму народу та Батьківщині.

У вирішенні даної проблеми слід звернутись за допомогою до ідей і досягнень освітян минулого. До часів кінця XIX – початку XX століття, коли відбувались значні реформаторські зміни в освіті та посилювався інтерес науковців до питань національного відродження. Однією з яскравих постатей цього періоду є Софія Федорівна Русова – педагог-новатор, праця якої значно збагатила українську освіту та культуру.

Дослідження науковцями (Т.Беднаржова, О.Губко, Г.Дацюк, О.Джус, І.Зайченко, Н.Калениченко, В.Качкан, Є.Коваленко, З.Нагачевська, Ф.Погребенник, О.Проскура та ін.) творчої спадщини С.Русової відкривають перед сучасниками цілу систему поглядів на творення та розвиток української школи. Одноголосим є і твердження науковців щодо виокремлення С.Русовою національного як основи освітнього процесу.

Життя Софії Русової проходило у пошуках кращого майбутнього для рідного народу. Починаючи із зовсім юних літ, діячка наповнювала національну скарбницю новаторськими ідеями у сферах освіти, науки та культури. Її погляди, незважаючи на плин часу, знаходяться у світлі подій сучасних проблем шкільництва. Тобто, ідуть в один крок з інноваційними освітніми процесами сьогодення.

Основна ідея, якою проникла уся праця С. Русової – творення нової національної школи. Наголошує, що «кожна школа, кожна педагогічна ячейка мусить дати, перш за все, дітям національне виховання. В національному мистецтві, в рідній природі знаходиться найкращий матеріал для розвитку розуму і почуття дітей. Тільки той народ може наблизитися до незалежного, вільного життя, хто зуміє створити свою національну школу... і над її підготовкою мусимо всі працювати усіма силами» [4: 128].

Свої погляди на творення «школи для народу» успішно реалізовувала у практичній діяльності, будучи членом Центральної Ради Української Народної Республіки (1917 р.), головою Всеукраїнської учительської спілки (1917–1920 рр.), викладачем, громадським та культурним діячем. У теоретичному ж доробку вченої налічується понад 200 науково-педагогічних праць, спрямованих на розбудову української національної освіти. Серед них: «Ідейні підвалини школи» (1913), «Нова школа» (1917), «Націоналізація школи» (1917), «Педагогічні основи нової школи» (1923), «Єдина діяльна (трудова) школа» (1923), «Нова школа соціального виховання» (1924), «Дидактика» (1925), «Національна школа у різних народів» (1927), «Суспільні питання виховання» (1929), «Сучасні течії в новій педагогіці» (1932), «Моральні завдання сучасної школи» (1938), «До сучасного становища народнього учителя» (1912) та ін.

Реформаторка, висуваючи високі вимоги до школи, докладала багато сил для розвитку та вдосконалення вчительської професії. Брала безпосередню участь у створенні Педагогічної академії, Товариства розповсюдження шкільної освіти на Україні, Головної української шкільної ради, вела плідну діяльність у Фребелівському інституті та ін.

У розробку «нової» школи та концепції національного виховання Софія Федорівна поклала ідеї видатних діячів Західної Європи в галузі педагогіки, філософії, фізіології, психології (Ж.Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцці, О.Декролі, С.Френе, Е.Мейман, Г.Кершенштейнер, Е.Кей, М.Монтессорі, Е.Кант, Ф.Ніцше та ін.). Новаторка, досліджуючи та вивчаючи їх погляди, створювала багату інтерпретовану систему, яка б відповідала вимогам української школи. Самонаціональну освіту "достосовану до наших потреб" [1: 10], яка ґрунтувалась на унікальних західноєвропейських зразках пропагувала С.Русова упродовж усього життя.

Основним завданням «нової» школи педагог вважає плекання душі дитини, твердить, що «виховання має бути індивідуальне, пристосоване до природи дитини, ...національне; ...мусить відповідати соціально-культурним вимогам часу і... бути вільним, незалежним від тих або других урядових вимог, на ґрунті громадської організації» [2: 44]. Сам педагогічний процес за Софією Русовою має проходити у світлі радості, взаєморозуміння та поваги. А для створення такої позитивної діяльності «школі потрібен освічений, свідомий вчитель». Високо оцінюючи призначення педагога, створює низку поглядів у

баченні його ідеалу: «перша вимога для вчителя – широкий культурний розвиток, з'єднаний із ґрунтовним знанням своєї спеціальної науки, ...педагогічне підготування мусить провадитись на основі традицій і потреб кожної нації; головна прикмета педагога – розвинене філософічно власне покликання вчителя» [4: 205]. Стверджує, що «загальна основа виховуючої праці учителів середніх шкіл – це є культ своєї Нації і Батьківщини» [4: 112].

С. Русова твердо відстоювала думку, що виховання слід розпочинати із самого народження дитини, із рідного слова. Саме через слово дитина сприймає духовні цінності народу, його історію, його світобачення та світосприймання, здійснюється її художньо-образне мислення, розвивається самосвідомість. Великого значення надає діячка народному мистецтву. «Страшні ті час для усякого народу, коли його мистецька творчість не може вільно себе виявляти і нема страшніш того злочинства, як перешкоджати народові виявляти і розвивати свої мистецькі творчі сили, нема гіршої недолі для людини, коли умови персонального і громадського життя не дають їй розвинути свою мистецьку творчість» [2: 291]. Саме твори мистецтва є основою усієї культури народу, її продовженням. І лише ті діти, котрих виховують на цій основі можуть проникнути та збагатити свою душу скарбами своїх попередників.

За концепцією національної української школи Софії Русової виховання не може суперечити інтернаціональному. А навпаки, вбачає усі можливі шляхи всебічної обізнаності дитини. Адже, засвоюючи духовні джерела своєї культури, кожен захоче вивчати та досліджувати культуру, звичаї інших народів. Педагог пише, що «національне виховання виробляє у людини не подвійну хистку моральність, а міцну, суцільну особу. Воно не стискає думку дитини в вузькому шовінізмі; навпаки, після правдивого національного виховання дитина звикає кохатися в народних скарбницях і шукатиме цих культурних скарбів і у других народів: кохаючи свою національну культуру, дитина поважатиме і другі нації і цікавитиметься їх життям» [3: 44].

У новій школі, за переконаннями реформаторки, повинна лунати лиш рідна мова, діти мають навчатись у душі свого, національного. Вагомим є введення до програми тих наук, які сприяють розвитку громадянської свідомості. Софія Русова виокремлює такі науки: рідну мову, літературу (народну та художню), історію і географію рідного краю, народне мистецтво (музика, співи). Задля досягнення мети виховання вона пропонує ввести до навчальних дисциплін елементи національного виховання, кожен навчальну тему супроводжувати працею. Попри те, програма виховання, на думку просвітительки, має включати не лише теоретичні виклади, а, передусім, різноманітну діяльність самих дітей – ігри, свята, клуби, гуртки, класні організації, самоврядування, лабораторні дослідження, позакласні спостереження, екскурсії. С. Русова вважала, що «дитяча установа не стане національною лише тому, що в ній лунатиме рідна мова учнів. Вона мусить бути тою скарбницею, до якої будуть зібрані всі скарби національної культури, зразки тої многовікової народної творчості, в яких найкраще відбилась душа нації» [3: 75].

Також важливим аспектом у освітньому процесі, на думку діячки, є соціалізація, оскільки школа виступає і центром політично-громадського виховання. Софія Федорівна визначала соціальне виховання як вагомий чинник у творенні особистості школяра. «Людина, як цілком самостійна клітина, це лиш абстракція. Усі наші думки, ідеї, наші надії та страхіття, наші знання, наша моральна свідомість – все це ми маємо поза нашим фізичним організмом. Але ми живемо не самим фізичним існуванням, але й духовим, розумовим, і цей бік нашої істоти в найбільшій часті складається з наших соціальних контактів. Людина і сама себе остільки шанує, оскільки вона від других має докази своєї вартості» [4: 142].

Педагог виступає за органічне поєднання в особистості рис загальнолюдського та національного. Відзначає основними рисами характеру такої людини вона визначає патріотизм, доброту, людяність, вимогливість, моральні якості справжнього громадянина. Крім того, радить розвивати в дітей працелюбство, сумлінність, відповідальність, охайність, скромність, гордість і доброзичливе ставлення до інших людей. Такі якості мають істотне значення у людському спілкуванні, дають змогу людині досягнути найвищі моральні блага.

Таким чином, реалізація поглядів педагогів-реформаторів Західної Європи у творчому доробку Софії Русової відкриває важливі аспекти розвитку національної системи освіти сьогодення. Втілення ідей просвітительки у життя сучасної школи забезпечує творення навчально-виховного процесу на засадах гуманізму, демократизму й національної визначеності, що сприятиме розбудові нової демократичної української школи.

Література

1. Дорошенко Н. Софія Русова як педагог (з нагоди 80-річчя уродин) / Н.Дорошенко // Шлях виховання й навчання. – 1936. – Кн. I. – С. 4-10.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К.: Освіта, 1996. – 303 с.
3. Русова С. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова. – Прага: Сіяч, 1927. – 112 с.
4. Софія Русова. З маловідомого і невідомого. – Ч. 1: Несторкаукраїнської педагогічної літератури.../ [Упоряд. О.Джус, З.Нагачевська; автор вступ. статті З.Нагачевська]. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 456 с.

*Леся Глазунова,
викладач Житомирського технологічного коледжу,
кандидат педагогічних наук*

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

Одним із визначальних стратегічних принципів сучасної освітньої політики в Україні є гуманізація освіти, в основу якої покладено забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, створення умов для формування естетичної культури особистості.

Зазначене вимагає підготовки естетично компетентного вчителя-філолога, який здатний орієнтуватися на майбутнє й, водночас, шанувати, збагачувати історико-культурну спадщину свого народу.

У вищих навчальних педагогічних закладах України освітній процес спрямовано на інтелектуальний, усебічний розвиток сучасної молоді, розширення її світогляду, вдосконалення відповідних особистісних та професійних якостей. Проте не меншої уваги потребує становлення духовної та естетичної сфери майбутніх фахівців. Процес формування естетичної компетентності молоді пов'язаний із цілеспрямованою педагогічною діяльністю і потребує спеціальної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів, передусім студентів гуманітарного профілю, що вимагає скоординованості дій всього педагогічного колективу.

Одним із ефективних засобів формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога є народознавство, що забезпечує не лише

розуміння, збереження, примноження народних духовних та матеріальних цінностей та надбань, а й спонукає до власної творчості, вдосконалення педагогічної майстерності.

Процес формування естетичної компетентності студентів-філологів засобами народознавства необхідно здійснювати поетапно. Для цього було визначено та обґрунтовано наступні **етапи**: I етап – *орієнтувальний*, II етап – *тренувальний*, III етап – *творчий*. Розглянемо кожен із виділених етапів.

На першому етапі (*орієнтувальному*) відбувається накопичення необхідного запасу елементарних естетичних знань, почуттів і вражень, без яких неможливе формування естетичної компетентності, виникнення інтересу до засобів народознавства. Орієнтувальний етап передбачає відтворення знань і способів діяльності. Майбутній учитель розпізнає навчальну інформацію, може її описати, переказати, дати готове визначення, застосувати запропоновані викладачем відомі йому прийоми діяльності, виконати завдання за зразком. Зазначений етап характеризується епізодичним проявом інтересу й позитивним ставленням студентів до використання засобів народознавства в навчально-виховному процесі; засвоєнням окремих елементів базових знань про естетичну культуру, компетентність на рівні ознайомлення (практичне значення не усвідомлюється); недостатніми професійними вміннями та навичками використання засобів народознавства з метою формування естетичної компетентності, неспроможністю їх застосувати на практиці та самостійно підвищити рівень естетичної грамотності.

Орієнтувальний етап передбачає передачу теоретично-інформаційного комплексу знань про зміст, структуру естетичної компетентності молоді в процесі навчання психолого-педагогічних і фахових дисциплін. Кожне заняття з педагогіки, психології, етнопедагогіки, народознавства, культурології, естетики повинно стати для студента творчою лабораторією, нести достатній обсяг когнітивної інформації, сприяти підвищенню рівня його естетичної компетентності. Орієнтувальний етап є частиною навчальної діяльності під час лекцій, практичних занять, різних видів навчальної роботи.

На другому (*тренувальному*) етапі на основі отриманих знань і розвитку здатності до художнього та естетичного сприйняття відбувається формування соціально-психологічних якостей особистості, які забезпечували можливість емоційного переживання та оцінки естетичних предметів та явищ, тобто на основі отриманих знань формувались естетичні ідеали, цінності, почуття, певний рівень естетичної компетентності. Майбутні вчителі повинні попередньо здійснювати аналіз інформації з метою розпізнавання навчального матеріалу, щоб потім застосувати до нього відомі способи діяльності. Тренувальний етап характеризується позитивним ставленням та інтересом до використання засобів народознавства; відтворенням і засвоєнням окремих елементів базових знань та їх практичним застосуванням у стандартних і деяких нестандартних ситуаціях; вміннями майбутніх учителів-філологів перетворювати набуті знання; володінням знаннями та навичками, що дають можливість проаналізувати засоби народознавства стосовно їх естетичної значущості та ролі в процесі формування естетичної компетентності, здійснити репродуктивну дію (копію) шляхом самостійного відтворення і застосування інформації; потребою у самовдосконаленні, яка з'являється при труднощах у творчій роботі.

Тренувальний передбачає використання системи знань, умінь і навичок експериментального навчання. На цьому етапі відбувається цілеспрямоване формування естетичної компетентності студентів-філологів.

Третій (*творчий*) етап передбачає оволодіння майбутніми вчителями-філологами новими способами та прийомами розумової діяльності. На цьому рівні процес оволодіння студентами базовими знаннями здійснюється на основі

елементів самостійного пошуку, передбачення та прогнозування як результатів, так і способів діяльності. Творчий етап характеризується стійким інтересом до нових засобів народознавства, до особливостей їх використання у процесі формування естетичної компетентності; прагненням до самостійного пошуку розв'язання проблеми й постановки питань; самостійним використанням набутих естетичних знань, умінь, навичок у вирішенні завдань; високим рівнем естетичного мислення, володіння естетичними цінностями, великим ступенем самостійності, здатністю вирішувати творчі задачі й вести дослідницьку діяльність.

Творчий етап включає реалізацію естетичної компетентності студента в навчально-пізнавальній і практичній діяльності, формування творчих здібностей, розвиток естетичних цінностей, що перетворюють особистість в активного творця, який учить себе всім тільки тоді, коли сам створює прекрасне. Усе це спрямоване на формування високого рівня естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства.

Відповідно до кожного етапу було проведено дослідницько-експериментальну роботу, розроблено низку завдань, до того ж було передбачено, що завдання можуть виконуватись у різних режимах роботи: індивідуальному, парному, груповому; студенти мають використовувати різні методи: аналіз літератури, повідомлення, пояснення, співставлення, моделювання, «мозковий штурм», організаторську, дослідницько-творчу роботу та ін.

Орієнтувальний етап формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства реалізується через вивчення дисциплін психолого-педагогічного та гуманітарного циклів. У центрі уваги – засвоєння теоретичних знань, що покладені в основу професійної спрямованості навчання.

На першому етапі було проведено бесіди, анкетування, використано такі види роботи, як «відкритий мікрофон», «скарбниця ідей», «жива газета», «година милування», виставка-ярмарок, написання студентами творів народознавчої тематики, організація художніх галерей (виставок творчих робіт студентів), усних журналів, моделювання, зустрічі з народними умільцями. Орієнтувальний етап упровадження моделі охоплював аудиторну та позанавчальну діяльність майбутнього вчителя-філолога.

Студентам було запропоновано завдання, які сприяли розвитку пошукових здібностей, формуванню вмінь аналізувати, узагальнювати, обирати необхідну інформацію.

Завдання 1. Проаналізуйте ідею досконалості людської особистості в народній педагогіці (на базі творів Г. С. Сковороди, Г. Г. Ващенко, К. Д. Ушинського, В. О. Сухомлинського); ідею гармонійного розвитку дитини в українській народній педагогіці.

Завдання 2. Укладіть список загальнолюдських естетичних цінностей, які найбільше відповідають ментальності українського народу з українських прислів'їв і приказок (не менше 15 позицій) дидактичного змісту; із засобів народного мистецтва, які найдоцільніше використовувати в школі.

Завдання 3. Розкрийте значення усної народної творчості в збагаченні української народної культури; суть пізнавально-інформаційної, виховної, естетичної та розвивальної функцій дитячої народної іграшки.

Завдання 4. Підготуйте випуск шкільного радіожурналу «Юний народознавець», враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів, подумати над тим, аби інформація була пізнавальною та цікавою.

Завдання 5. Підготуйте повідомлення на тему (можливі варіанти): «Народна педагогіка про роль сім'ї у вихованні естетичної культури дитини»;

«Українські народні ігри та забави, їх значення у процесі формування естетичної культури молоді»; «Традиційно-народний ідеал дівчини, жінки?»».

Завдання 6. *Складіть кросворд за темою: «Українські народні казки»; «Засоби народознавства».*

На цьому етапі студенти вчаться застосовувати знання, здобуті на парах; завдання викладача полягає в тому, щоб використовувати прийоми, які дозволяють проконтролювати рівень засвоєння знань, включення студентів у сприйняття та розуміння матеріалу.

Варто використовувати традиційні та нетрадиційні форми навчання. До **традиційних** належать: колективні (навчальні лекційні заняття), групові (семінарсько-практичні та лабораторно-практичні заняття), індивідуальні (самостійна робота студентів, домашні завдання), спецкурси, факультативи, педагогічна практика; **нетрадиційних** – ділові ігри, мікровикладання, написання сценарію виховних заходів народознавчої тематики, відвідання майстер-класів, музеїв, історичних пам'яток, проведення тематичних виставок майбутніми вчителями, зустрічі з педагогами-новаторами, народними майстрами.

Нетрадиційні форми навчальної діяльності сприяли формуванню естетичної компетентності студентів-філологів засобами народознавства (наприклад, організація та проведення етнічних вечорів, моделювання виховних заходів, ігри, вечори народної пісні, конкурси на кращий український костюм, національну страву). У процесі їх підготовки та проведення студенти практично застосовували набуті знання, уміння, навички. Знання, які студенти отримали при вивченні дисциплін психолого-педагогічного й гуманітарного циклів, сприяли формуванню нових інтегративних знань, необхідних для успішного використання засобів народознавства в їхній подальшій педагогічній діяльності.

Орієнтувальний етап включає участь студентів у позанавчальній діяльності щодо формування естетичної компетентності засобами народознавства.

Другий – *тренувальний етап* – найтриваліший, реалізовується як в аудиторний час – на лекціях і практичних заняттях, так і під час позааудиторної, самостійної роботи та виконання індивідуальних навчально-дослідних і творчих завдань. Завдання викладача на цьому етапі полягає в тому, щоб навчити студента здобувати знання самостійно в процесі активної навчальної діяльності.

На тренувальному етапі студентам-філологам пропонуються завдання складнішого рівня, які вимагають застосування знань, умінь і навичок: вміння аналізувати, класифікувати, здійснювати порівняльний аналіз, обирати необхідні засоби, методи та форми роботи; залучали до вивчення засобів народної творчості. Тренувальний етап передбачає організацію розповідей-естафет, радіожурналів; створення планів-конспектів уроків української мови та літератури, виховних заходів, родинних свят, фольклорних фестивалів, вечорів поезії, народної пісні, музики, виставок, ярмарок народознавчого спрямування; колективну та індивідуальну роботу з виготовлення презентацій, збирання та колекціонування матеріалів, альбомів, предметів домашнього вжитку для створення фонотеки, кімнат народознавства, історико-краєзнавчих музеїв тощо.

Завдання 7. *Напишіть твір за одним із українських народних прислів'їв; про історію рідного краю; за однією з картин, де відображався український колорит тощо.*

Завдання 8. *Підготуйте повідомлення про використання традицій української народної педагогіки в сучасній національній школі; про походження українських народних ігор і звичаїв, їх варіації та розвиток; про центри створення народної іграшки на території України; проаналізуйте відмінні та спільні риси народної іграшки в різні історичні часи (Наприклад: Київська Русь, доба ХІХ ст., радянська доба, сучасність).*

Завдання 9. Розробіть тестові завдання (комп'ютерні) для самооцінки знань із різних видів народного мистецтва (колективна робота).

Завдання 10. Підготуйте презентацію: «Краса мого рідного краю»; «Народні умільці моєї землі»; «Засоби народознавства в малюнках і фотографіях».

Завдання 11. Беручи за основу твір М. В. Гоголя «Ніч перед Різдом», змодельуйте сценарій родинного свята.

Завдання 12. Проаналізуйте та обґрунтуйте, у чому полягає значення засобів народного мистецтва в процесі формування естетичної компетентності особистості; роль жінки-матері в процесі формування естетичного світогляду, естетичних цінностей, культури дитини; за допомогою яких засобів здійснювався процес формування естетичної компетентності в різні історичні епохи; роль та значення кожного з учасників обряду колядування (кози, ведмедя, солдата, циганки, чорта, смерті тощо). У чому полягає специфіка їхніх костюмів і реплік? Які засоби родинної народної педагогіки, на вашу думку, є найефективнішими в процесі формування естетичної компетентності особистості?

Завдання 13. Здійсніть аналіз та порівняйте етнокультурні цінності українського народу в різні епохи; естетичні ідеали українців різних епох (Наприклад: Київська Русь, доба ХІХ ст., радянська доба, сучасність); засоби, методи та форми впливу на гармонійний розвиток людини в різні вікові періоди (Наприклад: молодший школяр, підліток, студент).

Завдання 14. Складіть карту туристичного маршруту «Пам'ятки культури рідного міста», «Стопами Шевченка», «Тут ходила Мавка» тощо.

Завдання 15. Знайдіть у творах І. П. Котляревського, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Т. Г. Шевченка, І. С. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, М. В. Гоголя описи обрядів Русалії, Купала, весілля тощо, де б згадувалися засоби народознавства, та охарактеризуйте їх.

Вищенаведені завдання вимагають не тільки вияву загальнокультурного рівня знань студентів, але й уміння аналізувати, зіставляти, доводити власну думку.

З метою практики вибору ефективних методів навчання та проведення уроків, виховних заходів з української мови та літератури щодо використання засобів народознавства практичні заняття з дисциплін «Педагогіка», «Етнопедагогіка», «Методика викладання української мови та літератури» проводилися у формі мікровикладання. На практичних заняттях передбачалося виконання завдань творчого характеру, щоб стійкі, глибокі знання, уміння та навички студенти могли проявити в процесі формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства. Мета полягала в активізації творчого пошуку студентів-філологів, систематизації та інтеграції їхніх знань, умінь і навичок. На заняттях студенти вчилися самовираженню, у них формувалися знання про евристичні прийоми та методи активізації творчого застосування засобів народознавства в процесі формування естетичної компетентності (аналогії, евристичного комбінування, асоціативного підходу).

Третій етап передбачає вияв творчих здібностей студентів. На практичних заняттях, у позааудиторній роботі та під час перебування на педагогічній практиці студентам пропонуються завдання, де вони мають застосовувати свої організаторські, творчі вміння та навички. Творчий етап передбачає пошуково-дослідницьку, краєзнавчо-історичну діяльність студентів; участь у експедиційно-пошукових групах, фольклорних та етнографічних розвідках; проведення зустрічей з місцевими старожилами, народними майстрами; створення книг про історію села, збирання фольклорних творів (легенд, пісень, дум, переказів, щедрівок тощо); залучення студентів до етнографічних колективів, груп, клубів, ансамблів; підготовка рефератів,

доповідей, статей; заснування кімнат народознавства тощо.

Завдання 16. *Укладіть карту письменників, мовознавців вашої області.*

Завдання 17. *Здійсніть віртуальну подорож до прабабусиної хати; сторінками Кобзаря.*

Завдання 18. *Прослухайте зразки українських народних пісень і напишіть міні-рецензію на одну з вподобаних вами.*

Завдання 19. *Розробіть анкету для визначення основних етнокультурних цінностей школярів; для визначення якостей якими має володіти вчитель-філолог, щоб ефективно здійснювати процес формування естетичної компетентності учнів у школі.*

Завдання 20. *Створіть альбом (кейс) за творами українських письменників (І. П. Котляревського, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Т. Г. Шевченка, І. С. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, М. В. Гоголя) «Особливості українського народного костюму»; «Українські народні свята».*

Завдання 21. *Підготуйте та проведіть разом з учнями уроки, виховні заходи естетичної спрямованості на тему: «Сучасний естетичний ідеал українця»; «Народні мотиви у творчості Т. Г. Шевченка»; «Скарби українського народного мистецтва»; «Свята народного календаря», «Ії Величність Жінка-Мати».*

Завдання 22. *Напишіть план проведення етнографічної експедиції.*

Завдання 23. *Організуйте роботу учнів щодо створення шкільного музею «Багатство українського народного мистецтва».*

Завдання 24. *Підготуйте план проведення тижня народознавства.*

Завдання 25. *Доберіть та інсценізуйте українські народні прислів'я та приказки; одну із українських народних казок за допомогою ляльок (Наприклад: «Котигорошко», «Івасик-Телесик», «Пан Коцький»).*

Завдання 26. *Проведіть одне із зимових свят, обряд колядування, задалегідь продумайте репліки, костюми, декорації тощо.*

Завдання 27. *Організуйте роботу літературного гуртка «Юні байкари», «Літературний ярмарок», «У світі казок».*

Творчий етап передбачає проходження студентами педагогічної практики, включає позанавчальну та науково-дослідну діяльність.

Своєрідною перевіркою знань, умінь, навичок студентів-філологів з формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства є педагогічна практика, як об'єднуюча ланка між теоретичним навчанням студентів і змістом їхньої практичної діяльності в школі [4].

Під час педагогічної практики студенти знайомляться з особливостями використання засобів народознавства при викладанні уроків української мови та літератури, аналізують ефективність застосування засобів народознавства в процесі формування естетичної компетентності учнів, відвідують уроки та позакласні заняття, проводять порівняльний аналіз традиційних уроків з гуманітарного циклу та уроків з використанням засобів народознавства; досліджують рівень загального й творчого розвитку учнів і їх готовності до навчання, застосовуючи різноманітні методи (спостереження, опитування, анкетування, бесіди, інтерв'ювання тощо).

Студенти в період педагогічної практики беруть участь в організації навчального процесу з використанням засобів народознавства; проводять пробні та контрольні уроки української мови та літератури з метою формування естетичної компетентності учнів засобами народознавства; допомагають учителю підбирати та виготовляти дидактичний, наочний та ілюстративний матеріал для учнів, проводити виховні заходи, присвячені питанням народної творчості, організовувати виставки творчих робіт учнів.

Метою позанавчальної діяльності є розширення знань, закріплення умінь і навичок студентів, необхідних при формуванні естетичної компетентності молоді

засобами народознавства. Така форма підготовки надає можливість студентам займатися діяльністю, яка їм цікава, та відповідає їхній творчій індивідуальності, нахилам й інтересам.

Особливе місце займає відвідання літературних, краєзнавчих музеїв, музеїв народного мистецтва, народної творчості, проведення майстер-класів з участю майстрів народної творчості; залучення студентів до збереження та вивчення пам'яток народної культури. Проведення майстер-класів дає можливість уникнути монотонності й одноманітності традиційних форм і методів виховної роботи в позааудиторний час.

Науково-дослідна робота передбачає залучення студентів до різноманітних форм групової роботи: науково-проблемних груп, конференцій, семінарів, круглих столів, диспутів, відвідування мистецьких заходів, обговорення наукових повідомлень тощо. У результаті науково-дослідної роботи студенти використовують елементи народної творчості в педагогічній діяльності, удосконалюють свої навички самостійного дослідження проблеми. Студенти долучаються до збирання, вивчення та збереження робіт народних умільців, намагаються відтворити їхні роботи у власній творчій діяльності.

Творчий етап формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами народознавства передбачав створення творчої атмосфери при проведенні різних видів занять. Цьому сприяли конкурси та виставки кращих творчих студентських робіт. Проблемно-творчі заняття спрямували студентів на пошук нестандартних творчих рішень, розширення творчого досвіду нетрадиційного використання засобів народознавства. Особливе місце займали пошукові, творчі практичні заняття, які впливали на розвиток здібностей студентів до абстрактного, просторового та композиційного мислення.

Важливу роль у процесі формування естетичної компетентності студентів-філологів відіграє самостійна робота, яка сприяє оволодінню ними знань, формуванню вмінь щодо підготовки та проведення уроків, позакласних заходів. Виконання самостійних завдань складає основу для розвитку фантазії, творчої уяви, творчого мислення, прояву індивідуальних творчих здібностей, формування естетичної компетентності.

Цей період відзначається активним використанням студентами-філологами засобів народознавства в навчально-виховному процесі, зокрема усної народної творчості, інформації про свята, звичаї, обряди, народного мистецтва, родинної педагогіки, народної дидактики тощо.

Література

1. Березюк О. С. Етнопедагогіка : Методичні рекомендації. // О. С. Березюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2005. – 76 с.
2. Гончаренко Т. И. Эстетическое воспитание учащихся в литературно-творческом обществе. – М. : Высшая школа. – 1993. – 262 с. Ігнатенко П. Р. Народознавство чи українознавство? // Педагогіка і психологія. – 1993. – № 3. – С. 12-20.
3. Ігнатенко П. Р. Народознавство чи українознавство? // Педагогіка і психологія. – 1993. – № 3. – С. 12-20.
4. Пуховська Л. Розвиток теорії професійної підготовки вчителів у країнах Заходу / Л. Пуховська // Шлях освіти. – 1998. – № 1. – С. 20-25.

Шевцова Лариса,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ВИХОВНЕ СПРЯМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ

Програма ВНЗ з методики викладання української мови в середній загальноосвітній школі передбачає вивчення системи завдань з розвитку зв'язного мовлення. Студенти-філологи повинні не тільки набути вміння й навички у процесі виконання тренувальних вправ із лексики, граматики та стилістики, а й навчитися володіти прийомами розвитку зв'язного мовлення, зосереджуючи основну увагу на ознайомленні з методикою проведення різних видів шкільних переказів і творів.

Як відомо, розвиток зв'язного мовлення є невід'ємною частиною шкільного курсу мови. Робота з розвитку зв'язного мовлення проходить як планомірний і послідовний процес збагачення активної лексики учнів за засвоєння орфоєпії літературної мови, вироблення у школярів умінь висловлюватися змістовно й виразно. Учень повинен самостійно знаходити найбільш вдалу форму передачі своїх думок, якнайширше використовуючи багатство і можливості рідної мови. Планомірний процес з розвитку зв'язного мовлення повинен сприяти формуванню в учнів умінь викладати думки логічно й послідовно, дотримуючись літературних норм.

Ознаками високої культури зв'язного мовлення учнів є змістовність, логічність, правильність побудови висловлювань з погляду граматичної будови, в якій не порушуються правила зміни слів і їх сполучень у реченні й використовується все багатство морфологічних форм і синтаксичних конструкцій.

Робота з розвитку зв'язного мовлення проводиться вчителем протягом вивчення всіх розділів шкільного курсу мови. Відповідно до шкільної програми з української мови на розвиток зв'язного мовлення відводяться також спеціальні години в кожному розділі курсу мови. Ці уроки необхідні не тільки для оволодіння навичками зв'язного мовлення, а й для підвищення загальної культури мовлення й мислення учнів.

Чинні програми для середньої загальноосвітньої школи вимагають від учня оволодіння знаннями й навичками із зв'язного мовлення відповідно до вікових категорій (класів). Наприклад, учнів 5 класу повинні мати загальне уявлення про спілкування і мовлення, усне і писемне мовлення, тему й основну думку висловлювання, текст, стилі, типи мовлення і т.д.

Система вправ з розвитку зв'язного мовлення повинна бути ретельно підбраною, враховуючи виховну мету завдань з рідної мови. Орієнтовна тематика текстів, наведена у шкільній програмі з української мови, охоплює ознайомлення з красою і багатством рідної мови, з героїчним минулим українського народу, з видатними історичними постатями (Володимир Великий, Петро Сагайдачний, Іван Котляревський, Іван Франко, Тарас Шевченко, Леся Українка та ін.)

При доборі вправ з розвитку зв'язного мовлення головну увагу слід зосередити на дидактично-повчальних текстах. Для прикладу наводимо тексти пізнавально-виховного змісту, які можна використати у процесі проведення різних видів переказів і диктантів.

Молитва до мови

Мово! Пресвята Богородице мого народу! З чорнозему, з любистку, м'яти, рясту, євшан-зілля, з роси, з дніпровської води, від зорі і місяця народжена.

Мово наша! Мудра Берегине, що не давала погаснути зеленому вогнику роду нашого і тримала народ на небесному олімпі волелюбності, слави й гордого духу.

Мово наша! Дзвонкова кринице на середохресній дорозі нашої долі! Твої джерела б'ють десь від могил магми, тому й вогненна така. А вночі купаються в тобі ясні зорі, тому й ласкава така. Тож зцілювала Ти втомлених духом, давала їм

силу, здоров'я, довгий вік і навіть безсмертя тим, що пили Тебе, цілющу джерелицю, і невмирущими ставали ті, що молилися на дароване Тобою слово.

Прости! Воскресни! Повернися! Возродися!

К.Мотрич

З дитинства запали нам глибоко в душу назви двох сіл на нашій славній Україні: Моринці й Кирилівка. Ще відтоді, коли ми вперше почули про Тараса Шевченка, Кирилівка й Моринці манили нас і кликали до себе. Хотілося поглянути на ті рідні села, де народився і жив великий Кобзар, уклонитися священній землі, долам і горам, дорогам і стежкам, які сходив Тарас малими босими ногами.

Серед білого цвітіння вишень стоїть у Моринцях пам'ятник безсмертному Кобзареві. Тут він народився, тут уперше побачив світ. Певно, його мати Катерина не раз виносила на руках з похилої батьківської хати. Вона стояла у квітучому саду, в якому звівся над білими кронами бронзовий Тарас, щоб стояти на цьому місці віки.

За І.Цюпою

Чистий четвер

Чистий четвер – це день весняного очищення. Ще вдосвіта, до схід сонця, селяни чистили в стайнях, коморах, на подвір'ї, в хатах – все повинно бути чистим і святковим. У саду і на городі господар згрібав на купу торішне листя, бадилля бур'янів і підпалював, «щоб очистити землю від морозу, зими, смерті і всякої нечисті».

Існує повір'я, що в Чистий четвер до схід сонця ворон носить з гнізда своїх дітей купати в річці. Хто скупається раніше від воронячих дітей, той буде здоровий протягом цілого року. Отож хворі люди купалися вночі – «поки ворон дітей не купає», щоб очиститись від хвороби. Викупавшись, хворий набирив сі свого купелю відро води, ніс ту воду на перехресну дорогу і виливав – «щоб там усе лихо зоставалося».

За О.Воропаєм

Українська мова

Діамант дорогий на дорозі лежав, -
Тим великим шляхом люд усякий минав,
І ніхто не впізнав діаманта того.
Йшло багато людей і топтало його,
Але раз тим шляхом хтось чудовий ішов,
І в пилу на шляху діамант він знайшов.
Камінець дорогий він одразу пізнав,
І додому приніс, і гарненько, як знав,
Обробив, обточив дикий той камінець
І уставив його у коштовний вінець.
Сталось диво тоді: камінець засіяв,
І промінням ясним всіх людей здивував,
І палючим вогнем кольористо блищить,
І проміння його усім очі сліпить.
Так в пилу на шляху наша мова була,
І мислива рука її з пилу взяла.
Полюбила її, обробила її,
Положила на неї всі сили свої,
І в народний вінець, як в оправу ввела,
І як зорю ясну, вище хмар піднесла...

Вдало підібраний тематично текст – необхідна умова досягнення виховної мети

уроку. В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що мова належить до провідних засобів освіти й виховання, називаючи викладання мови майстерністю творення людської душі.

Важливо дотримуватися виховної тематики і при проведенні завдань творчого характеру з розвитку зв'язного мовлення.

З а в д а н н я 1. *Ознайомтесь з висловлюваннями видатних людей про мову та її роль у житті суспільства. Складіть твір-мініатюру про роль мови у житті суспільства, опираючись на подані цитати.*

Мова – коштовний скарб народу. (І.Франко)

Мова – це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плакаємо її. (О. Гончар)

Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, бо вона не що інше, як жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування.

(Панас Мирний)

Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово, - це людина без роду й племені. (В. Сухомлинський)

Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, розвиваймо її. (М. Рильський)

Слово, як і злак хлібний, виростає з тієї землі, на якій живеш і в яку лягаєш. (І. Федорів)

З а в д а н н я 2. *Продовжіть твір-роздум за поданим початком.*

Родина, рід, родовід, народ. Які близькі ці слова. Рідний, рідна, рідне – корінь роду і народу. Рідна мама і рідний тато, рідна земля і рідна Україна, рідна мова і рідна школа.

Народ дає мові силу й красу. Пам'ятай, що кожне слово рідної мови передано тобі у спадок попередніми поколіннями...

З а в д а н н я 3. *Прочитайте текст та перекажіть його близько до змісту. Назвіть ознаки, які дозволять або не дозволять визначити цей запис як текст. Згадайте, які загадки, прислів'я, легенди про калину вам відомі. Запишіть їх.*

Майже в усіх народів є улюблені рослини-символи. У канадців – клен, у росіян – берізка, а в нас – верба й калина. Правду каже прислів'я: «Без верби й калини нема України». З давніх-давен наш народ опоетизував цей кущ, оспівав у піснях. У калині, кажуть, материна любов і мудрість. Наруга над нею вкривала людину ганьбою.

То ж не дивно, що колись цю рослину цінували особливо. Не було, здається, хати, біля якої не кущувала б калина. Як забіліють квіти, дівчата ними коси прикрашали. А вже коли достигали, їх вішали попід стріхою. Червоніли кетяги калини густими намистинками.

За В.Скуратівським

З а в д а н н я 4. *Напишіть твір-мініатюру про використання «чарівних слів»: здрастуйте, будь ласка, дозвольте, вибачте та ін. Чи часто ви ними користуєтеся? опишіть випадок з життя, коли вживання «чарівних слів» вплинуло на розвиток подій.*

Перелік поданих вправ можна продовжувати далі, але головне завдання викладача – досягти того, щоб студенти – майбутні вчителі – зрозуміли не тільки доцільність і необхідність виховного змісту кожної вправи з розвитку зв'язного мовлення, а й самі навчилися створювати і добирати такі завдання. Проблема удосконалення зв'язного мовлення учнів не може бути успішно розв'язана без дотримання необхідної виховної мети завдань. Формування молоді людини –

творця майбутнього своєї країни – неможливе без знання ним рідної мови, звичаїв свого народу, видатних постатей минулого Батьківщини, особливостей українського менталітету та етикету. Кожен школяр повинен усвідомити свою спільність з українським народом, відчутти гордість за незалежність своєї нації, намагатися бути гідним своїх пращурів.

Рідна мова єднає сучасні покоління з попередніми і прийдешніми в єдине нерозривне ціле. Уроки розвитку зв'язного мовлення надають широкую можливість виховувати в учнів відношення до української мови як до неоціненної національної святині, запоруки дальшого культурного прогресу.

Досконале вивчення мови необхідне також для формування в учнів культури мовлення, етики спілкування. Уроки зв'язного мовлення повинні виховувати також любов до природи, формувати такі риси характеру, як доброта, милосердя, чесність, працьовитість, привчати дотримуватися норм етики спілкування. Отже, майбутньому вчителю-словеснику слід дбати про виховне спрямування мовленнєвих завдань.

Література

1. Голуб Н. Збагачення мовлення власне українською лексикою / Н.Голуб // Українська мова і література в школі. – 2000. - №1. – С.4-8.
2. Методика викладання української мови в школі / О.М.Біляєв, В.Я.Мельничайко та ін. – К.: Радянська школа, 1987. – 246 с.
3. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / М.І.Пентиліук, А.Г.Галетова та ін. – К.: Ленвіт, 2000. – 264 с.
4. Методичні рекомендації щодо вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах у 2009-2020 н. р. // Українська мова і література в школі. – 2009. - №4. – С.2-10.
5. Мовний стан і мовна ситуація в Україні. Матеріали конгресу // Вивчаємо українську мову і літературу. – 2008. - №14. – С.3-9.
6. Омельчук С. Формування комунікативних умінь і проблема вибору вправ / С.Омельчук // Дивослово. – 2002. - №12. – С. 26-30.
7. Пентиліук М. І. Текст як основа формування риторичних умінь і навичок учнів / М.І.Пентиліук // Українська мова і література в школі. – 2008. - №1. – С. 2-7.
8. Шелехова Г. Концептуальні засади навчання української мови в профільній школі (академічний рівень) / Г.Шелехова // Українська мова і література в школі. – 2008. - №6. – С.2-5.

*Людмила Синюкова,
вчитель-методист російської мови та світової літератури
загальноосвітньої школи I-III ст. № 1 м. Житомира*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ (ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ)

Викладання уроків світової літератури у взаємозв'язку з іншими видами мистецтва – тема, над якою працюю і маю певний досвід.

Саме сому всі уроки світової літератури я пов'язую з такими видами мистецтва як живопис і музика. Адже такі уроки вчать учнів, перш за все, – гуманності. І якщо давньогрецьке слово *гуманізм* означає – людський, людяність, та таким воно ввійшло і назавжди залишилось у літературі світу і світовому мистецтві в цілому.

Література – це не тільки шкільний предмет, а й вид мистецтва – складний та багатогранний. Тому ввести учнів у світ поезії і прози, допомогти їм оцінити щирість думки того чи іншого автора та його героїв – ось мета, яку я ставлю на своїх уроках і в позакласній роботі. Коли на уроці вирішується питання морального виховання людини, її естетичних поглядів, я намагаюсь використати різноманітні засоби вираження прекрасного: слово, живопис, музику.

За основу своїх уроків беру слова письменника Оскара Уайльда *«Благо, яке дарує нам мистецтво не в тому, чому ми від нього навчилися, а в тому, якими ми, дякуючи йому, стали»*.

Тож намагаюсь на своїх уроках, щоб імена Гомера, Шекспіра, Пушкіна, Гоголя, Толстого, Достоевського, Томаса Мана, Гейне та інших письменників-класиків не складали у розумінні старшокласників єдиний літературний ряд, а щоб учні зрозуміли, що існування кожної національної літератури – це всесвітній літературний процес, це – людинознавство.

Одним із основних видів образотворчого мистецтва, використання якого має давні традиції при вивченні літератури в школі – є живопис.

А тому сучасний урок світової літератури не уявляю без використання творів образотворчого мистецтва, як одного із засобів наочності і естетичного виховання.

Картина художника-живописця, як і твір художника письменника, створює художній образ, в якому відображається дійсність, поступово розкриває духовний світ людини, її індивідуальність, її стосунки з іншими людьми.

Картина розширює пізнавальний процес учнів, впливає на почуття, допомагає формуванню особистості.

Живопис – паралель літературному твору, що допомагає розкрити його тему і з'ясувати ідею. Працюючи з репродукціями живопису на уроках світової літератури, я намагаюсь чітко спланувати роботу учнів над картиною, враховуючи індивідуальні особливості учнів та тематику навчальних програм по вивченню літературних творів.

Педагог К. Д. Ушинський писав: *«Якщо ви заходите в клас, від якого важко добитися слова, почніть показувати картинки, і клас заговорить, а головне – заговорить вільно, доброзичливо»*. Ось чому я даю пораду вчителю-словеснику: *дістати де-небудь десяток стінних картинок, які б за своїм змістом могли б спонукати дітей до бесіди»*.

Із досвіду роботи викладання літератури можу впевнено сказати: живопис на уроках літератури допомагає у з'ясуванні учнями специфіки літературного твору, навчає культури усного і письмового мовлення. Особливу увагу під час роботи з живописом надаю роботі над портретом письменника. Адже значення портрета на уроці літератури не тільки в тому, щоб учні запам'ятали, яким зображений автор, а й, щоб портрет письменника став джерелом бесіди, яка б допомогла учням свідомо зрозуміти сторони життя і діяльності письменника, або поета.

Так, працюючи над портретом Л. М. Толстого, написаного І. Ю. Рєпіним у 1887 році, пропоную наступні завдання:

- Опишіть портрет Л. Толстого.
- Що звертає на себе увагу у зображенні письменника – людини і мислителя?
- Якими засобами живопису художник досягає правдивості образу?

Під час роботи над репродукціями портретів, написаних художниками, пропоную учням звернути увагу на такі моменти:

1. *Зовнішній вигляд письменника (вираз обличчя, поза, костюм);*
2. *Значення фону окремих деталей (колорит портрету і його значення);*
3. *Задум художника (яку особливість письменника він хотів відобразити)*

в даному портреті).

Робота з живописом на уроках світової літератури - процес складний, але цікавий. До кожного уроку потрібно підібрати репродукції картин та ілюстрації художників; слід врахувати епоху, країну, історію створення картини в поєднанні з літературним твором, що вивчається на уроці. Я навчаю своїх учнів правильно читати картину художника, а для цього вчу їх **«Абетці живопису»**:

1. Назва картини.
2. Композиція.
3. Малюнок.
4. Колорит.

Композиція картини – побудова, розташування фігур на полотні.

Малюнок картини знайомить глядача з кожним її героєм.

Колорит картини – система кольорів, один із засобів виразності.

Для того, щоб прочитати картину, зрозуміти особливості назви, наголошую учням, що картину художника потрібно відрізнити від книги письменника (*Події в книзі ідуть одна за однією, змінюються долі людей, час, події*).

На картині художника – герої завмерли на якийсь момент, вони нерухомі. Художник зображає лише одну мить, але яку!.. Він спостерігає за подіями життя, вдивляється довго, терпляче і, нарешті, - миттєвість зупиняється. Художник дає назву цій головній миттєвості – це назва його картини.

Учням даю поняття – **«художника слова»** і **«художника пензля»**. Для цього з'ясовую з учнями, що тематичний діапазон живопису знаходить відображення у системі жанрів. По предмету зображення учні вчать відрізнити наступні жанри живопису:

- портрет - пейзаж
- натюрморт - інтер'єр
- побутовий - історичний
- батальний - анімалістичний

Пояснюю учням, що в живописі жанри часто вступають у взаємодію: портрет на фоні пейзажу, історико-побутова картина і т.д.

З практики роботи знаю: учням більше подобається працювати над пейзажем, як жанром живопису, та картинами історичного жанру.

Так, під час роботи над картиною Саврасова «Граки прилетіли» шестикласники гарно розуміють задум художника, вільно ведуть бесіду, описуючи пейзаж весняного дня.

Використання картин історичного жанру, на уроках літератури, дає можливість учням краще уявити художника і письменника.

Відомий дитячий письменник С. Я. Маршак сказав: *«Майже у кожній книзі, особливо для дітей – два автори. Один із них – письменник, другий – художник»*.

Тому особливу увагу на своїх уроках приділяю художній ілюстрації. Адже ілюстрації здатні загострити емоційне сприйняття, розвивати образне мислення учнів. Так, при вивченні роману Л. Толстого «Війна і мир» використовую ілюстрації В. Шмарінова, при вивченні роману у віршах О. Пушкіна «Євгеній Онегін» - ілюстрації художника М. Кузьміна, «Гобсек» О. де Бельзака – ілюстрації художника М. Майоріса, «Злочин і кара» Ф. Достоєвського – ілюстрації художника І. Глазунова, М. Гоголя – ілюстрації О. Бубнова, С. Варламова, О. Лаптева, М. Радіонова та ілюстрації інших художників.

Учні із задоволенням працюють над ілюстраціями до літературних творів. Для цього я даю їм поняття ілюстрації.

Ілюстрація – пояснювальний малюнок до тексту, який доповнює його зміст.

План

роботи по створенню ілюстрації

1. Визначити тему ілюстрації (*Що я хочу сказати ?*)
2. Знайти цитати, уривки із тексту, які стануть основою ілюстрації (*Які епізоди з тексту я хочу намалювати в першу чергу?*)
3. Які епізоди із тексту допомагають точніше розкрити тему ілюстрації ?
4. Плоди моєї фантазії.

Робота з ілюстраціями на уроках літератури допомагає учням усвідомити ідейно-композиційні особливості твору, розібратись в психологічній характеристиці героїв. Досвід показує, що завдяки ілюстраціям на уроках літератури учні краще уявляють зовнішність героя, його вчинки. Виконуючи завдання, пов'язані із ілюстрацією, учні гарно працюють над текстом твору. Це спонукає до самостійного формулювання думки, розвиває мовлення, інтерес до вивчення твору. Звертаю увагу на те, що художник, який створює ілюстрацію до літературного твору, має право на домисел, оскільки книжкова графіка – це також один із видів мистецтва.

Із досвіду роботи використання художньої ілюстрації на уроках світової літератури можу стверджувати: завдяки художній ілюстрації учні краще розуміють зміст твору, який вивчається на уроці, характери головних героїв, їх сенс життя.

Вивчення творів світової літератури через світовий живопис, музику, в поєднанні з українською літературою та українським живописом – мета, яку я ставлю собою перед кожним своїм уроком.

При вивченні «Історії Мойсея» прозвучали симфонічні твори композиторів Баха та Верді, звукозаписи церковного дзвону, були представлені репродукції картин художників епохи Відродження, репродукції скульптурних творів Мікеланджело на тему біблійного епосу.

Під час уроків по вивченню творів польського поета А. Міцкевича, поряд з імпровізацією музичних творів польських композиторів Шопена і Огінського звучали вірші українських поетів М. Рильського та М. Бажана, присвячені польському поету, та вірші А. Міцкевича у перекладі на українську мову.

Твори світового живопису і музики я використовую і при проведенні позакласної роботи зі світової літератури. Так, при проведенні літературних вечорів використовую репродукції портретів письменників, написаних майстрами-живописцями, ілюстрації до творів, фонограми класичної музики.

В кабінеті світової літератури, який був мною створений, є усі умови для того, щоб учні вивчали літературу народів світу у поєднанні зі світовим живописом.

Я дуже люблю живопис і намагаюсь прищепити цю любов моїм вихованцям. Адже в цьому великому мистецтві я бачу духовний світ людини, велич її душі, що так тісно поєднується з мистецтвом слова – літературою.

В кабінеті світової літератури зібраний та систематизований матеріал репродукцій світового живопису, творчі роботи учнів по картинах, існує постійно діючий стенд, на якому змінюються картини живопису відповідно до літературного твору, що вивчається. Раз на місяць учні випускають художні стіннівки, присвячені літературним датам та подіям.

Аби учні краще пізнали красу живопису, відвідуємо виставки картин краєзнавчого музею, обласної наукової бібліотеки, де експонуються картини наших художників-земляків. Так, відвідавши персональну виставку картин художника Шелудька, яка відбулась у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, учні мали можливість не лише побачити чудові картини, а й поспілкуватись із самим художником, від чого отримали велике задоволення.

Цікавим був урок літератури у 5-му класі по вивченню вірша Ф. Тютчева «Я

знаю в праосені пору...», коли на фоні музики композитора П. І. Чайковського «Пори року» демонструвались репродукції картин житомирського художника Ю. Камишного і паралельно читався вірш Ф. Тютчева.

Розглядаючи репродукції картин живопису, учні обмінюються думками, ставлять запитання, висловлюють свої думки та враження від побаченого. В цьому я бачу перші плоди своєї праці – інтерес, розуміння та любов моїх вихованців до прекрасного, вічного, що завжди приносить людській душі спокій і добро.

Виходячи із досвіду роботи викладання світової літератури у взаємозв'язку із іншими видами мистецтва можу впевнено стверджувати: це – творча каліграфія вчителя-філолога, яка сповідається його методичними принципами та знанням предмету.

Такі уроки літератури назавжди залишаються у пам'яті учнів, адже вони вчать добру, красі, людяності.

Світлана Кучинська,

заступник директора Житомирського обласного педагогічного ліцею

ДО ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ДИДАКТИКИ ЯК НАУКИ

Загальновідомо, що плив шкільної освіти на дитину залежить від багатьох об'єктивних причин: способу буття, державного устрою, соціальних потреб і запитів середовища. В тісному взаємопоєднанні й залежності від цих владних реалій життя, зрозуміло, перебуває поступ суспільних наук, в тому числі й дидактики (починаючи з XVI ст.) як складової педагогіки.

Дидактика - галузь педагогіки, яка досліджує теорію освіти і навчання. Дидактичні знання допомагають знайти відповідь на найважливіші питання будь-якої системи освіти: для чого, кого і як навчати.

Дидактика як наука описує існуючі системи навчання, досліджує навчальний процес з метою його вдосконалення, розвиває нові ідеї, впливає на педагогічний процес. Отже, це – теоретична і нормативно-прикладна наука. Як теоретична наука вона вивчає реальний педагогічний процес, констатує певні факти, зв'язки, залежності, закономірності, прогнозує наслідки навчальної діяльності, моделює експеримент. Теоретичні знання – не “мертвий капітал”. Вони повертаються до практики у вигляді висновків і рекомендацій, які є підставою для визначення змісту, вибору методів навчання, організації керівництва навчальною діяльністю учнів.

Таким чином, дидактика як наука має пояснювальну, перетворюючу і нормативно-прикладну функції. Термін “дидактика” грецького походження (дидактос – той, хто навчає). Вважається, що вперше його використали у 1613 році німецькі педагоги Кристоф Хельвіг і Йохим Юнг у праці “Короткий звіт з дидактики, або мистецтво навчання. Ратихімія” [1].

Статус науки дидактика отримала завдяки працям чеського педагога Я.-А. Коменського, який у книзі «Велика дидактика» (1632) виклав основні принципи навчання і форми його організації. Він автор існуючої класно-урочної системи, поділу учнів на класи, навчального часу – на навчальні роки, чверті з канікулами між ними, щоденних занять – на 45-хвилинні уроки і 10-20-хвилинні перерви. Ним були започатковані предметна система викладання за певними програмами і підручниками, екзамени наприкінці року [3].

У розвиток дидактики вагомий внесок зробили французькі просвітники-педагоги XVIII ст. Клод-Андріан Гельвецій (1715-1771), Дені Дідро (1713-1784), Жан-Антуан Кондорсе (1743-1794), Жан-Жак Руссо (1712-1778) та ін. Вони

закликали враховувати вікові особливості учнів у навчальному процесі, виступали за активізацію методів навчання, опиралися на досвід та спостереження за учнями, перебудову школи, демократизацію освіти в інтересах народу.

Швейцарський педагог Йоганн-Генріх Песталоцці (1746-1827) спробував поєднати дитячу працю з навчанням; розробив теорію елементарної освіти, згідно з якою процес виховання має бути спрямований від простого до складного, а навчальний процес – побудованим на основі чуттєвих сприймань. На його думку, глибокі знання можна отримати лише за умови послідовного та систематичного навчання.[1]

Німецький філософ і педагог Йоганн-Фрідріх Герберт (1776-1841) розробив теорію ступенів освіти; намагався вирішити проблему виховуючого навчання, в процесі якого виникають різнобічні інтереси; залишив багато цінних дидактичних порад щодо розвитку в учнів уваги, спостережливості, пам'яті, мови.[1]

Значний внесок у дидактику в ХІХ ст. зробив німецький педагог Фрідріх-Адольф-Вільгельм Дістервег (1790-1866), який очолював рух прогресивних учителів проти так званих регулятивів – реакційних освітніх законів пруського уряду, проголошував прогресивні принципи дидактики: природодоцільності, культуродоцільності, самодіяльності; створив дидактичні засади розвиваючого навчання. Він вважав, що засвоєння учнями знань можливе лише за умови виявлення ними активності у процесі навчання [1].

Російський педагог К.Д. Ушинський (1823—1881) в основу свого бачення завдань педагогіки поклав ідею природодоцільності, народності початкового навчання. Він наполягав, щоб навчання будувалося з урахуванням психологічних особливостей учнів, від учителів вимагав глибоких знань, які виходили б за межі окремого предмета, дотримання таких дидактичних принципів як систематичність, послідовність, наочність, міцність засвоєння знань [4]. Його прогресивні дидактичні принципи і методи викладання сповідували В. Водовозов, М. Корф, О. Остроградський та ін.

В Україні у ХІХ ст. помітною була постать Олександра Духновича (1803-1865), який у Закарпатті, що тоді була у складі Австро-Угорської імперії, створював підручники для народних шкіл, брав активну участь у культурно-освітній діяльності. Його твори «Книжица читальная для начинающих», «Краткий землепис для молодых русинов», «Сокращенная грамматика письменного русского языка», «Народная педагогия» певним чином допомогли у відкритті на Закарпатті понад 70 початкових шкіл [5].

Автором кількох підручників був Борис Грінченко (1863-1910). Незважаючи на заборону царського уряду, він викладав у школах українською мовою, видав «Словарь украинского языка» в 4-х томах, а також «Українську граматику до науки читання й писання» [5].

До теорії навчання значний внесок зробили російські психологи Павло Блонський (1884-1941), Лев Виготський (1896-1934). Завдяки їх працям дидактика як система виховання в школах у 30-ті роки ХХ ст. стала більш обґрунтованою, завершеною [5].

Видатним дидактиком-практиком ХХ ст. був вітчизняний педагог В.О. Сухомлинський (1918-1970), який розвинув ідею розумового виховання дитини під час навчання та практичної діяльності у педагогічній справі. У 50-80-х роках ХХ ст. розробці теоретичних питань дидактики приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних учених-педагогів, а також психологів [5].

Об'єктом дидактики є навчання як особливий вид діяльності, спрямований на передачу підростаючим поколінням соціального досвіду, його засвоєння, творче відтворення. Надбанням учня стає та частина культури, яка входить до

змісту освіти і складає змістову сторону навчання.

Головним у діяльності, спрямованій на передачу соціального досвіду, з позицій педагогіки, є відношення між двома видами діяльності – викладанням і учінням (діями учителя й учня), що виступають в єдності. Інші відношення (учень-навчальний матеріал, учень – інші учні, учень – книга і под.) стають дидактичними настільки, наскільки вони об'єднуються цим відношенням. Наприклад, книга стає підручником, якщо вона включається в процес навчання і стає засобом для учителя й учня. Звідси предметом дидактики є зв'язок викладання (діяльності вчителя) і учіння (пізнавальної діяльності учня), їх взаємодія.

Дидактика розглядає змістову і процесуальну сторони навчання в їх єдності. Наприклад, знання вивчаються не ізольовано, не самі по собі, а разом з методами їх передачі і засвоєння.

Крім завдання описувати і пояснювати процес навчання й умови його реалізації, завданням дидактики також є перетворення та удосконалення практики. Вона розробляє більш досконалу організацію процесу навчання, нові, навчальні системи, нові технології навчання.

Дидактика, як загальна теорія освіти і навчання, розглядає загальні положення й закономірності, властиві навчанню всіх предметів. Ці закономірності відображаються у викладанні конкретних навчальних дисциплін. Водночас викладання кожного предмета має свою, надзвичайно суттєву специфіку. Так, навчання біології, хімії, фізиці, математиці докорінно відрізняється від навчальної роботи з таких предметів, як історія і література. Ще більш специфічним є вивчення музики чи проведення навчальних занять з фізичної культури і праці. На цій підставі виділяються окремі дидактики або предметні методики.

Дидактика і конкретні методики різняться сферою дослідження. Дидактика займається розробкою загальнотеоретичних основ процесу навчання, а конкретні методики – дослідженням організації навчання з окремих дисциплін, використовуючи при цьому теоретичні ідеї дидактики. Природно, що дидактика і методика тісно взаємопов'язані й взаємозалежні. Дидактика спирається на практику викладання окремих навчальних предметів, вивчає передовий досвід, цікаві знахідки вчителів, аналізує й осмислює їх із загальнопедагогічних позицій, розробляє наукові основи організації практичної педагогічної діяльності: визначає зміст, оновлює і розвиває форми та методи навчальної роботи, конструє педагогічні технології, збагачує і поширює передовий досвід навчання. Пізнані дидактикою закономірності, її висновки та рекомендації беруться на озброєння предметними методиками і використовуються для поліпшення процесу навчання.

Предметом дидактики є:

1) визначення мети і завдань навчання, без чого неможливе повноцінне навчання;

2) окреслення змісту освіти відповідно до вимог суспільства. Це дасть змогу підібрати науковий матеріал, який учні мають засвоїти, та певні практичні вміння і навички, якими вони повинні оволодіти за час навчання в школі;

3) виявлення закономірностей процесу навчання на основі його аналізу, здійснення спеціальної пошуково-експериментальної роботи;

4) обґрунтування принципів і правил навчання на основі виявлених закономірностей навчання;

5) вироблення організаційних форм, методів і прийомів навчання. Дидактика покликана ознайомити вчителів зі способами і шляхами навчання учнів, за допомогою яких можна досягти цілей процесу навчання;

б) забезпечення навчально-матеріальної бази, засобів навчання, які може використовувати вчитель, щоб виконати завдання процесу навчання.

Характерна риса предмета дидактики – та, що вона вивчає проблеми навчання тією мірою, якою має значення для всіх навчальних предметів разом.

Можна, також стверджувати, що предмет дидактики залежить від мети освіти й навчання, яка на різних етапах розвитку суспільства мала в основному дві складові – соціальну й особистісну, а відповідно до них дві дидактичні системи освіти й навчання, два типи шкіл. Бінарність цілей, а відповідно й мети, спричинені багатьма чинниками, серед них такі:

- дозвіл держави створювати варіативні заклади освіти;
- право кожного закладу обирати напрями освіти, її зміст, користуватися платними послугами загального чи вибіркового характеру;
- право батьків обирати навчальний заклад і вчителя в своїй державі чи за кордоном.

Як складова частина педагогіки, дидактика має свій категоріальний апарат. До нього передусім належать розглянуті категорії навчання і освіти.

У різні періоди розвитку людства із зміною суспільних потреб виникали різні системи навчання. Одні дидактичні ідеї змінювалися іншими. Все, що витримало випробування часом, тією чи іншою мірою відображає в згорнутому вигляді сучасна дидактика.

Перебудовані процеси в суспільстві, рух за незалежність держав прискорили процес реформування школи, а отже, зумовили появу нових дидактичних теорій. Зокрема, характерним для розвитку дидактики на початку 90-х років є спрямованість на розвиток особистості дитини і поява у зв'язку з цим різних підходів до визначення змісту та методичного забезпечення школи. З'являються авторські школи, в яких застосовуються нові дидактичні технології на засадах особистісно-зорієнтованого навчання.

Як і всі інші науки, дидактика належить до системи гуманітарних загальнолюдських знань, через це має взаємозв'язки практично з усіма науками. Найтісніше вона пов'язана з філософією та соціологією, політологією, педагогічною психологією, логікою, фізіологією людини, кібернетикою та їх конкретними методиками.

Філософія та соціологія дають змогу дидактиці враховувати соціальні особливості життя та діяльності людей, їх вплив на процес навчання. Політологія розкриває для дидактики проблеми, пов'язані із впливом політичних явищ та процесів на навчання людей.

Педагогічна психологія дає змогу враховувати психологічні закономірності та особливості процесу засвоєння знань, умінь, навичок. Фізіологія людини збагачує відомості про особливості розвитку людського організму, вищої нервової діяльності людини.

Кібернетика розкриває закономірності процесів управління, передачі аналізу інформації. Використання її досліджень і наукових даних дає змогу сконструювати і застосовувати у педагогічному процесі навчальні та контрольні машини, здійснювати не тільки прямий, а й зворотний зв'язок учителя з учнями, що дає вичерпну інформацію про якість їхніх знань. Конкретні методики, зорієнтовані на викладання окремих дисциплін, збагачують дидактику даними про перебіг навчального процесу при застосуванні різноманітних форм і засобів навчання. Чим активніше впливає теоретична дидактика на методики і форми організації навчання, тим специфічнішою є методика викладання певного предмета. Дидактика співвідноситься з конкретними методиками, як теорія з практикою, а також як теорія з теорією, як дві взаємодіючі системи теоретичних знань у галузі педагогіки. Дидактичні закономірності і принципи є загальними; типи і структура методів і засобів навчання, які ґрунтуються на спільних

принципах, мають певну схожість з іншими предметами; конкретні прийоми, засоби і методи у викладанні різних предметів є специфічними. Все це служить активним засобом формування знань, умінь та навичок.

Література

1. Хуторской А. В. Дидактика. – М.: Высшая школа. – 1987. – 286 с.
2. Краевский В. В., Хуторской А. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. – 2003. – № 2. – С.3-10.
3. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. школа, 1983. – 304 с.

***Тетяна Можарівська,**
вчитель Тхоринської ЗОШ
Овруцького району Житомирської області*

ЗНАЧЕННЯ ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРУ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

В українській системі виховання споконвіку використовувалися фольклорні тексти, які є справжнім джерелом людської мудрості, виразником народного світогляду, скарбницею національної духовності. Значну їх частину становить дитячий фольклор.

Поняття «дитячий фольклор» увійшло до науки порівняно недавно. Проте новизна терміну не пов'язана з пізнім походженням цього виду фольклору. Відповідним фольклорним текстам притаманна глибока старовина.

Дитячий фольклор — це сукупність зразків усної народної творчості, яка складається із класичних та сучасних фольклорних форм і функціонує у дитячому середовищі або виконується спеціально для дітей.

Отже, дитячий фольклор, це, передусім, зразки усної народної словесності, призначені для дітей. Створені старшими поколіннями для молодших, такі тексти є складовою дитячого фольклору (наприклад, колісанки).

Інша частина — це твори, які функціонують у дитячому середовищі, але водночас побутують і як зразки певного фольклорного жанру (наприклад, загадки). Дитячий фольклор — також і власне усна творчість дітей, яка виникає, наприклад, у процесі гри та комунікації. Зразки цієї творчості живуть лише в дитячому середовищі.

Наукова зацікавленість проблематикою дитячого фольклору також починається у середині XIX ст. й розвивається спершу на тлі таких відомих у фольклористиці напрямів як міфологічного (В. Попов) та культурно-історичного (М. Костомаров). Дослідники і збирачі фольклору давно спостерегли, що усі фольклорні жанри діляться на дві великі групи: 1) твори, які виконуються і побутують у середовищі дорослих; 2) твори, які побутують серед дітей. Між цими групами є суттєва різниця: усна словесність дорослих не завжди доступна дітям, вони починають її розуміти і сприймати лише в підлітковому віці. У свою чергу, дитяча творчість не завжди цікава для дорослих, які намагаються у всьому керуватися розумом, і їм важко досягнути тексти, витворені дитячою фантазією, уявою, проте діти їх підхоплюють, і вони поширюються у дитячому середовищі.

Термін «дитячий фольклор» з'явився у фольклористиці у 20-х роках 20 ст. Зібрано багато текстів цього специфічного виду творчості. Однак до цього часу теорія дитячого фольклору не сформована. Першим складним питанням виявилось, які саме жанри варто вважати власне «дитячими». Так, Г.С. Виноградов, як один зі знавців народної педагогіки, що першим почав широко

вживати термін «дитячий фольклор», наголошував, що ним доцільно позначати твори, складені самими дітьми, а також поезію пестування (невеликі ліричні твори, які примовляють дорослі, пестячи дітей). Дещо пізніше до цього виду словесності долучили колискові пісні (хоч дехто з учених дотепер вважає їх розрядом родинно-побутової лірики). Також було спостережено, що деякі жанри народної словесності, які побутували у середовищі дорослих, втративши своє первісне утилітарне призначення і сакральне значення, у дещо видозміненому, спрощеному вигляді перейшли у сферу дитячого фольклору. Усі дослідники одностайні, що до дитячого фольклору відносяться і твори дітей, і твори для дітей, складені дорослими.

Основним критерієм відбору є функціональний аспект: твори, які виконуються лише у дитячому середовищі, а також ті, які не передбачають інших слухачів і виконуються дорослими тільки для дитини. Дитячий фольклор має свою специфіку: відповідає віковим особливостям дітей у виборі тем, образів, ідей; характеризується поєднанням словесного матеріалу з елементами гри, супровідними рухами; у багатьох творах проявляється виражене виховне спрямування.

Поняття «дитячий фольклор» увійшло до науки порівняно недавно. Проте новизна терміну не пов'язана з пізнім походженням цього виду фольклору. Відповідним фольклорним текстам притаманна глибока старовина.

Дитячий фольклор — це сукупність зразків усної народної творчості, яка складається із класичних та сучасних фольклорних форм і функціонує у дитячому середовищі або виконується спеціально для дітей.

Отже, дитячий фольклор, це, передусім, зразки усної народної словесності призначені для дітей. Створені старшими поколіннями для молодших, такі тексти є складовою дитячого фольклору (наприклад, колисанки).

Інша частина — це твори, які функціонують у дитячому середовищі, але водночас побутують і як зразки певного фольклорного жанру (наприклад, загадки). Дитячий фольклор — також і власне усна творчість дітей, яка виникає, наприклад, у процесі гри та комунікації. Зразки цієї творчості живуть лише в дитячому середовищі. Г.С. Виноградов, як один зі знавців народної педагогіки, що першим почав широко вживати термін «дитячий фольклор», наголошував, що ним доцільно позначати твори, складені самими дітьми, а також поезію пестування (невеликі ліричні твори, які примовляють дорослі, пестячи дітей). Дещо пізніше до цього виду словесності долучили колискові пісні (хоч дехто з учених дотепер вважає їх розрядом родинно-побутової лірики). Також було спостережено, що деякі жанри народної словесності, які побутували у середовищі дорослих, втративши своє первісне утилітарне призначення і сакральне значення, у дещо видозміненому, спрощеному вигляді перейшли у сферу дитячого фольклору. Усі дослідники одностайні, що до дитячого фольклору відносяться і твори дітей, і твори для дітей, складені дорослими. Основним критерієм відбору є функціональний аспект: твори, які виконуються лише у дитячому середовищі, а також ті, які не передбачають інших слухачів і виконуються дорослими тільки для дитини.

Дитячий фольклор має свою специфіку: відповідає віковим особливостям дітей у виборі тем, образів, ідей; характеризується поєднанням словесного матеріалу з елементами гри, супровідними рухами; у багатьох творах проявляється виражене виховне спрямування.

Класифікація дитячого фольклору така:

- * зразки усної народної словесності, виконувані дорослими для дітей;
- * різножанрові фольклорні твори, які побутують у дитячому середовищі;
- * зразки усної творчості, які виникають і функціонують внаслідок комунікативної специфіки дитячого віку.

Такої класифікації дотримувалися В.П. Анікін, Е.В. Померанцева, В.А. Василенко та ін. Частина ж дослідників до дитячого фольклору зараховують сюди лише ті твори, які виконують самі діти (Г.С. Виноградов, Н.П. Андреев, В.І. Чічеров).

Щодо жанрової специфіки, то частина текстів дитячого фольклору створюється на ґрунті «дорослого» фольклору (примовки, жарти тощо), а частина -- на ґрунті власне дитячих жанрів (лічилки, дражнили тощо).

До середини ХІХ ст. дитячий фольклор не виділявся в окрему групу усної народної творчості та спеціально не записувався. Тільки від другої половини ХІХ ст. і у ХХ ст., відколи зростає зацікавленість суспільства народним життям, починається збирання та з'являються публікації зразків усної дитячої словесності В. Даля, П. Шейна, О. Афанасьєва, П. Іванова, С. Ісаєвича, Г.Виноградова, О.Капіци, М. Мельнікова, П. Чубинського Манжури, М. Вовчка, М. Лисенка, В. Василенка, В. Анікіна, Д. Яворницького, В. Верховинця та ін.

Наукова зацікавленість проблематикою дитячого фольклору також починається у середині ХІХ ст. й розвивається спершу на тлі таких відомих у фольклористиці напрямів як міфологічного (В. Попов) та культурно-історичного (М. Костомаров), а П. Шейн уперше створює детальну класифікацію дитячого пісенного фольклору та виділяє в ньому деякі жанри (колисанки, примовки тощо).

Досліджували дитячий фольклор О. І. Дей, Г. В. Довженок, О. А. Правдюк, Г. А. Барташевич, Л. Б. Стрюк, Ф. З. Яловий, П.Г.Черемський, В.Г.Бойко, О.М.Таланчук, Л. Ф. Ду-наєвська та ін.

Залежно від умов функціонування, дитячий фольклор поділяється на ігровий та неігровий.

Внаслідок вікової специфіки та характеру дозвілля найбільше в традиції усної дитячої творчості зразків ігрового фольклору. Вони є цілком доскональними і функціональними, адже виражають душевний стан дитини у процесі гри.

Насправді без цих веселих і смішних віршів, без словесної гри, яка в них міститься, дитина ніколи не оволодіє своєю рідною мовою досконало, ніколи не стане її гідним володарем, здатним виразити будь-які думки, відчуття, переживання тощо.

Тетяна Муравська,
студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ПРИНЦИПИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА.

Проблема формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства набуває особливої актуальності в умовах розвитку української державності. Рівень розвитку суспільства потребує творчо активної особистості, естетично компетентної, яка здатна орієнтуватись на майбутнє, і водночас шанувати, збагачувати історико - культурну спадщину свого народу. Це безперервний процес протягом усього життя людини, завдяки якому розв'язуються протиріччя між рівнем естетичної культури людства і певною культурою окремої особистості в кожному окремому періоді життя. Так державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), щодо формування естетичної компетентності, йдеться: «Виховуючи в дітей та молоді

естетичні смаки та погляди, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу» [1].

Щоб глибше розібратися з проблемою принципів та педагогічних умов формування естетичної компетентності школярів засобами народознавства, маємо визначити, що ж означає термін «принцип». Принцип (від лат. *principium* – начало, основа) – основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми й методи навчальної роботи відповідно до мети виховання та закономірностей процесу навчання[2].

О.С.Березюк виділяє наступні принципи застосування засобів народознавства: народності, природо відповідності; культуро відповідності; етнічної соціалізації; гуманізації; демократизму; єдності, наступності,спадкоємності поколінь[1].

Такі педагоги як : Ю.Д. Руденко, Р.П.Скурульський, М.Г.Стельмахович, Є.І. Сявавко. Мають спільні погляди щодо використання засобів народознавства в навчально-виховному процесі. Вони виділяють наступні принципи:

-*природовідповідності*, який враховує багатогранність і цілісність природи особистості;

-*народності*, спрямований на прилучення студентської молоді до цінностей народу, його традицій, моралі, практичних дій, які віддзеркалюють матеріальне й духовне буття, історичне й культурне минуле та сучасне рідного народу;

-*гуманізації*, спрямованого на здійснення демократизації й гуманізації шкільного життя;

-*індивідуалізації*, за якого створюються умови для всебічного впливу на особистість, глибокого знання її душі, рівня сформованості якостей її характеру для виховання свідомої, самобутньої й волелюбної індивідуальності[2].

Враховуючи думку дослідників, можна визначити наступні принципи застосування засобів народознавства в процесі формування засобів народознавства в процесі формування естетичної компетентності учнів;

-**принцип народності** є одним із основних у процесі формування естетичної компетентності учнів.. Він передбачає єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості навчально-виховного процесу; оволодіння духовними багатствами свого народу – мовою, народними традиціями, звичаями;

-**принцип культуровідповідності** передбачає нерозривний зв'язок навчально-виховного процесу з культурними надбаннями людства та свого народу зокрема; знання про загальнолюдські культурні та естетичні цінності, особливості розвитку й становлення національної культури; формування естетичної компетентності з урахуванням особливостей регіону, віросповідання, культури особистості;

-**принцип гуманізації** передбачає створення оптимальних умов для інтелектуального, соціального та естетичного розуміння її цінності та неповторності; визнання природного права кожної людини на свободу, розвиток творчих здібностей і вияв індивідуальності; виховання шанобливого ставлення особистості до естетичних цінностей, смаків, культури інших; виховання в молоді почуття гуманізму, милосердя, доброзичливості;

Варто зазначити, що народознавство є ефективним засобом, який впливає на

Розвиток естетичних почуттів, цінностей, світосприйняття, ідеалів, культури особистості, тому метою успішного його використання у навчально-виховному процесі потрібно виділити педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню естетичних компетенцій у школяра.

Визначимо, що таке умова, умова- це філософська категорія, яка виражає відношення предмета до навколишніх явищ. Умови становлять те середовище у якому явище існує, виникає і розвивається[2].

Звернемося до думки дослідників С.А.Буляєва та З.А.Решетова розробили та ввели в практику педагогічні умови та засоби вони вважають, що це дозволяє здобути максимальний педагогічний ефект з найменшими витратами матеріальних засобів і зусиль[3].

Отже педагогічні умови- це сукупність різних факторів, нерозривно пов'язаних один з одним, у процесі використання яких можливе досягнення певної мети.

На основі вивчення психолого-педагогічної літератури можемо виділити такі педагогічні умови:

-зорієнтованість навчально-виховного процесу загальноосвітніх закладів на формування естетичної компетентності школяра;

- цілеспрямоване формування позитивної мотивації, щодо використання засобів народознавства ілюстративного, інформативного і практичного спрямування;

- створення атмосфери для розвитку кожної особистості, виховання толерантності сприводу інших культур та націй, навчання рідною мовою, шанування народної культури та народних традицій.

Зазначені вище педагогічні умови сприяють формуванню естетичної компетентності студентів засобами народознавства та забезпечують комплексний підхід до використання засобів народознавства в навчально-виховному процесі.

Література

1. Колесник О. Втілюючи програми естетичного виховання// Рідна школа . – 1997. – №6.
2. Масол Л. Школа культури виховує людину, яка мислить і прагне творити.// Початкова школа. – 2001. - №5,6.
3. Скребець Н.С. Естетичне виховання учнів в умовах відродження української національної культури // Позакласний час. – 1999. - №9.

Наталія Тесанчук,

*секретар фізико-метематичного факультету
здобувач кафедри педагогіки*

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Ю.О.Костюшко
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Україна ніколи не була осторонь нового погляду на здоров`я населення. Соціальна політика щодо формування засад здорового способу життя реалізовувалась в Україні ще за радянських часів. Останні роки були вкрай важкими для нашої держави. Реформування соціальної політики торкнулося і формування засад здорового способу життя в учнівської та студентської молоді.

При цьому аналіз літературних джерел засвідчив, що вивчення здорового способу життя нині здійснюється за такими напрямками, як: дотримання рухового режиму (О. А. Пермяков, О. Г. Сухарев та ін.); профілактика шкідливих звичок (В. М. Баранов, А. Л. Турчак, О.А.Удалова та ін.); загальнотеоретичні питання

формування потреб особистості (В. Г. Афанасьєв, Б. Ф. Ведмеденко, Б. С. Кобзар, В. В. Радул та ін.); психолого-педагогічні основи цінностей здорового способу життя (В. Г. Алексєєва, Л. М. Архангельський, Г. І. Власюк, Г. Л. Кривошеєва, С. В. Лапаєнко, В. М. Оржеховська, В. Г. Постовий, А. І. Сологуб, І. Г. Тараненко, Б. Г. Чижевський, К. І. Чорна та ін.). При цьому вивчення стану проблеми формування здорового способу життя у педагогічній науці продемонструвало, що значна кількість сучасних досліджень присвячена формуванню здорового способу життя шляхом фізичного вдосконалення (О. Д. Дубогай, М. Д. Зубалій, А. В. Мерлян, І. А. Панін, І. І. Петренко, І. А. Паніна, Н. М. Хоменко та ін.), у контексті валеологічної обізнаності, що відображено у працях Т. Є. Бойченко, В. П. Горашука, Л. П. Сущенко, С. О. Юрочкіної та ін.

Проведений аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє дійти висновку про багатоаспектність, багатогалузевий, міждисциплінарний характер проблеми формування здорового способу життя [6].

Зазначимо, що дослідження проблеми здорового способу життя в педагогічних дослідженнях з'явилося відносно нещодавно; так, у дисертаційних роботах 90-х років ХХ ст. частіше присутній аналіз проблеми фізкультурно-оздоровчої роботи з різними групами учнів, зокрема з дітьми, що мають відхилення у фізичному і психічному розвитку. У пізніший період з'явилися дослідження, присвячені вивченню особливостей формування здорового способу життя дітей та молоді, що мають певні проблеми із здоров'ям або навчаються в спеціальних навчальних закладах (що знаходить втілення у методиках, авторських технологіях формування здорового способу життя різних вікових груп учнів); розглядаються ресурси предметів навчального циклу або груп предметів, за допомогою яких можна оптимізувати зазначений процес як у навчальному, так і навчально-професійному аспектах, сформувати в учнів та студентів відповідальне ставлення до свого здоров'я, розвинути ціннісні орієнтації щодо формування здорового способу життя.

При цьому надзвичайно важливим постає завдання активізувати ресурси багатьох дисциплін, перш за все **природничих**, що дозволяє реалізувати міждисциплінарний аспект професійно-педагогічної підготовки та розробляти інтегративні міждисциплінарні курси із здоров'язберігаючих технологій, де поєднуються досягнення різних природничих наук, що можливо реалізувати завдяки загальній меті курсів – формування в студентської та учнівської молоді здорового способу життя.

У контексті зазначеного висновку для нас надзвичайно важливим є думки В. І. Бобрицької, яка, досліджуючи методологічні, теоретичні і методичні основи вивчення **дисциплін природничого циклу** в сучасних вищих педагогічних навчальних закладах дійшла висновку про наявність певних ознак традиційної системи набуття природничо-наукових знань, які заважають реалізації актуальних соціальних і професійних завдань підготовки майбутніх учителів, а саме: знаннєвий підхід у професійно-педагогічній підготовці та формальний рівень засвоєння фундаментальних та спеціальних знань; відсутність цілісного зв'язку між цілями професійної підготовки і програмою самореалізації, самовиховання майбутнього вчителя, його життєвими запитамі, інтересами, потребами.

При цьому, на думку В.І. Бобрицької, відчувається недооцінка значущості впровадження сучасних освітніх здоров'язберігальних технологій у навчально-виховний процес вищої школи. Виокремлення цих ознак та усвідомлення їх гальмуючого впливу на розв'язання завдань професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя дозволило науковцю визначити *стратегію* дослідницького пошуку за такими напрямками: "1) відхід від традиційного, знаннєвого підходу у навчанні, реалізація аксіологічного, особистісно діяльнісного підходу;

2) забезпечення єдності теоретичного і практичного складників у процесі професійної підготовки вчителя; 3) зміна цільових настанов навчання з інформатизації особистості на створення умов для формування здоров'язберігальних компетентностей, розвитку і саморозвитку особистості; 4) пошук освітнього змісту шляхом усвідомлення значущості особистісного досвіду, знань, ціннісних відносин, потреб, інтересів, можливостей студента; 5) орієнтація позиції студента в навчальному процесі на розвиток здібностей, реалізацію інтересів, потреби у збереженні здоров'я, самопізнанні, самовдосконаленні, саморозвитку; 6) здійснення під час навчального процесу комплексу умов, що забезпечують студентів повноцінне опанування змісту майбутньої професійної діяльності, яка передбачає раціональний спосіб організації праці, збереження активного інтелектуального довголіття, емоційну стабільність, тривалу працездатність, уміння знімати нервові напруження, компенсувати стомлення, відновлювати втрачені сили" [2, с. 401].

Відтак, міждисциплінарна значущість нашого дослідження потребує використання сучасних *наукових підходів* до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів та до формування здорового способу життя в учнівської і студентської молоді.

Найбільш важливим є концепція *контекстного, суб'єкт-діяльнісного підходу до навчання та виховання*, відповідно до якого навчальна діяльність усіх учасників освітнього процесу щодо оволодіння знаннями, вміннями та навичками має бути адекватною їх практичному застосуванню у професійній діяльності, коли процес професійної підготовки має моделювати на практично-теоретичному рівні цю професійну діяльність. Зазначений підхід у площині здорового способу життя реалізується як діяльнісний підхід. Так, Ю. П. Лісичина, А. В. Сахно, Л. П. Сущенко визначають проблему формування здорового способу життя в контексті *діяльнісного підходу* – оздоровлення умов життя, збереження і зміцнення здоров'я в процесі життєдіяльності [5]. Так, з погляду Ю.П. Лісичина та А.В. Сахно здоровий спосіб життя формується в процесі діяльності активності самої особистості, що забезпечує відносну єдність і узгодженість основних рівнів життя людини: соціального, психічного і фізичного [8].

Компетентнісний підхід до вивчення проблеми здорового способу життя передбачає, що цей спосіб реалізується у контексті певних компетентностей (наприклад, здоров'язберігаюча, екологічна компетентності), тобто інтегрованих знань, умінь та навичок щодо здорового способу життя студентів та учнівської молоді. При цьому зазначені компетентності можуть розумітися як рівень освіченості людини, система її досвіду та здібностей, прагнення до самовдосконалення, творчості у контексті реалізації здорового способу життя.

Професіографічний підхід, представлений у вітчизняній науці роботами Ю.С. Алферова, Н.В. Кузьміної, Н.Г. Ничкало, О.Г. Мороза, В.О. Сластьоніна та ін. дозволяє визначити професійну діяльність учителя як систему взаємопов'язаних елементів і дій. Останні характеризують особистість учителя як професіонала, що передбачає розгляд професійної підготовки у вигляді результату реалізації певного комплексу ідеальних вимог до професійної діяльності, що знаходять відображення у відповідних ОКХ. У контексті здорового способу життя професіографічний підхід реалізується у площині певних вимог здорового способу життя до педагогічної професії, а також і до процесу професійної підготовки майбутнього вчителя.

Аксіологічний підхід до проблеми формування здорового способу життя (представлений в роботах В.І. Водопьянова, Є.В. Алексєєвої та ін.) передбачає розуміння здорового способу життя як особливої суспільної цінності, що є основою активності особистості, як заходи діяльності, сутнісну характеристику

індивіда і його соціальну якість, що визначає високий рівень включення індивіда в суспільні відносини.

У зв'язку з цим важливо навести думку С.В. Лапаєнко про ціннісні орієнтації особистості щодо здорового способу життя, а саме: "психологічна установка на розумну організацію власного життя, яка максимально мірою зберігає та зміцнює здоров'я, що є основою забезпечення нормального розвитку та життєдіяльності особистості" [7, с. 177].

Приоритетним завданням постає осмислений вибір здорового способу життя студентами та учнями, що зумовлюється свідомим ставленням особистості до власного здоров'я та розуміння його значущості для людини і суспільства.

Важливим є *інтегрований підхід* до проблеми формування здорового способу життя, який певним чином *інтегрує зазначені вище наукові підходи* та відстоює думку про те, що здоровий спосіб життя – це: цілісний засіб життєдіяльності людей, спрямований на гармонійну єдність фізіологічних, психічних і трудових функцій; спосіб життєдіяльності, що відповідає генетично зумовленим типологічним особливостям людини, конкретним умовам життя, спрямований на формування, збереження, зміцнення здоров'я і повноцінне виконання людиною її соціальних і біологічних функцій [3].

Інтегрований підхід реалізується як на когнітивно-інформаційному рівні (як інформація про цінність здоров'я та здорового способу життя), так і на мотиваційно-емоційному, який сприяє формуванню бажання вести здоровий спосіб життя, а також змінювати цей спосіб, якщо він виявляється негативним, що через відповідну корекційну активність сім'ї та школи реалізується на практичному рівні у вигляді відповідних психологічних настанов і поведінки.

Відповідно до зазначеного підходу існують певні **інтегративні стратегії формування здорового способу життя у студентській та учнівській молоді**: "освіта щодо загальних закономірностей і конкретних проблем, пов'язаних з усіма аспектами особистого і громадського здоров'я; сприяння розвитку свідомості й активності окремих особистостей, груп людей, місцевих громад; формування сприятливої політики на підтримку програм, спрямованої на покращення здоров'я людей; прищеплення відповідних якостей і розвиток умінь та особистих навичок ЗСЖ, громадської активності щодо розв'язання питань здоров'я; упровадження сучасної системи підготовки дітей, підлітків і молоді до сімейного життя, морального виховання, формування сексуальної культури в суспільстві в єдиній системі санітарно-гігієнічного виховання населення; створення умов для духовного виховання, інтелектуального, творчого і фізичного розвитку молоді, реалізації її науково-технічного і творчого потенціалу; розробка навчально-просвітницьких програм про здоров'я для телебачення, популярних кінофільмів, компакт-дисків тощо; створення аудіо-відео кліпів, постерів та іншої рекламної і пропагандистської продукції, що формує в масовій свідомості установки на ідеал здорової людини, формування культури здоров'я та здорового способу життя" [4].

У цьому зв'язку важливою є спроба розробити **комплексний підхід** до формування здорового способу життя. "**Відкрита концепція здоров'я**" – так визначили свій підхід науковці Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова Академії наук України Ю.Г. Антомонов, В.М. Белов, Т.М. Гонтар, В.І. Гриценко, Л.М. Козак, А.Б. Котова, О.Г. Пустовойт [12]. На їхню думку, щоб підвищити рівень здоров'я населення і кожної окремої людини, формування гармонійно розвиненої особистості, необхідно розпочати довгу, але стратегічно важливу для майбутнього роботу по формуванню здорового способу життя населення. Концепція здоров'я, яку вони пропонують, є попередньою розробкою цієї проблеми. Створюючи концепцію здоров'я, необхідно: сформувати та обґрунтувати структуру здоров'я людини; окреслити визначення та поняття, які

складають здоров'я; розробити відкритий перелік завдань, пов'язаних з проблемою формування здоров'я; створити методи кількісної міри – індекси здоров'я для різних ієрархічних рівнів структури здоров'я (фізичного, психічного, соціального).

Відповідно до комплексного та інтегративного підходів у межах "*Відкритої концепції здоров'я*", потенціал здорового способу життя учнівської та студентської молоді визначається певними **групами чинників** (біологічними – як генетичними передумовами функціонування дитячого організму; природними – як результат впливу навколишнього середовища; соціально-психологічними – як результату впливу соціального оточення). Відтак, у межах комплексного та інтегративного підходів можна виділити певні **аспекти здорового способу життя**:

Фізико-соматичний аспект характеризується рівнем розвитку, функціональними можливостями і реальним станом здоров'я організму людини, коли аналізу підлягає життєдіяльність людини як біологічна фізико-соматична система.

Когнітивно-інтелектуальний аспект визначає протікання як процесів сприйняття і засвоєння індивідуумом інформації, так і процесів пізнання та освоєння людиною дійсності, її опанування.

Емоційно-мотиваційний аспект здорового способу життя характеризується не тільки уявленнями людини про свої відчуття і емоції, відносини з оточуючими, але й мотиваційну сферу зазначеного аспекту здорового способу життя, що дозволяє учню побудувати систему власних взаємин з близькими людьми, які належать до мікросоціуму його розвитку.

Соціально-практичний аспект зумовлюється усвідомленням учнем себе як носія певного віку, соціального походження і статусу. Він залежить від специфіки практичної реалізації учнями своїх соціальних зв'язків з різними структурними складовими соціуму: сім'єю, учнівським та студентським колективом, учителями, групою ровесників у навчальному процесі, побуті, спілкуванні.

Гендерно-рольовий аспект визначає особливості формування здорового способу життя у молодих людей на рівні усвідомлення ними своїх соціальних ролей та статевої специфіки і пов'язаних з цим гендерних ролей у суспільстві.

Духовно-ціннісний аспект здорового способу життя визначається станом загального психологічного комфорту, що дозволяє забезпечувати адекватне регулювання поведінки учнівської молоді. Адекватне нормування і задоволення базових потреб підлітка дозволяє формувати адекватний рівень психічного здоров'я та духовних потреб, що впливає на процеси самоактуалізації і самореалізації особистості, на розвиток комунікативного простору й особистісної культури, на формування духовності як стрижневого аспекту здорового способу життя, оскільки духовність реалізується, перш за все, в аксіологічній сфері молоді людини і, врешті-решт, "програмує" розвиток здорового способу життя на багато років уперед. Духовно-ціннісний аспект здорового способу життя забезпечує природну і гармонійну реалізацію закладених потенційних можливостей підлітка в ході формування його особистісних характеристик. Саме з урахуванням духовного аспекту можна побудувати особистісно орієнтовану модель здорового способу життя і забезпечити її реалізацію в умовах вузу.

Духовний аспект здорового способу життя значно актуалізує потребу в переході освіти до **концепції ноосферної освіти** та **ноосферно-природовідповідних (біоадекватних) принципів**, про які пише Н.В. Маслова [10, с. 32-35]: екологізації (звернення до природних способів сприйняття інформації), системності (опора на системні дослідження),

гармонізації (використання технологій і методик цілісного сприйняття світу і мислення, занурення учнів у гармонію світу), гуманізації (перехід від технократичної до соціокультурної моделі освіти), інструментальності (здатність використовувати ЗУНи у всіх сферах життя), особистісно орієнтованої освіти; випереджальної освіти; економічності освіти (побудова і проведення технологій і методик, які не перевищують необхідних соціальних витрат та приводять до економії часу, сил, засобів, фінансів); потенційної інтелектуальної безпеки (виходить із надр цілісної, здорової людини та базується на принципах природовідповідності, самоорганізації інформації, інваріантності, коли робота з природними символами є потенційно безпечною).

Аналіз наукових джерел дозволяє диференціювати декілька **концепцій здорового способу життя**.

Гуманістична концепція здорового способу життя розглядає проблему кризи здорового способу життя в контексті загальної кризи навчально-виховної системи в сучасному інформаційному суспільстві. У межах гуманістичної концепції вивчається проблема гуманістичного сенсу здорового способу життя як системотвірного чинника в процесі розвитку особистості підлітка, засвоєння ним нового досвіду з урахуванням формування здорового способу життя, саморозвиток особистості у напрямі закріплення навичок здорового способу життя. Гуманістична концепція представлена, окрім інших, феноменологічним напрямом у вивченні здорового способу життя молодій людини, в рамках якого особлива увага приділяється значущості його особистісних характеристик для формування здорового способу життя на індивідуальному рівні.

Істотною і достатньо близькою до проблеми нашого дослідження є розробка здорового способу життя в рамках **акмеологічної теорії шкільного освітнього і виховного процесу** (Н. В. Кузьміна, Н. Є. Кузнецова, О. А. Дубасенюк та ін.) [1], яка розглядає процес формування життєвої стратегії вихованців як стратегії стабільного розвитку особистості й індивідуальності дитини в умовах нестабільного суспільства, що провокує певні відхилення в еталонному способі життя.

Істотне значення для дослідження проблеми формування здорового способу життя має також **інтеграційна концепція особистості**, яка утверджує особистісний образ буття людини і доводить, що особистість – це не структурний феномен, не "системна якість індивіда", не соціальна роль або ж соціальний образ, а сама людина у всій цілісності її психосоматичних характеристик. Ця концепція безпосередньо пов'язана з філософськими положеннями теорії М. О. Бердяєва про те, що особистість – це цілісний образ людини, в якій духовне начало панує над духовними і тілесними силами людини. Аналіз зазначених філософських положень дозволяє дійти висновку про необхідність залучення до досліджуваної проблеми наукового потенціалу **персонології** – особливого напрямку в академічній психології, що займається вивченням особистісних показників розвитку індивідуума. У персонології найбільше значення набули результати розробок у сфері психоаналізу (З. Фрейд), біхевіоризму (Б. Скіннер), аналітичної теорії особистості (К. Юнг), диспозиційної теорії особистості (Р. Олпорт), аналітичної теорії особистості (А. Адлер), гуманістичної психології (Е. Фромм, К. Роджерс, А. Маслоу), теорії потреб (А. Маслоу), які звертаються до глибинних екзистенціальних основ людини [11; 13]. При цьому здорова особа, за А. Маслоу, – це *самоактуалізована людина*. відмінними рисами якої є: адекватне сприйняття дійсності (сприйняття себе й інших такими, які вони є насправді); відсутність штучних, захисних форм поведінки; спонтанність проявів, простота і природність, ділова спрямованість; автономія і незалежність від оточення, стійкість до фрустрацій; свіжість

сприйняття, творчість; відчуття спільності з іншими людьми, відсутність ворожості, заздрості; демократичність у відносинах, готовність вчитися в інших; стійкі внутрішні моральні норми, гостре відчуття добра і зла, орієнтація на життєву мету; "філософське" відчуття гумору; відсутність схильності до конформності, бездумного бунтарства, критичне ставлення до своєї культури [11].

Таким чином, у наукових дослідженнях із педагогіки і психології представлено достатній методологічний і теоретичний потенціал для вивчення проблеми інтегративного й особистісно орієнтованого підходів до формування здорового способу життя в молодих людей.

Література

1. Акмеология 98: Юбилейная научная сессия. Акмеология образования. / Под ред. Н.В. Кузьминой, А.И. Зимичева. – СПб.: Санкт-Петербургская Акмеологическая Академия, 1998. – 218 с.
2. Бобрицька В.І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів: Монографія / В.І. Бобрицька. – Полтава: "Скайтек", 2006. – 432 с.
3. Горчак С.И. К вопросу о дефиниции здорового образа жизни / С.И. Горчак // Здоровый образ жизни. Социально-философские и медико-гигиенические проблемы. Кишинев: Штиинца, 1991. – С. 36-38.
4. Добрянська О.В. Формування свідомого ставлення до власного здоров'я та охорони довкілля в системі еколого-гігієнічного виховання підлітків / О.В. Добрянська // Гігієна населених місць. – 2009. – № 53. – С. 359-275.
5. Здоровьесберегающие технологии в системе общего образования Ставропольского края. / Под ред. Г.М. Соловьева. – Ставрополь: Сервисшкола, 2003. – 496 с.
6. Здоровий спосіб життя дітей і молоді та боротьба зі шкідливими звичками : реком. показч. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Бібліотека; Уклад. : Захарченко В.П.; Відп. ред. Турко І. Ф. - Х. : ХНПУ, 2010. – 38 с.
7. Лапаєнко С. Формування ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя / С. Лапаєнко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Київ: Пед. думка, 1999. – С. 176 – 182.
8. Лисицын Ю.П. Здоровье человека – социальная ценность / Ю.П. Лисицын, А.В. Сахно. – М.: Мысль, 1989. – 272 с.
9. Маслова Н.В. Ноосферное образование / Н.В. Маслова. – М.: Инст. Хододинамики, 2002. – 338 с.
10. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 479 с.
11. Меламент Л.Ю. Концепція удосконалення роботи з питань збереження та зміцнення здоров'я населення / Л.Ю. Меламент, В.М. Пономаренко // Стратегія формування здорового способу життя: матеріали конференції / Під ред. Коваленко О.С. та ін. – Київ, 2000. – С. 13-17.
12. Професійно-педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 560 с.
13. Шеховцева Л. Ф. О психофизиологических особенностях конституциональных типов / Л.Ф. Шеховцева // Функциональная морфология. – Новосибирск, 1984. – С. 132-138.

Наталія Бірук,
аспірант кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Сьогочасний стан розвитку суспільства обумовлює нагальну потребу у підготовці нестандартно мислячих та творчих особистостей, особливо в галузі освіти. Оскільки саме педагог, вчитель стоїть біля витоків розвитку особистості кожної людини.

Як зазначає С.О. Сисоєва, саме вчитель значною мірою супроводжує і надихає творчий розвиток людини у найбільш сенситивні до педагогічного впливу періоди її життя. Метою і результатом педагогічної творчості є творчий розвиток учнів, який передбачає поступове формування в учнів здатності до творчості – інтегральної якості особистості, що об'єднує спрямованість й мотиви, творчі уміння й психічні процеси, характерологічні якості особистості, які забезпечують людині успіх у творчості і піднімають діяльність людини до творчого рівня [4].

Проблема особистості та її розвитку хвилює людство з давніх-давен і по теперішній час, вона є предметом вивчення багатьох наук: філософії, психології, антропології, соціології, педагогіки тощо. Саме педагогіка вивчає процеси навчання, виховання та розвитку особистості на різних вікових етапах.

Перш за все, для розкриття поняття особистості потрібно розмежувати його з близькими за змістом поняттями „людина”, „індивід”, „індивідуальність”. Термін „людина” вживається як родове поняття, що вказує на приналежність до людського роду. Це поняття вказує на якісну відмінність людей від тварин і служить для характеристики всезагальних, притаманних всім людям якостей і особливостей, що знаходить свій вияв у назві „homo sapiens”. Термін „індивід” вживається у значенні „конкретна людина”, одиничний представник людського роду, коли необхідно підкреслити, що йдеться не про все людство загалом. „Індивідуальність” означає те особливе і специфічне, що відрізняє одну людину з-поміж інших, включно з її природними і соціальними, фізіологічними і психічними, успадкованими і набутими якостями [5].

А.С. Нісімчук під особистістю розуміє індивіда, наділеного розумовими задатками, які розвиваються у процесі життя, навчання, діяльності, спілкування, дають можливість сформуванню певний світогляд учня (студента), виробити вміння відстоювати його за різних ситуацій. А технологія формування особистості включає розвиток тих якостей і властивостей, які виникають у процесі життєво-пізнавальної діяльності. Основну роль в цій технології відіграють такі фактори: біологічний (спадковість), середовище (повітря, вода, їжа, навколишня природа, спілкування), діяльність [1].

М.М. Фіцула вважає і ми дотримуємося його думки, що крім зазначених факторів впливу на формування особистості, не менш важливим є виховання. У навчально-виховній діяльності педагогам слід враховувати, що розвиток особистості школяра має наслідувальний характер (ця закономірність є основою теоретичних засад використання прикладу у вихованні), а людська особистість розвивається в діяльності (всебічний розвиток природних задатків людини відбувається тільки в процесі її життєдіяльності) під впливом середовища (умови життя, насамперед близьке оточення, засоби масової інформації, вулиця, шкільний колектив, справляють відчутний вплив на розвиток особистості школяра). Цей розвиток відбувається як результат впливу на всі сторони людської психіки (на уроці, виховному занятті повинні бути задіяні мислення, увага, пам'ять, уява, емоційно-почуттєва сфера). Нові риси особистості потребують нового ставлення до неї (врахування у вихованні не тільки вікових

особливостей учнів, а й щоденне його збагачення знаннями, життєвим досвідом), адже кожного наступного дня вона є іншою, ніж учора [6].

В ході дослідження нам необхідно з'ясувати особливості формування саме творчої особистості. Отже, творчість – це процес оригінальної людської діяльності, у результаті якої створюються якісно нові матеріальні і духовні цінності, виникають нові предмети, способи поведінки і спілкування, нові образи і знання.

Творча діяльність багатогранна у виявах. Виникає питання, чи властива творчість кожній людині зі здоровою психікою. Однозначної відповіді на нього немає. На рівні буденної свідомості традиційно стверджується, що творчість – це справа вузького кола обраних людей, яких до неї спонукають божественна іскра, талант, спадковість, а доля переважної більшості людей, обділених талантом, – діяти за стандартами, зразками, традиціями. Сучасна наука виходить з того, що творчість – це визначальна функція свідомості кожної людини. Однак у різних людей рівень розвитку цієї функції не однаковий, тому і результати їх творчої діяльності суттєво відрізняються.

Зазвичай людей умовно поділяють: на осіб з переважно творчим складом розуму, які здатні вирішувати конкретні проблеми; теоретиків-систематологів, спроможних дійти до сутності питання і всебічно його проаналізувати; експериментаторів, які можуть помітити за безліччю неістотних явищ провідну закономірність і дослідити її; ерудитів, які володіють енциклопедичними знаннями, однак не здатні до їх творчого практичного використання.

Всі ці особистісні якості можуть бути притаманні людям будь-якого фаху, але вони вкрай необхідні представникам так званої творчої праці – вченим, педагогам, дослідникам, винахідникам, письменникам, художникам. Людей, у яких поєднуються всі схильності до творчості, занадто мало. Для більшості характерна одна або декілька творчих якостей, тому в наукових колективах, особливо дослідних, важливо оптимально поєднувати вчених із різними творчими здібностями.

Творча діяльність виявляється у різних формах. Засадами їх класифікації є: результати і масштаби творчості, її методи, види творчої діяльності, суб'єкти і об'єкти творчості, етапи творчого процесу [3].

Важливу роль у формуванні творчої особистості відіграє особистість вчителя, наставника. Загальновідомо, що дати імпульс розвитку творчих здібностей, підготувати до творчості може лише творча особистість, яка наділена яскраво вираженими креативними рисами: розвиненою творчою уявою, фантазією та інтуїцією; схильністю до педагогічних інновацій, розвиненістю продуктивного мислення, здатністю до комбінування, свободи асоціацій. Творчий педагог створює в аудиторії атмосферу, що передбачає схвалення, підтримку пошукової активності учнів, ініціативи, оригінальності та самостійності у вирішенні навчальних завдань; сприяє та стимулює прагнення молодих людей до самовираження; розробляє і конструює нові форми навчальної взаємодії, широко використовує інтерактивні методи і прийоми навчання, спрямовані на розвиток творчої особистості: „мозковий штурм”, різноманітні форми дискусій – „круглий стіл”, засідання експертних груп, дебати, форум, імітаційно-рольові, змагальні, ігри-драматизації тощо [2].

Педагогічна творчість вчителя виявляється у цілісному проектуванні педагогічного процесу, прогнозуванні його результатів, але, все ж таки, центральною ланкою педагогічної творчості є педагогічна взаємодія, у якій вчитель і учень виступають суб'єктами творення розвивального навчального середовища, формування пізнавальних інтересів і потреб учнів, вибору засобів їх досягнення, контролю та самоконтролю. Така педагогічна взаємодія є особистісно зорієнтованою, а процеси творчого розвитку кожного її суб'єкта

взаємозумовленими та взаємопов'язаними. Хоча у процесі педагогічної творчості вчитель створює зразок професійно, педагогічної діяльності, яка найбільш адекватно відповідає меті – творчому розвитку учнів, індивідуальна неповторність та самотність кожної дитини, кожного учнівського колективу, кожного вчителя призводить до того, що зразок педагогічної творчості є зразком нормованої діяльності вчителя тільки в сенсі головних концептуальних ідей, принципів, форм і методів їх практичної реалізації. Саме тому такого важливого значення набуває фундаментальна професійно, педагогічна підготовка вчителя, його психологічна і фахова компетентність, методологічно, теоретично і методично обґрунтована підготовка вчителя до педагогічної творчості.

Підготовка вчителя до педагогічної творчості набуває завершеності, якщо буде ґрунтуватися на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне – вона є складовою професійної загальнопедагогічної підготовки вчителя; як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливостями й закономірностями творчого процесу і формування творчої особистості; як індивідуальне – відображає залежність підготовки від особистісних якостей учителя [4].

Найбільш ефективними формами прояву творчості майбутніх педагогів, на нашу думку, є: студентські наукові об'єднання, наукові гуртки, проблемні або творчі групи, лабораторії, товариства молодих вчених та студентів інституту (факультету), виїзні семінари, „круглі столи”, конкурси та виставки студентських робіт, олімпіади, публікації, конференції, Рада молодих вчених, конкурси тощо, якщо створені найбільш сприятливі умови для активізації, сприяння та стимулювання розвитку творчих можливостей майбутніх педагогів.

Література

1. Нісімчук А. С. Педагогіка. Технологія розвитку особистості та її фактори [Електронний ресурс] / А. С. Нісімчук. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1597012256387/pedagogika/tehnologiya_rozvitku_osobistosti_faktori#465
2. Основні чинники формування творчої особистості та розвитку її творчих здібностей у процесі навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00116938_o.html
3. Сидоренко О. П. Філософія. Творчість у пізнанні та діяльності і наукове передбачення [Електронний ресурс] / О. П. Сидоренко. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/10611207/filosofiya/tvorchist_piznanni_diyalnosti_naukove_perebachennya#588
4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.
5. Соціологія особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/10310208/sotsiologiya/sotsiologiya_osobistosti
6. Фіцула М. М. Педагогіка. Розвиток, виховання і формування особистості [Електронний ресурс] / М. М. Фіцула. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1425072534954/pedagogika/rozvitok_vihovannya_formuvannya_osobistosti#268

Олена Свиридюк,
аспірантка кафедри педагогіки
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

Стан здоров'я молодого покоління в Україні викликає занепокоєння, оскільки характеризується високими показниками захворюваності й смертності серед молоді. Різносторонні аспекти збереження та зміцнення здоров'я молодої людини неодноразово ставали предметом дослідження не лише лікарів (М.М. Амосов, А.Л. Апанасенко, І.І. Брехман, Л.А. Попова та ін.), філософів (К.А. Гельвецій, Дж. Локк, А. Сміт, М.В. Ломоносов та ін.), психологів (В.А. Ананьєв, В.М. Бехтерєв, Л.П. Бутузова, Г.А. Гайдукевич, Г.С. Нікіфоров, Ф.Р. Філатов та ін.), але й педагогів (О.А. Дубасенюк, О.С. Березюк, О.В. Вознюк, Ю.І. Давигора та ін.), які вказували на необхідність початку попереджувальних заходів щодо хвороб, формування адекватного ставлення до власного здоров'я та здорового способу життя, починаючи з раннього віку.

Підготовка фахівців із належним рівнем здоров'язбережувальної компетентності у сучасних умовах суспільного розвитку є актуальною проблемою, яка окреслюється перед навчальними закладами. Особливої актуальності та поглибленого вивчення набуває проблема формування культури здоров'я майбутніх медичних сестер, котрі повинні стати своєрідним еталоном для інших людей з усіма властивими для цього феномену ознаками: високою культурою, міцним здоров'ям, дотриманням здорового способу життя тощо.

За результатами діяльності робочої групи, створеної в рамках проекту ПРООН «Освітня політика і освіта «рівний – рівному», до переліку ключових педагогічних компетентностей віднесена здоров'язбережувальна компетентність, яка повинна стати основою освіти медичних сестер [7].

Здоров'язбережувальну компетентність, на наш погляд, потрібно розглядати як інтегральну якість особистості, яка проявляється у її загальній здатності та готовності до здоров'язбережувальної діяльності, що ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень особистості, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення.

Аналіз теоретичної розробленості проблеми здоров'я і перспективних підходів до формування здоров'язбережувальної компетентності студентів медичних навчальних закладів дозволяє стверджувати наступне. Здоров'я не є виключно природним, вродженим феноменом, це – соціальний продукт (явище), нерозривно пов'язаний із соціальними чинниками, а також із медичними, психологічними і педагогічними технологіями формування здорового способу життя [1].

Аналіз традиційних підходів до збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді (студентські поліклініки, диспансеризація, розподіл на групи для занять з фізичною культурою тощо) показує їхню недостатню ефективність та декларативно-формальний характер. У той же час, медико-соціологічні дослідження чітко показують, що більшість молодих людей не стежать за станом власного здоров'я, не переймаються питаннями його зміцненням і часто роблять те, що руйнує їхнє здоров'я (паління, наркотики, алкоголь, азартні ігри, комп'ютерна залежність, сексуальна нерозбірливість тощо) [3, с. 27].

Педагогічне середовище формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх медичних сестер має бути єдиним простором, у якому відбувається процес її становлення й мати спільні підходи, єдину мету діяльності викладачів, студентів, оцінювальні погляди на дії всіх учасників педагогічного процесу.

На підставі аналізу компонентів структур компетентності, представлених в науковій літературі, нами визначено структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутніх медичних сестер, що включає наступні компоненти [6]:

1. *Ціннісно-мотиваційний* – пов'язаний з мотивацією здорового способу життя, сформованими інтересами, потребами та ціннісними орієнтирами студента щодо здоров'язбереження на основі вміння визначати цільові та смислові установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення з метою визначення індивідуальної освітньої траєкторії для реалізації власної програми збереження здоров'я.

2. *Когнітивний* – виявляється у розширенні та структуризації накопичених знань валеологічного спрямування (валеограмотність) та фізичної культури. Вони визначаються рівнем поінформованості та обізнаності майбутньої медичної сестри з таких питань:

– наукових засад соціальних, суспільних, екологічних явищ і традицій стосовно безпеки життєдіяльності та збереження здоров'я людини;

– основ здорового способу життя особистості й ефективних способів здоров'язберігаючої діяльності;

– розширення знань з питань збереження здоров'я та впливу на нього негативних факторів (зовнішнього середовища, способу життя, здоров'яруйнівних чинників у професійній діяльності);

– духовно-етичних і культурологічних компетентностей у побутовій і культурно-дозвільній сфері (наприклад, дотримання норм здорового способу життя, знання небезпеки куріння, алкоголізму, наркоманії, СНІДу; знання і дотримання правил особистої гігієни; фізична культура людини, свобода і відповідальність вибору способу життя й організації вільного часу тощо).

3. *Навчально-пізнавальний компонент*, що є сукупністю компетенцій студента у сфері навчальної, репродуктивної та продуктивної пізнавальної діяльності, за допомогою якої:

– формуються наукові знання і вміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію, співвіднесену з реальними способами збереження здоров'я;

– відбувається постановка пізнавальних завдань збереження здоров'я та нестандартного вирішення проблемних ситуацій щодо вибору здорового способу життя, реалізується інтелектуальна активність для здоров'язберігаючої діяльності;

– формуються креативні навички організації планування, аналізу, рефлексії, самооцінки здоров'язберігаючої діяльності;

– набувається продуктивний досвід, що демонструє здатність майбутньої медичної сестри застосовувати отримані знання та вміння у сфері збереження здоров'я;

– здійснюється дослідницько-експериментальна діяльність у моделюванні й використанні різних форм і методів збереження здоров'я.

4. *Соціально-комунікативний* – знання способів і наявність практики взаємодії з оточуючими, культурного спілкування з метою обміну інформацією з питань збереження здоров'я та здорового способу життя для створення власної моделі здоров'язбережувальної діяльності; соціальна мобільність в організації здорового способу життя.

5. *Операційно-технологічний компонент* означає:

– виявлення функціональної грамотності та досвіду здоров'язбереження в ситуаціях професійної діяльності майбутньої медичної сестри, котра піклується не лише про своє здоров'я, а й про здоров'я своїх пацієнтів та опановує необхідні для професійної діяльності навички здоров'язбережувальної активності;

– орієнтацію в різних видах здоров'язберігаючої діяльності, її планування, проектування, моделювання, прогнозування у зв'язку з майбутньою професійною діяльністю;

– оволодіння новими способами рухової активності та фізкультурно-оздоровчої діяльності, щоб запобігти виникненню професійних захворювань та зміцнити власне здоров'я.

6. *Компонент особисто-поведінкового самовдосконалення, який спрямований на освоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції і самопідтримки, що відображається в таких діях студентів:*

– безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистих якостей, формуванні культури здоров'я і здорового способу життя (правила особистої гігієни, турбота про власне здоров'я, внутрішня екологічна культура, валеологічне мислення, комплекс якостей, пов'язаних з основами безпечної життєдіяльності особи);

– виявленні впевненості у собі стосовно здоров'язберігаючої діяльності;

– розумінні сенсу здорового способу життя.

Таким чином, комплексне формування всіх компонентів здоров'язбережувальної компетентності студента відіграє метапредметну багатофункціональну роль, що виявлятиметься не тільки в процесі здобуття освіти, а й у майбутній професійній діяльності й особистому житті.

Процес формування здоров'язбережувальної компетентності має спрямовуватися на досягнення єдиної мети, що полягає у взаємодії викладачів і студентів. На нашу думку, цей процес можна поділити на три етапи: підготовчий, основний та узагальнюючий [5, с. 76].

Позитивна результативність процесу формування здоров'язбережувальної компетентності студентів може бути досягнена за рахунок педагогічної взаємодії. Це явище ми розуміємо як процес формування суб'єктивного та когнітивного досвіду суб'єктами процесу навчання, виховання й спільної практичної діяльності, спрямованого на формування культури здоров'я майбутніх медсестер. Суб'єктами взаємодії є викладачі, студенти, батьки, керівництво навчального закладу.

На підготовчому етапі формування здоров'язбережувальної компетентності можна виділити наступні завдання: формування свідомого ставлення до збереження здоров'я; засвоєння студентами відомостей про фізичну культуру, як важливої й невід'ємної складової частини збереження й зміцнення здоров'я; зацікавлення студентів регулярними оздоровчими фізичними вправами; створення умов здоров'язбережувального середовища у навчальному закладі [4].

Завдання передбачають методи роботи зі студентами. Провідними методами навчання на I етапі можуть бути: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний та метод проблемного викладу, адже вони дають змогу підвищити позитивну мотивацію студентів, здійснити їх активне включення в пошукову навчально-пізнавальну діяльність.

Ефективність реалізації завдань підготовчого етапу залежить безпосередньо від педагогічної взаємодії викладача й студентів, що створює ситуацію взаємодовіри, високу емоційну активність студентів у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності (рис. 1).

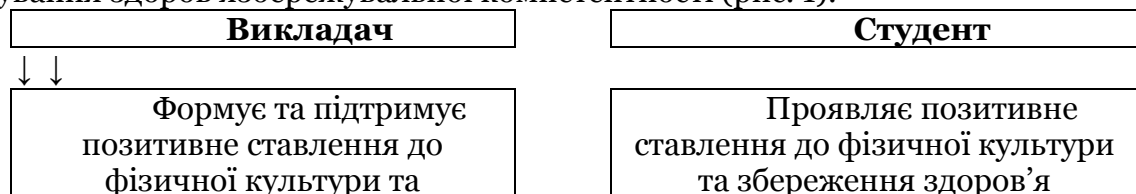

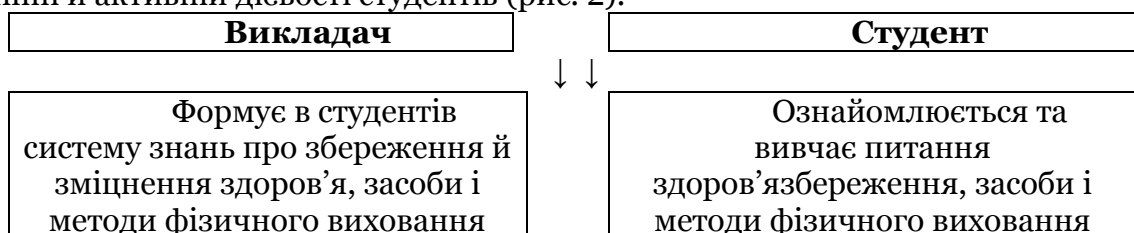
Рис. 1. Педагогічна взаємодія викладача та студентів на I етапі формування здоров'язбережувальної компетентності

Підставою до переходу на II етап формування здоров'язбережувальної компетентності є бажання, чітка позитивна мотивація й потреба студентів до застосування найрізноманітніших засобів для збереження й зміцнення здоров'я. На II етапі пропонуються такі завдання: формування в студентів системи здоров'язбережувальних знань (енциклопедичних та методичних); формування здоров'язбережувальних умінь (конструктивних, організаторських, комунікативних, гностичних, діагностичних); засвоєння різноманітних оздоровчих методик та систем, що полягають в умінні застосовувати їх на практиці; формування в студентів оцінки власної теоретичної підготовки, практичної й науково-пошукової здоров'язбережувальної діяльності; педагогічна підтримка самостійного оволодіння інформацією в питаннях збереження здоров'я [4].

Основними методами навчання на цьому етапі можуть бути: репродуктивний, проблемний та евристичний. Реалізацію поставлених завдань можна здійснювати на лекціях, практичних, самостійних заняттях, спрямованих на обговорення й відпрацювання форм і методів організації з формування здоров'язбережувальної компетентності.

Ефективними формами організації навчання на II етапі можуть бути туристичні походи одного дня, проведення днів здоров'я з активною участю в організації самих студентів, домашні завдання з фізичного виховання, співпраця з медичними й реабілітаційними закладами (робота у фондах та архівах, відвідування лекцій, екскурсії у фізкультурно-оздоровчі центри міста), збір інформаційного та методичного матеріалів із сучасних оздоровчих методик, участь у підготовці та проведенні свят з оздоровчою спрямованістю, відвідування гуртка «Будь здоровим!». Самостійна робота студентів може полягати у плануванні й розробці особистих оздоровчих методик, виховних заходів на здоров'язбережувальну тематику, підготовці доповідей до міні-конференцій, здійсненні науково-пошукової роботи [8].

Ці форми навчання дають змогу студентам оволодіти репродуктивними, продуктивними й творчими аспектами здоров'язбережувальної діяльності, становленню валеологічної компетенції як системи. Взаємодія між викладачами, студентами та представниками керівництва навчальним закладом має бути об'ємною та тісною й виражатися в допомозі викладачів і керівництва та розумінні й активній дієвості студентів (рис. 2).

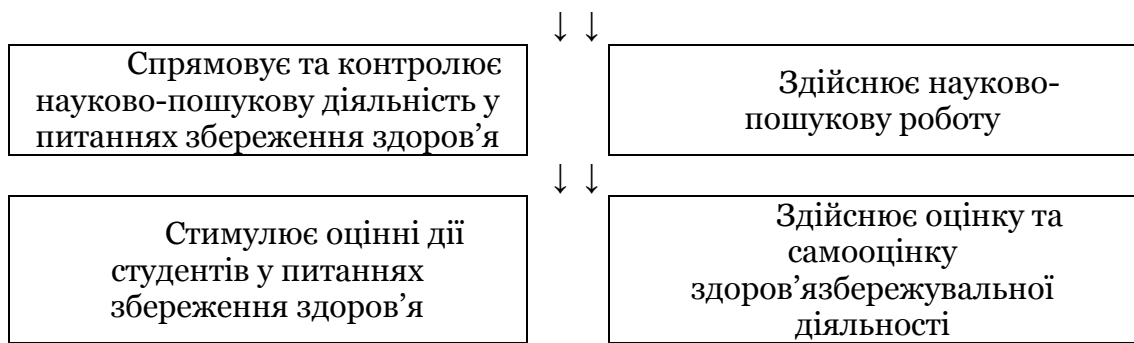

Рис. 2. Педагогічна взаємодія викладача та студентів на II етапі формування здоров'язбережувальної компетентності

На III узагальнюючому етапі метою є широке використання здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок у самостійній роботі студентів. Це підсумковий етап, на якому відбувається оцінка та переоцінка поглядів, підходів до видів роботи зі збереження здоров'я. Мета конкретизується через завдання, які можливі на цьому етапі, а саме: перетворення здоров'язбереження на найважливішу життєву ціннісну установку; систематизація здоров'язбережувальних знань і вмінь та формування досвіду їх практичного застосування; удосконалення творчих здібностей студентів у здоров'язбережувальній роботі; створення об'єктивної оцінки та самооцінки здоров'язбережувальної діяльності студентів; створення умов для самовдосконалення в здоров'язбережувальному середовищі. Серед методів навчання, які можуть застосовуватися на даному етапі провідними є евристичний та дослідницький [9].

Основні форми організації навчання на цьому етапі – це написання й захист рефератів, курсових і дипломних проектів на здоров'язбережувальну тематику, співпраця з оздоровчими та спортивними центрами регіону, яка полягає в допомозі студентів в організації різноманітних оздоровчих заходів.

На цьому етапі змінюється й педагогічна взаємодія викладачів та студентів (рис. 3).

Рис. 3. Педагогічна взаємодія викладача та студентів на III етапі формування здоров'язбережувальної компетентності

Формування здоров'язбережувальної компетентності – це

цілеспрямований і структурований процес, який охоплює формування мотивації до здоров'язбережувальної діяльності, регулярної рухової активності, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь зі збереження й зміцнення здоров'я. Кожен з етапів формування здоров'язбережувальної компетентності передбачає свої чіткі послідовні завдання, форми, методи й засоби. Лише тісна співпраця педагогів та майбутніх медичних сестер може принести позитивний результат.

Література

1. Башавець Н.А. Історія розвитку проблеми здоров'язбереження молоді // Народна освіта : Електронне наукове фахове видання. – Вип. №3 (9). – 2009. [Ел. ресурс]: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/9/statti/bashavec.htm>.
2. Венедиктов, Д. Д., Глобальные проблемы здравоохранения и пути их решения / Д.Д. Венедиктов, А.И. Чернух, Ю.П. Лисицын, В.И. Кричагин // Вопр. философии. – 1979. – № 7. – С. 102-113.
3. Воронін Д.Є. Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті / Д.Є. Воронін // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2006. – № 2. – С. 25-28.
4. Зимівець Наталія Володимирівна Соціально-педагогічні технології формування відповідального ставлення до здоров'я в учнівської молоді: Автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність: 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Луганськ, 2008. – 21 с.
5. Микитюк О. Формування культури здоров'я студентів в умовах модернізації навчально виховного процесу / Оксана Микитюк, Олена Шиян // Фізична активність спорт і здоров'я. – 2011. – №2. – С. 73-80.
6. Основи здорового способу життя студента [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: <http://www.lnu.edu.ua/faculty/mechmat/educator/zdorov.html>
7. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с.
8. Суценок Л.П. Здоровий спосіб життя людей як об'єкт соціального пізнання: автореф. дис. ... канд.пед.наук. – Запоріжжя, 1997. – 20 с.
9. Формування здорового способу життя – основа стратегії поліпшення громадського здоров'я / В.М. Лобас, О.Т. Дорохова, Н.М. Адоньєва [та ін.] // Україна здоров'я нації. – 2008. – № 1. – С. 92-96.

Юлія Березюк,

викладач

Житомирський інститут медсестринства

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Застосування інноваційних сучасних технологій навчання вимагає від майбутнього вчителя знань та умінь стосовно анатомо-фізіологічних, психолого-педагогічних, методичних особливостей дітей шкільного віку. Адже саме це допоможе організувати правильно диференційований та індивідуальний підходи в навчально-виховному процесі, якісну роботу з підручником, застосування всіх компонентів процесу навчання тощо. Для правильної організації освітнього процесу потрібно знати та враховувати особливості і вікового розвитку школярів. Школяра не можна розглядати як маленьку копію

дорослої людини, бо розвиток дитини супроводжується змінами в організмі, що мають кількісні та якісні показники росту й розвитку, залежить як від біологічних, так і від соціальних факторів. Кожному віку властиві свої особливості.

У нашій системі освіти склалася система умовного поділу так званого «шкільного періоду дитинства» на три вікові групи, а саме:

- молодший шкільний вік (діти 6-10 років – учні I-IV класів),
- середній шкільний вік (підлітки 11-14 років – учні V-VIII класів),
- старший шкільний вік (юнаки, дівчата 15-17 років – учні IX-XI класів)

[1].

У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток організму дитини. Вчителю потрібно контролювати даний процес та запобігати по можливості негативним проявам в фізичному розвитку дитини.

У цей період в молодшого школяра поступово закінчується окостеніння кисті руки, що надає їй певної міцності – важливої якості, необхідної для ручної праці.

Слід простежити за симетричним розвитком лівої та правої рук, оскільки це має велике значення для правильного фізичного розвитку дитини. Достатня м'язова діяльність – одна з необхідних умов розвитку кісток. Кістки краще ростуть і зміцнюються у дітей, які систематично займаються фізичними вправами та беруть участь у фізичній праці. Проте слід враховувати, що й занадто великі м'язові навантаження завдають шкоди і можуть призвести до передчасного окостеніння й затримки росту. М'язова система розвивається інтенсивно, але нерівномірно – відстають у розвитку дрібні м'язи. Внаслідок великої рухливості діти цього віку витрачають багато енергії і через це швидко стомлюються, особливо, коли виконують одноманітну роботу. Розвиткові м'язи сприяють рухи: бажання бігати, лазити, стрибати, просто рухатись – фізіологічна потреба дитини. Педагогам слід чергувати різні види вправ, різні методики, підходи в процесі в навчання, щоб постійно підтримувати і пізнавальний інтерес, і активність і бажання працювати в школярів.

Серцевий м'яз дитини 7-8 років ще слабкий. Процес розвитку серця і його складного нервового апарату ще не закінчений, звідси й різкі коливання частоти пульсу, порушення ритму скорочень серця іноді через зовсім незначні причини. Водночас серце швидко пристосовується до фізичних навантажень. Отже, уміле здійснення фізичного виховання – чудовий засіб зміцнення серцево-судинної системи. Неправильний режим, оберігання дітей від фізичних вправ, рухової діяльності можуть стати причиною їх поганого розвитку.

У цьому віці ще відносно слабкі дихальні м'язи. Життєва місткість легень (тобто кількість повітря, яке можна вдихнути після максимального вдишу) за період від 7 до 12 років збільшується з 1300 до 2000 см³. У цьому віці намічається диференціація типів дихання: діафрагмальне – у хлопчиків, грудне – у дівчаток.

Важливо привчити дітей до правильного дихання. Незамінний засіб активного розвитку дихального апарату – фізичні вправи на свіжому повітрі. Коли правильно чергуються м'язова праця і відпочинок, затрачені речовини поповнюються з певним перевищенням, тобто підвищуються робочі можливості. Найчутливіше реагують на м'язову діяльність серцево-судинна і дихальна системи.

Тому великого значення під час занять фізичними вправами набуває свідоме узгодження дихання з рухами. При цьому швидше формується механізм дихальних рухів, оптимізується кількість і глибина вдихів та об'єм повітря, що проходить крізь легені. Складна взаємодія м'язів і внутрішніх органів під час рухів спрямовується і регулюється нервовою системою. При цьому прискорюється проходження різних імпульсів від одних відділів нервової

системи до інших, активізується зв'язок між нервовими центрами і різними органами. Інформація від органів рухів, органів чуттів і внутрішніх органів стає повно ціннішою, швидше надходить до нервових центрів.

Удосконалюється в дітей молодшого шкільного віку діяльність різних органів чуттів. Під впливом занять фізичними вправами поліпшується також і зір, удосконалюється слух, рівновага, тактильна чутливість, здатність аналізувати сигнали, що надходять до нервової системи під час рухів, та формування потрібних відповідей у вигляді рухових дій.

Центральна нервова система збагачується більшим запасом різних нервових зв'язків, і це сприяє швидшому формуванню нових рухів. Найпростіші з них можуть відразу, «з ходу» перетворитись у повноцінно координовані рухові навички.

Таким чином, під впливом різноманітної м'язової діяльності, зокрема занять фізичними вправами і спортом, удосконалюється будова і діяльність організму людини: підвищується її працездатність, зменшуються витрати організмом енергетичних речовин на виконання тієї самої роботи, економнішими стають витрати організму на підтримку його життєдіяльності в стані спокою.

Усю діяльність організму регулює нервова система, підпорядкована корі великих півкуль головного мозку. У молодшому шкільному віці закінчується анатомічне формування його структури. Проте у функціональному відношенні мозок ще розвинений слабо. Його розвиток здійснюється під впливом навчальних занять у школі, що потребують тривалого напруження, уваги, зосередженої розумової праці, навчання та утримання в пам'яті навчального матеріалу, підпорядкування всієї роботи і поведінки встановленому в школі режиму і правилам дисципліни. У зв'язку з цим посилюються процеси збудження і гальмування, дедалі більше зростає роль другої сигнальної системи (мова).

У школі з перших днів навчання ставляться великі вимоги до уваги дітей: вони повинні протягом уроку уважно слухати вчителя, точно виконувати його вимоги, домашнє завдання вдома, тобто увагу першокласника в школі відразу починають спрямовувати з певною метою на той чи інший предмет.

Увагу до якихось об'єктів, яку викликають з певною метою, називають довільною. Розвиток її – тривалий і складний процес, що вимагає від дітей великих вольових зусиль протягом усіх років навчання.

Невміння дітей зосередитися тривалий час на певних предметах і явищах у цей період закономірне.

Так, молодші школярі не можуть сприймати кілька об'єктів одночасно, їм важко зосередитись одночасно на трьох-чотирьох незвичних завданнях, навіть певною мірою взаємопов'язаних і не дуже складних, на думку дорослих. Іноді батьків дратує, коли син чи дочка щоразу відволікаються від основної справи, не вміють розподілити увагу одночасно між двома діями. Цей етап у розвитку уваги молодшого школяра не можна перескочити, але швидше його проходять ті діти, яких терпляче навчають керувати своєю увагою, створюють необхідні умови для виконання домашніх завдань, грають в ігри, які тренують увагу.

Психологічний портрет молодшого школяра визначається ще рисами темпераменту й характеру. Якщо темперамент закладений у людині від народження, то характер вона виробляє і може змінити під впливом навколишнього середовища та виховання. Темперамент може сприяти формуванню одних позитивних рис характеру та утруднювати (якщо людина не вміє ним управляти) розвиток інших.

Хоча в молодших школярів характер ще тільки починає формуватися, вже на цьому етапі можна констатувати працьовитість і лінощі, активність і байдужість до загальних справ, добробуту і жадібність, правдивість, чесність і

неправдивість, нещирість, зазнайство, хвалькуватість і скромність. Усі ці ознаки показують ставлення молодших школярів до праці, до інших людей, колективу, до самих себе.

Воля у дітей цього віку виявляється в різних формах, а тому треба розвивати вольові якості, пов'язані із здатністю долати труднощі – наполегливість, рішучість, витримку, вміння стримувати почуття, підпорядковувати вчинки розуму.

Таким чином, дітям можна і потрібно давати якомога більше вправ для виховання координації рухів. При цьому важливо вдосконалювати в них м'язове чуття – розрізнення темпу і амплітуди рухів, ступеня напруження і розслаблення м'язів, а також чуття часу і простору. Метання в ціль; вправи з малим м'ячем – удари об підлогу, кидки об стінку з ловінням, підкидання і ловіння м'яча з різними додатковими рухами; складні маніпуляції з іншими дрібними предметами – паличками, кільцями, кубиками тощо сприяють вдосконаленню здатності до точних рухів, а також кращому оволодінню технікою письма і малювання, а головне, як показали останні наукові дослідження, позитивно впливають на розвиток мови і розумової діяльності дитини.

Для розвитку у молодших школярів сили застосовують, головним чином, динамічні вправи. Молодшим школярам необхідно також давати вправи для розвитку силової тривалості.

У молодшому шкільному віці швидко зростає витривалість до значних зусиль, темпи її зростання вищі, ніж у середньому і старшому шкільному віці. Однак 7-8 річні діти часто не можуть підтримувати зусилля на суворо постійному рівні. Навіть під час нетривалої праці (1-1,5 хв) вони ненавмисне відволікаються.

Для виховання статичної витривалості молодших школярів використовуються різні вправи на розвиток певних якостей..

Під час виховання швидкості ставляться два основних завдання: збільшення швидкості поодиноких простих рухів і частоти рухів у локомоторних діях, тобто діях, пов'язаних з переміщенням усього тіла в просторі. Прості рухові реакції – це відповідні рухи на раптові відомі сигнали. У житті вони мають велике значення під час дій, наприклад, у важкій місцевості, при керуванні механізмами. Можливий досить швидкий перехід від уже вироблених рухових реакцій до нових їх видів: люди, які швидко реагують в одних умовах, швидко реагують і в інших. Це дуже важливо, адже швидка реакція часто рятує людині життя.

Швидкість реакції дитини великою мірою залежить від типу її нервової системи і є якістю, яку вона дістала у спадок від батьків, але її можна і розвинути відповідними вправами.

Велике значення мають для життя людини і складні рухові реакції. Основні з них – реакція на об'єкт, що рухається, та реакція вибору. З метою вдосконалення в дітей здатності швидко вловлювати очима рухомий предмет, використовуються рухливі ігри з великими і малими м'ячами, воланами тощо. Вправи можна ускладнити за рахунок збільшення швидкості та раптовості кидків або скорочень дистанції між гравцями. Поступово у дітей виробляється вміння передбачати наперед напрям і швидкість руху предмета за діями того, хто кидає, вдаряє, коле. Одночасно розвиваються і швидкість відповідного руху. Реакція вибору – це знаходження найкращого способу дії чи відповіді на дію «противника» (з кількох можливих варіантів). Вона починає розвиватися ще в ранньому дитинстві, і фізичні вправи на її вдосконалення дуже корисні. Кількість можливих варіантів спочатку має бути невеликою, з поступовим збільшенням до повного обсягу вправи. Природно, що більшість вправ краще проводити у формі рухливих ігор.

Виховання частоти рухів під час ходьби, бігу, плавання, лижних походів

проводиться двома способами: виконанням з максимально можливою швидкістю руху і цілому та вдосконаленням швидкості окремих елементів руху (відштовхування, маху ногою та ін.). Для молодших школярів рекомендуються ігри – вправи з раптовими зупинками, з подоланням невеликих відстаней за якнайкоротший час.

Крім розвитку швидкості, до завдань фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку входить також формування у них здатності виконувати швидкісну роботу якомога триваліший час. Витривалість під час виконання швидкісної роботи визначається багатьма факторами, головні з яких – функціональні можливості різних систем організму і центральній нервовій системі, що виникають під час тривалої напруженої роботи, фізичних вправ.

Розвитку витривалості сприяють вправи, які дають загальне фізичне навантаження на організм дитини, трохи більше за те, до якого вона звикла. Виконуючи такі вправи, дитина поступово адаптується до стану стомлення, набуває здатності виконувати той чи інший рух (біг, серії стрибків тощо) триваліший час, а потім швидко відновлювати свої сили.

Витривалість насамперед виявляється в бігу, стрибках, ходьбі на лижах. Це так звана спеціальна витривалість, яке має властивість переходити на інші види діяльності такого ж характеру, інтенсивності та тривалості. Так підвищується загальна витривалість дитини.

Для виховання витривалості у молодших школярів широко застосовуються ігри з короткими повтореннями дій та з неперервним рухом, пов'язаним із значною втратою сил та енергії. Однак треба враховувати, що загальна кількість повторних дій має бути невеликою і чергуватися з короткими перервами для них. Батьки повинні добре знати стан розвитку фізичних якостей своєї дитини. У дітей з розвинутою національною свідомістю виробляються стійкі мотиви приналежності до нації, держави, але, водночас, вони здатні й до розуміння проблем інших етносів, допомоги їм у разі необхідності. Результатом батьківського виховання є і сформована у дитини система поглядів, переконань, ідеалів, покликаних впливати на її цілісну орієнтацію.

Література

1. Лисенко Неллі Василівна. Педагогіка українського дошкільця : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів, які навч. за спец. "Дошкільнє виховання" : у 2 ч. Ч. 1 / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирста. - Київ : Вища школа, 2006. – 302 с.
2. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк ; М-во освіти України. - 2-ге вид. - Київ : [б. в.], 1999. - 350 с
3. Общая психология. Петровский А.В. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Просвещение, 1976 - 479 с.

Тетяна Маркова,
аспірантка кафедри педагогіки
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Навчальний процес у вищій школі – досить складна система, що представляє з'єднання і взаємозв'язок цілого ряду інформаційно-методичних компонентів. Важливу роль у навчанні відіграє саме організація позааудиторної самостійної роботи студентів. Від організації залежить успішне розв'язання одного з найважливіших завдань вищої школи - формування у студентів

професійної спрямованості, підготовки високоосвічених спеціалістів, здатних органічно поєднувати наукові знання і педагогічні ідеї з практичною діяльністю, долати труднощі у навчанні і вихованні. Необхідно на практиці вчити молодь жити й діяти в умовах поглиблення демократії, гуманізації, нових економічних умов, прищеплювати учням і студентам самостійність, відкривати широкий простір ініціативі і творчості.

Самостійна робота студентів - це одна із форм організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, згідно зі статтею 43 Закону України «Про вищу освіту». Національна доктрина розвитку освіти і науки в Україні в ХХІ столітті передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів, залучання їх до самоосвіти, а також розвиток у студентів здатностей до самопізнання [1].

Мета статті – проаналізувати сутність та визначити форми та методи проведення позааудиторної самостійної роботи на сучасному етапі підготовки майбутніх фахівців.

Позааудиторна [самостійна робота студентів](#) є однією з форм навчально-виховного процесу, яка сприяє підвищенню якості підготовки фахівців.

Самостійна робота покликана розвивати творчі здібності студентів, закріплювати і поглиблювати знання, отримані під час аудиторних занять, навчати вмінню самостійно поповнювати брак знань і працювати з навчальною і науковою літературою.

Самостійна робота студентів – форма виконання студентами певної пізнавальної задачі. В рамках інтеграції в європейську систему освіти самостійна робота розглядається лише як позааудиторна. Отже, позааудиторна самостійна робота не самоціль, а засіб формування самостійної особистості студента [3]. В цьому вбачається новизна проблеми в рамках сучасних практик. При традиційній системі самостійна робота студентів спрямована на засвоєння знань, умінь і навичок. Розвиток самостійності зазвичай ставиться як другорядна мета, а здебільшого така мета не ставиться взагалі [7].

Дослідники С.І. Архангельський [1], В.А. Козаков [5], відповідно до структури навчального плану виділяють в основному два типи самостійної роботи:

- а) обов'язкову – вона проводиться під час навчальних занять і при підготовці до них;
- б) додаткову – вона проводиться понад, або за спеціальним індивідуальним планом (графіком) з урахуванням особистих інтересів і нахилів студентів.

В наявній літературі з проблем самостійної роботи студентів відзначається, що ефективність самостійної роботи студентів залежить від організації, змісту і характеру знань, логіки навчального процесу, взаємозв'язку наявних і передбачуваних знань у даному виді самостійної роботи, результатів її виконання тощо [1].

Проведені відомими науковцями В.А. Козаковим [5], І.А. Камковим [4] дослідження дозволяють стверджувати, що основною причиною скорочення витрат часу на самостійну роботу студентами виступає її характер та традиційність завдань [1].

Отже, позааудиторна самостійна робота студентів – це форма навчання, яка:

- 1) розв'язує конкретні задачі в конкретній навчальній ситуації;
- 2) виробляє у студента психологічну установку на самостійне поповнення своїх знань і умінь при розв'язанні поставлених задач;
- 3) сприяє формуванню у студента необхідного обсягу знань, умінь і навичок, що є поштовхом до просування вищих рівнів розумової діяльності;

- 4) виступає важливою умовою самоорганізації, самодисципліни студента;
- 5) забезпечує педагогічне керівництво самостійною навчальною і науковою діяльністю студента в процесі навчання [1].

Такий підхід до самостійної роботи дозволяє зняти суперечність між зовнішньою обумовленістю у навчальному процесі і суттю, яка зумовлює розвиток та оптимальне виявлення в діяльності студента пізнавальної активності та самостійності, розвиток його пізнавальних здібностей.

Обсяг самостійної роботи з кожної дисципліни має бути встановлений коефіцієнтом навчального плану спеціальності, а зміст програми дисципліни. Тижневий обсяг самостійної роботи з дисципліни визначається часткою (у годинах) від загального тижневого обсягу (лекційних, лабораторних та семінарських) занять в аудиторії, виділеного на дану дисципліну в навчальному плані спеціальності, в якому зазначена частка представлена у вигляді коефіцієнта К. Контроль за дотриманням загального тижневого обсягу, при виконанні навантаження всіма видами занять (аудиторні, факультативні) входить в обов'язки деканатів [6]. Планування здійснюється деканатами за пропозицією кафедр, навчальних студентів в даному семестрі.

Для ефективного проведення самостійної роботи та її контролю кожна кафедра готує необхідний комплекс методичних інформаційних матеріалів, наочних посібників, методичних матеріалів, креслень та інших матеріалів, які зберігаються на кафедрі. Кафедри, методичні комісії та деканати систематично аналізують обсяги змісту і методи контролю самостійної роботи, оцінюють їх вплив на результати модулів, розробляють рекомендації щодо вдосконалення самостійної [1].

Позааудиторна [самостійна робота студентів](#) складається з трьох основних видів:

1. Поточна опрацювання матеріалу дисципліни включає:
 - 1.1. Конспектування першоджерел при підготовці до семінарських занять з суспільних наук.
 - 1.2. Опрацювання матеріалів лекцій по конспекту, підручника, навчального посібника в ході підготовки до лекції, контрольної роботи, співбесіди, іншим видам рубіжного контролю.
 - 1.3. Підготовка до практичних занять, включаючи виконання заданих додому вправ, завдань, прикладів.
 - 1.4. Підготовка до лабораторної роботи, захист лабораторної роботи.
2. Виконання курсових проектів, курсових робіт містить:
 - 2.1. Підбір і вивчення літератури з теми завдання.
 - 2.2. Виконання розрахунково-теоретичної частини.
 - 2.3. Виконання графічної частини.
 - 2.4. Написання пояснювальної записки.
3. Виконання семестрових домашніх завдань включає:
 - 3.1. Виконання розрахункових і графічних завдань за розділами дисципліни.
 - 3.2. Самостійне вивчення розділу (за навчальним посібником) входить до програми дисципліни, але не викладається на лекції.
 - 3.3. Складання огляду за матеріалами науково-технічної літератури.
 - 3.4. Виконання перекладу технічного тексту з іноземної мови.
 - 3.5. Захист виконаної роботи [7].

Важливим виступає визначення факторів організації позааудиторної самостійної роботи, а саме:

- психологічні механізми процесу учіння;
- добові біоритми роботи головного мозку;
- схеми повторення інформації, отриманої під час аудиторних занять;

- застосування інформації отриманої під час самостійної роботи в практичній діяльності;
- систематичний контроль і дійова допомога студентам викладачами під час позааудиторної самостійної роботи [4].

Зазначимо, що саме самостійна робота та розуміння сутності її комплексного взаємопроникнення в процес навчання дає змогу організувати позааудиторну роботу на рівні трансформації знань студентів, що визначає вагомую роль позааудиторної самостійної роботи студентів при підготовці майбутніх фахівців.

Література

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Совершенство, 1980.
2. Астахова Е.В. Трансформация социальных функций высшего образования в современных условиях: Учебн. брошюра по социологии образования для магистров, аспирантов, преподавателей высшей школы. – Х.: ХГИ „НУА”, 2000.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогического успеха. – М., 1989.
4. Камков И.А. Педагогика высшей школы. – М.: МЭСИ, 1980.
5. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: Учеб. пособие. – К.: Вища школа, 1990.
6. Рувинский Л.И., Кобыляцкий И.И. Основы педагогики. – К., 1996.
7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2005. – С. 146-152.

Тетяна Вознюк,
магістрантка ННІ педагогіки
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор Березюк О.С.
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ В ПОЛІСЬКОМУ РЕГІОНІ

Система освіти України, зокрема Поліського регіону, на сьогоднішній день приділяє значну увагу народній педагогіці. Важливим є питання вивчення родинної педагогіки, а саме її ролі у вихованні молодого покоління. Родина є джерелом людського життя, виток найгуманніших людських стосунків, найважливішим осередком народу, нації. У сім'ї дитина пізнає навколишній світ, у неї формується характер, світогляд, моральні якості, естетичні смаки.

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління. [2]

Педагогічне значення родинних виховних традицій полягає у цілеспрямованому і систематичному впливі на тіло, душу й розум дитини, прищеплення їй якостей здорової і розумної особистості, формування рис порядного сім'янина, гідного представника свого роду і народу, свідомого громадянина і палкого патріота.

Представниками родинного виховного досвіду вважаються літописці та педагоги ще Київської Русі (Нестор, В.Мономах та ін.). Ґрунтовно вивчали

родинні стосунки етнографи, історики, мовознавці, педагоги М.С. Грушевський, Б.Д. Грінченко, І.І. Огієнко, О.О. Потебня, С.Ф. Русова, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та ін. [1]

Мета статті полягає в аналізі основних тенденцій щодо формування педагогічної культури батьків в Поліському регіоні.

Педагогічна культура батьків - це певний, вагомий елемент загальної культури людини, в якому втілено досвід виховання дітей у родині. Під педагогічною культурою батьків ми розуміємо педагогічну підготовленість і обізнаність, що в подальшому дає «гарні плоди», тобто очікувані позитивні результати, які пристосовують дитину до оточуючого середовища, суспільства і реалізацію в ньому.

У своїй педагогічній освіті батьки повинні побачити можливості розвитку спілкування і спільної діяльності з дитиною, зробити свою педагогічну позицію більш адекватною, гнучкою, прогностичною. Сім'я - унікальна спільнота, яка покликана виконувати ряд важливих функцій. Одна із них - народження та виховання дитини. Хоч загальний розвиток дитини не обмежується сімейним впливом, та все ж родина стоїть біля його витоків. І саме від цього залежатиме подальший шлях становлення підростаючої особистості. Батьківська любов, піклування, вимогливість, допомога, захист створюють найкращі умови для розвитку дитини, всіх її інтелектуальних і духовних потреб, для входження і пристосування до моральних та інших суспільних норм. Надзвичайно важливою і цінною є соціальна функція. Адже сім'я – це основний виховний осередок. Саме родина вводить людину в світ соціальних відносин, формує ставлення до оточуючих, певні моральні цінності. І, нарешті, духовна функція родини. Під духовністю в родинній педагогіці розуміють сукупність психічних явищ, що характеризують внутрішній суб'єктивний світ людини, основні риси культурної спрямованості особистості – її життєві інтереси, переконання, погляди, ідеали, світогляд, ставлення до життя, до інших людей, до своїх обов'язків і до самої себе, її мислення, бажання, воля, естетичні і моральні почуття [1].

Сім'я як первинний виховний колектив має багато засобів педагогічного впливу, які засновані на специфічних психологічних механізмах батьківської любові, дружби, вимоги, авторитету. У сім'ї дитину формує практика, яка спирається на особистий досвід взаємовідносин з членами родини. Необхідним засобом виховання у сім'ї є особистий приклад батьків, батьківський авторитет, головною основою якого є життя та праця батьків, які люблять свою справу, чесно і сумлінно ставляться до праці, до своїх обов'язків, активні у громадському житті [3]. Чуйне ставлення до дитини - найважливіша риса педагогічної поведінки батьків. Наслідуючи батька і матір, дитина засвоює сімейні труднощі, цінності, стосунки, оцінки.

Виховання батьків повинно ґрунтуватися на принципах демократизації і гуманізації, воно має зміцнити віру батьків у професійну компетентність, тактовність і доброзичливість. В законі України «Про освіту» відзначається, що виховання у сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини [6].

М.Г. Стельмахович розглядає родину як перше соціальне й емоційне мікросередовище, в якому розвивається та виховується людина з моменту її народження [2]. В.О.Сухомлинський писав: «У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виросте пагін, і гілки, і квітки, і плоди. Сім'я - це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави». [4]

У Поліському регіоні великого значення у вихованні дітей мають надбання народної педагогіки, цієї мудрої науки, яка є першою школою сімейності, батьківською наукою, через яку проходить кожна людина. Етнопедагогіка є

власне національною навчально-виховною системою, що сформувалась завдяки поєднанню родинного, національного і загальнолюдського, через зв'язок минулого з сучасним і майбутнім в історії нашого народу. Вперше термін «народна педагогіка» в науковий обіг впровадили К.Ушинський та О. Духнович, а саме поняття «народність у вихованні» - Г.С. Сковорода.

Народною називають ту педагогіку, яку створив народ. Це система прийнятих у даній місцевості методів і засобів виховання, що передаються від покоління до покоління і засвоюються передусім як певні знання, уміння й навички. Етнопедагогіка належить до тих могутніх феноменів, що забезпечують збереження національного характеру і психології людини. [3] Виховний ідеал, цілі, завдання, зміст, принципи і засоби народної педагогіки знайшли своє відображення і втілення у рідній мові, фольклорі, національних звичаях, традиціях, святах, обрядах, символах і інших видах народного мистецтва, у дитячих народних іграх та іграшках, у живій практиці трудового і сімейного виховання, у народних ремеслах, у родинно - побутовій культурі нашого народу.

Про силу виховного впливу батьків красномовно свідчать українські народні прислів'я та приказки: «Які мама й татко, таке й дитятко», «Який куц, така й хворостина, який батько, така й дитина», «Хороші діти - то честь батька і матері». [5]

У родинному колі, через казки, оповідання, відгадування загадок, бесід та взаємин з рідними, дитина починає пізнавати суть таких понять, як гарне і погане, добро і зло, справедливість, доброзичливість, чуйність, дбайливість, працьовитість, старанність, співчутливість, мужність, чесність, обов'язок, правдивість, ощадність. З віком ці моральні погляди, звичайно, змінюються, поглиблюються, розширюється моральний досвід.

Педагогічний геній В.О. Сухомлинський створив багатющу фольклорну скарбницю, насичену змістовним, зворушливо-емоційним матеріалом, який став мудрим помічником батьків у родинному вихованні дітей. Образи народної поезії є зразками для поведінки людини в житті. Думка, виражена в художній формі, глибше вражає, стає більш зрозумілою, легше й на довгий час запам'ятовується. У трудових сім'ях багато уваги приділяється виробленню в дітей таких важливих якостей, як готовність виконувати доручення старших, працювати разом з іншими. Педагог вважав спільну трудову діяльність батьків і дітей основою успішного виховання та значним явищем родинної педагогіки. Духовне піднесення, яке переживають діти в процесі праці, приносить радість; праця і щастя зливаються, стають моральним багатством - наголошував Василь Олександрович [4].

Українська етнопедагогіка щедро насичена афоризмами про матір, у яких вона, як і в народних піснях, прирівнюється до сонця: «При сонці тепло, при матері добре», «Любов матері безкорисна і безмежна». А тому й відмічають: «До людей – по совість, до матері по – серце» [5]. Так, ніжна й щира мамина пісня над колискою немовляти не тільки благотворно впливає на формування дитячої психіки, не тільки заспокоює дитину й зігріває її теплом і ласкою, а й учить любити рідну мову, батьків, працю. Як бачимо, в українській народній педагогіці послідовно утверджується культ матері, її особливого авторитету й значення у житті кожної людини. Функція матері не ординарна. Мати - душа сім'ї, берегиня роду, домашнього вогнища, добра, тепла і затишку [5].

Сьогодні, на жаль, сучасна сім'я недостатньо обізнана з практикою виховання через засоби фольклору: казками, легендами, приказками, прислів'ями, переказами, піснями, іграшками та забавками, що відображають педагогічну вікову мудрість. А у них зібрано поради і застерігання щодо поведінки людей у різних життєвих ситуаціях, повчання гідності, працелюбства, добра. Тому, родинам потрібно більш звертатись до жанрів фольклору.

Отже, ніщо на землі не цінується так високо, як рідне оточення, родина. Вона - основа формування людської особистості. Кожна сім'я повинна бути такою, яка уміє цінувати особистість, в якій вироблена єдина чітка стратегія виховання дітей. Батьки, які хочуть по-справжньому виховати своїх дітей, повинні оволодіти педагогічними знаннями, мати в їхніх очах авторитет. Родина покликана виховувати всебічно розвинену, духовно багату дитину на засадах етнопедагогіки, щоб в майбутньому бути освіченою людиною. Тому, педагогічна культура батьків сприятиме цьому.

Література

1. Березюк О.С. Етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 172 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
3. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. – К. ІЗМН, 1997. – 232 с.
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. - К.: Рад. школа, 1978.
5. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості. – К.:Веселка, 1989. – 606 с.
6. Закон України "Про освіту". – К., 1996.

Марина Прищепя,
студентка ННІ філології та журналістики.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Л.С. Шевцова
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІНА ТЕХНОЛОГІЯ

*Нове треба створювати в поті чола, а старе саме продовжує існувати і
твердо тримається на мільцях звички.*

О. Герцен

За останні роки розвиток інформаційних технологій зробив актуальною проблему модернізації системи освіти. Суть такої модернізації найбільше відбилася в концепції дистанційної освіти, яка, завдяки такому глобальному явищу як Інтернет, охоплює широкі шари суспільства та стає найважливішим фактором його розвитку.

Дуже важливо розрізні тяти поняття «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання». Педагогічний енциклопедичний словник подає таке визначення поняття «освіта». «Освіта – це складова та водночас продукт соціалізації. Освіта знаходиться на фундаменті наuczіння, що має місце в процесі соціалізації. Його відмінність від процесів спонтанного наuczіння – в цілеспрямованому та прискореному розвитку тих або інших здібностей людини завдяки педагогічно організованій передачі накопиченої людьми культури, тобто правил поведінки, мислення, знань і технологій (способів і знарядь діяльності) від покоління до покоління. Освіта слугує інтересам особистості і суспільства, водночас зберігає культуру та розвиває здібності нових поколінь її вдосконалювати[2, с.35]. Під навчанням розуміють «спільну цілеспрямовану діяльність учителя та учнів, під час якої здійснюється розвиток особистості, її освіта та виховання»[3, с.43].

Дистанційне навчання (Distance Learning) – така організація освітнього процесу, при якій основною є самостійна робота людини, що навчається. Сутність цього виду навчання полягає у використанні дистанційних технологій, що

застосовуються для подання лекційного матеріалу та практичних робіт. Серед цих технологій найвагомішими на даний час є:

- ✓ мультимедійні демонстраційні досліди;
- ✓ ілюстративні аудіо- та відео-матеріали;
- ✓ міжнародні стандарти та системи;
- ✓ он-лайн відео конференції.

Засвоєння нового матеріалу відбувається за рахунок практичних та лабораторних робіт, самостійного опрацювання лекційного матеріалу.

У системі педагогічної освіти дистанційне навчання відповідає принципу гуманістичності, згідно з яким ніхто не повинен позбавлятися можливості навчатися з причин бідності, географічної або іншої ізольованості, соціальної незахищеності та неможливості відвідувати освітні установи через фізичні недоліки або зайнятості виробничими та особистими справами.

Дистанційне навчання як педагогічна технологія - це технологія, у якій в освітньому процесі використовуються кращі традиційні та інноваційні засоби, як і форми навчання, що базуються на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях.

Про те, що дистанційне навчання – це педагогічна технологія, було відзначено на Міжнародній конференції з питань світової кризи освіти (Вільямсберг, США, 1967), де говорилося про необхідність запозичення елементів виробничих технологій для підвищення якості освіти. В “Енциклопедії педагогічних засобів, комунікацій і технологій” (Лондон, 1978) П. Мітчел дав визначення дистанційного навчання як педагогічної технології: “Педагогічна технологія є царина досліджень та практики (у рамках системи освіти), що має зв'язки зі всіма сторонами організації педагогічних систем для досягнення специфічних і потенційно відтворюваних педагогічних результатів”. З 1986 за підтримки ЮНЕСКО визнане таке визначення: “У новому і більш широкому сенсі – це систематичний засіб планування, застосування та оцінювання всього процесу навчання та засвоєння знань шляхом врахування людських і технічних ресурсів та взаємодії між ними для досягнення більш ефективної форми освіти”.

Під педагогічною технологією розуміють вивчення, розробку і системне використання принципів організації навчального процесу на основі новітніх досягнень науки й техніки. Педагогічна технологія виступає як педагогічна система, у якій використання засобів навчання підвищує ефективність навчального процесу.

Головне в педагогічній технології – це проектування процесу формування особистості студента, яке гарантує педагогічний успіх незалежно від майстерності викладача. Для педагогічної технології характерним є системний підхід, врахування досягнень не тільки педагогічної науки, а й суміжних з нею наук – психології, теорії управління і менеджменту, інформатики, соціології.

Аналіз процесу дистанційного навчання дозволив виявити ряд його особливостей.

• *Гнучкість.* Ті, хто навчаються, в основному не відвідують регулярно заняття у вигляді лекцій, семінарів. Кожен учиться стільки, скільки йому особисто необхідно для освоєння курсу, дисципліни й одержання необхідних знань за обраним фахом.

• *Модульність.* В основу програм дистанційного навчання закладається модульний принцип. Кожна окрема дисципліна або ряд дисциплін, що засвоєні тими, хто навчається, створюють цілісне уявлення про визначену предметну область. Це дозволяє з набору незалежних навчальних курсів формувати навчальний план, який відповідає індивідуальним або груповим потребам.

• *Рівнобіжність.* Навчання може проводитися при суміщенні основної фахової діяльності з навчанням, тобто без відриву від виробництва.

- *Далекодія.* Відстань від місця перебування учня до освітнього закладу (за умови якісного зв'язку) не є перешкодою для ефективного освітнього процесу.

- *Асинхронність.* Мається на увазі той факт, що в процесі навчання той, хто навчає, і той, кого навчають, можуть реалізовувати технологію навчання незалежно від часу, тобто за зручним для кожного розкладом та в зручному темпі.

- *Охоплення, або масовість.* Кількість тих, хто навчається, в системі дистанційного навчання не є критичним параметром. Вони мають доступ до багатьох джерел навчальної інформації (електронних бібліотек, баз даних), а також можуть спілкуватися один з одним та з викладачем через мережі зв'язку або за допомогою інших засобів інформаційних технологій.

- *Рентабельність.* Під цією особливістю мається на увазі економічна ефективність дистанційного навчання. Середня оцінка закордонних і вітчизняних освітніх систем дистанційного навчання показує, що вони обходяться на 10-15% дешевше, в основному за рахунок більш ефективного використання існуючих навчальних площ і технічних засобів інформаційних технологій, а також надання більш концентрованого та уніфікованого змісту навчальних матеріалів, орієнтованості технологій дистанційного навчання на більшу кількість учнів тощо.

- *Викладач.* Мова йде про нову роль викладача (в системі дистанційного навчання – тьютора), коли на нього покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу, коригування курсу, що викладається, консультування, керівництво навчальними проектами та ін. Взаємодія з тими, хто навчається, здійснюється в основному асинхронне за допомогою пошти або систем зв'язку. Припускаються й вітаються також очні контакти.

- *Той, хто навчається.* Точніше, нова роль учня або, як більш прийнято в системі дистанційного навчання, – слухача. Для того щоб пройти дистанційне навчання, від нього потрібні виняткова вмотивованість, самоорганізація, працьовитість і певний стартовий рівень освіти.

- Переважне використання в системі дистанційного навчання нових інформаційних технологій.

В даний час при дистанційному навчанні найбільш широко використовуються інформаційно-рецептивний і репродуктивний методи навчання.

Що ж стосується засобів навчання, то варто особливо підкреслити, що при дистанційному навчанні вони одночасно виступають засобами викладання та навчання: у ролі надання змісту навчання, контролю і керування навчально-пізнавальною діяльністю тих, хто навчається. Той самий матеріал може бути поданий декількома засобами навчання, кожен з яких має свої дидактичні можливості. Це насамперед:

- *друковані видання* (тверді копії на паперових носіях підручників, навчально-методичних посібників, довідників тощо);

- *комп'ютерні навчальні системи* у звичайних і мультимедійних варіантах виконання;

- *аудіовізуальні навчальні матеріали.*

Саме ці технології передбачають широке використання дослідницьких, проблемних методів застосування отриманих знань у спільній або індивідуальній діяльності, розвиток не тільки самостійного критичного мислення, а й культури спілкування, уміння виконувати різні соціальні ролі у спільній діяльності.

Також ці технології найбільш ефективно вирішують проблеми особистісно зорієнтованого навчання. Учні отримують реальну можливість відповідно до індивідуальних задатків, здатностей досягати певних результатів у різних галузях

знань, осмислювати набуту інформацію, у результаті чого їм вдається формувати власну аргументовану точку зору на багаточисленні проблеми буття.

Принципи дистанційного навчання: принцип гуманістичності навчання; принцип пріоритетності педагогічного підходу під час проектування освітнього процесу в системі дистанційної освіти; принцип педагогічної доцільності застосування нових інформаційних технологій; принцип вибору змісту освіти; принцип забезпечення безпеки інформації, що циркулює в системі дистанційної освіти; принцип стартового рівня освіти; принцип відповідності технологій навчанню; принцип мобільності навчання; принцип неантогоністичності дистанційного навчання існуючим формам освіти.

Отже, будучи результатом об'єктивного процесу інформатизації суспільства та освіти і вбираючи в себе кращі риси інших форм, дистанційне навчання входить в ХХІ століття як найбільш перспективна, синтетична, гуманістична, інтегральна форма одержання освіти.

Література

1. www.osvita.org.ua
2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М., 1995. – 208 с.
3. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях. – К.: «Освіта України», 2006. – 383 с.

Марія Омецинська,

студентка ННІ філології та журналістики

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О. М. Власенко
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Однією з головних тенденцій процесу розвитку державності у сучасному світі є розвиток освітнього рівня країни. Для формування зрілого повноцінного суспільства, до якого ми прагнемо, потрібний високий економічний та освітній потенціал. В Україні цей потенціал значно нижчий, ніж в інших високорозвинених країнах.

Найважливішим для держави є виховання людини нового типу мислення проектування освітнього простору з урахуванням запитів і потреб суспільства та держави. З огляду на це можна визначити основні пріоритети освіти це: культурний та духовний розвиток суспільства, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої країни, створення умов для самореалізації кожної особистості.

За даними, вказаними в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, нинішній рівень освіти в Україні не дає їй змоги повною мірою виконувати функцію ключового ресурсу соціально-економічного розвитку країни і підвищення добробуту громадян. Залишається низькою престижність освіти і науки у суспільстві.

Причинами цих недоліків можна вважати:

- незадовільний стан дошкільних і позашкільних навчальних закладів, їх навчально-матеріальної бази;
- незабезпечення кваліфікованими педагогічними кадрами;
- відсутність у більшості фахівців творчого підходу до викладання;
- критичний стан фінансового та матеріально-технічного забезпечення системи освіти;

- низький рівень оплати праці працівників освіти і науки;
- відсутність цілісної системи виховання;
- недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти тощо.[3]

Суспільство залежить від освіти, тому що вона впливає на функціонування та розвиток. Відрівня освітня залежить якість трудових ресурсів, що мають істотний вплив на економіку суспільства. Специфіка трудових ресурсів, їх людський потенціал, інтелектуальний розвиток впливають на спрямованість і глибину розвитку економіки. Чим вищий людський капітал, тим більше підстав для розвитку отримує наука, політика, культура, мистецтво та інші різновиди людської діяльності. Забезпечення високого рівня освіти - основна умова нарощування інтелектуальної, її самостійності й конкурентоспроможності на світовому ринку. Освіта - це основний соціальний капітал.

Тому вона потребує значних реформ вже дещо застарілої освітньої системи. Зі стрімким розвитком науково-технічного прогресу суспільства прискорився темп цивілізаційного розвитку. Нові цілі модернізації освітньої галузі спрямовані на розвиток національної системи освіти, що має відповідати викликам часу і потребам особистості, яка здатна реалізувати себе в суспільстві, що постійно змінюється.

Передумовами, або джерелами інноваційного руху стала діяльність учителів-новаторів 80-х років минулого століття (М. Гузик, В. Шаталов, М. Щетинін). Як стверджують деякі вітчизняні вчені, довгий час в освіті України панувало інноваційне лідерство шкільної практики і найбільш перспективні методичні системи навчання і виховання протягом останнього десятиріччя були народжені саме в учительському середовищі і впроваджувалися за особистої ініціативи педагогів-практиків. Сьогодні ж освітній простір України набув нових рис: почався рух практики до науки, до вчених і наукових центрів.

В. Ф. Паламарчук вважає в інноваціях результатом творчого пошуку оригінальних нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Прямим продуктом такого творчого пошуку можуть бути нові навчальні технології, оригінальні виховні ідеї, форми й методи виховання, нестандартні підходи в управлінні. Інноваціями можна навіть вважати сам процес пошуку цих рішень.

Звичайно, не можна погодитись, що інновації - це новина в сучасній ситуації. Але це неозначає виникнення зовсім невідомого раніше. В. Н. Полонський визначає п'ять ступенів новини: побудова відомого в іншому вигляді, тобто фактична відсутність нового - формальна новина; повторення відомого з несуттєвими змінами; уточнення, конкретизація вже відомого; доповнення вже відомого суттєвими елементами; створення якісно нового об'єкта. Французький учений Е. Брансуїк розрізняє повністю нові, раніше невідомі; адаптовані, поширені або переоформлені ідеї та дії, які набувають актуальності у певному середовищі; ті, що виникли у зв'язку з повторною постановкою мети в змінених умовах. Проте, незалежно від ступеня новини, зміни є інноваційними, якщо в даний час і в даному середовищі стають актуальними та стимулюють педагогічний процес.[1; с. 20-21]

Основними елементами «освітньої інновації» є її носій - творча особистість, яка має певну інноваційну ідею (ядро інновації) та проводить інноваційний експеримент; споживач інновації - учень або група студентів, слухачів (які здобувають знання з певного напрямку), а також інституції, що забезпечують упровадження інновацій у навчальний процес (заклади освіти; наукові, методичні, науково-методичні установи; науково-виробничі

підприємства; державні і місцеві органи управління освітою та самоврядування в галузі освіти). Завданнями є покращення умов викладання та навчання в українських закладах освіти, сприяння модернізації змісту навчання.

Певні види інновацій мають свої специфічні особливості, наприклад, системні інновації, що стосуються радикальних змін в освіті, потребують та породжують інші види інновацій: організаційні, управлінські, економічні, педагогічні, соціальні тощо. Якщо ж рівень новизни частковий, то зміни відбуваються лише в певній функціональній сфері.

Результати інноваційної діяльності педагогів дозволили утвердити альтернативність педагогічних систем; подолати стереотипи педагогічної і управлінської діяльності щодо нових цілей і стратегій в освіті; розширити мережу інформаційних джерел; утвердити соціально-педагогічну роль ініціативи освітян.

Тому цілком закономірним є створення Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, складовими частинами головної мети якого є задоволення зовнішніх потреб галузі освіти і суспільства. У напрямку інноваційних технологій Інститут проводить діяльність щодо створення єдиного порталу освіти та телекомунікаційної мережі, електронних бібліотек, баз даних, систем тестування та дистанційного навчання. Інститут забезпечує науково-методичне та навчально-методичне супроводження діяльності навчальних закладів, які вже сьогодні працюють в інноваційному режимі, створюють інноваційне освітнє середовище та розробляють нові моделі організації навчально-виховного процесу. У практику роботи цих навчальних закладів активно впроваджуються найсучасніші педагогічні технології, інноваційні науково-педагогічні проекти, які підтримуються Міністерством освіти і науки України.[4]

Також, орієнтуючись на високорозвинені країни, згідно з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки продовжується робота, спрямована на реалізацію державних програм, направлених на: забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін; роботу з обдарованою молоддю, забезпечення програми «Шкільний автобус»; інформатизацію та комп'ютеризацію загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, упровадження інформаційних та комунікаційних технологій в освіті і науці тощо. Сучасний підхід до освіти немислимий без упровадження сучасних комп'ютерних технологій навчання, нових ефективних форм і методів організації всього навчально-виховного процесу. У багатьох українських школах уже з'явилися комп'ютери, що сприяє значному розвитку молодого покоління у технічному прогресі. Але недоліком комп'ютеризації навчального процесу є те, що далеко не всі школи забезпечені сучасним обладнанням. Особливо в цьому плані страждають школи, які знаходяться в сільській місцевості, виникають такі проблеми через недостатню кількість коштів в державному бюджеті країни.[2; с. 35]

Проте в цілому Україна знаходиться на правильному шляху. При вдалій реалізації Національної стратегії буде забезпечено підвищення якості вітчизняної освіти, її інноваційний розвиток відповідно до світових стандартів, що сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства та особистості. У результаті цього відбудуться відчутні позитивні зміни в соціально-економічному та політичному житті країни, розвитку науки, культури, духовності.[3]

Література

1. Баханов К. Шляхи інноваційного навчання // Історія в школах України. — 1999

2. Малахова Ж., Огаренко В. Викладання соціології: досвід інноваційних прийомів: Навч. пос. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 280 с.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки
4. Удод О. Інновації в освіті – основа модернізації галузі в сучасних умовах // Рідна шк. — 1998.

Віра Смоляр,
студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Модернізація освіти – це важливий крок на шляху до соціального, політичного і економічного розвитку України. Саме тому важливо оновлювати систему освіти відповідно до вимог сьогодення, потреб сучасного суспільства і розвитку модерної особистості у ньому. Крім того, розвиток і модернізація освіти має бути пріоритетним напрямком роботи у державі, адже освіта є фундаментом успішного процвітання усієї країни. І від того, чи можемо ми забезпечити належний розвиток освіти, залежить відповідь майже на всі інші життєво важливі виклики сучасності й майбутнього.

Тому освіта є одним з найважливіших чинників національного розвитку й запорукою національної безпеки. Її всебічна підтримка, розвиток та модернізація – це головне завдання української держави.

В умовах сучасного розвитку людства, невід’ємною частиною життя якого є новітні інформаційно-комп’ютерні технології, не використовувати усіх досягнень техніки та науки, на мою думку, не можна. Сучасна система освіти має базуватися саме на рівні розвитку особистості, на тому, що сьогодні є зручним та звичним для суспільства. Під час навчання сьогодні має формуватися особистість з інноваційним типом мислення, здатна до постійного самовдосконалення і миттєвої та успішної реакції на постійні, стрімкі зміни, які відбуваються у світі. Держава, в свою чергу, має робити все для того, щоб забезпечити усім громадянам України доступ до якісної освіти, в тому числі за допомогою використання новітніх технологій.

Тому потрібно активно впроваджувати інформаційно-комп’ютерні технології, Інтернет-ресурси навчально-виховний процес. Варто буквально «йти в ногу» з часом та організувати навчально-виховний процес за допомогою таких засобів, які зручні та цікаві учням, студентам. При цьому втілення нових інформаційних технологій, наприклад, в шкільну практику вимагає від керівників шкіл не тільки знання можливостей комп’ютерних засобів і потенційних можливостей програмного забезпечення, але й можливих наслідків їх впливу на людський організм, знання питань безпеки під час роботи з інформаційною технікою, технічних засобів, які мають якийсь ризик радіаційної небезпеки. [1, с. 101]

Але на сьогодні Інтернет як засіб модернізації системи освіти вже готовий до використання. Необхідно лише приділити більше уваги використанню потенціалу цього ресурсу інформації та працювати над його вдосконаленням (наприклад, зменшити ризик потрапляння до мережі неперевіреної інформації).

До того ж Україна сьогодні, як і низка інших держав пострадянського простору, є, свого роду, на перехідному етапі у розвитку не лише системи освіти, а й інших важливих аспектів державної політики.

Влучно зазначив Примуш Микола Васильович [4], що останнім часом світі спостерігається глобальна кризи освіти. Вказується, зокрема, на такі ознаки цієї кризи:

- розрив між освітою та культурою;
- відставання освіти від науки;
- збереження дисфункцій сучасних освітянських систем, що обумовлює зниження якості освіти;
- послаблення впливу освіти на соціалізацію молоді;
- зростаюча диспропорція між потенціями людської культури, досягненнями суспільства і культури мас;
- низький коефіцієнт корисної дії використання людством своїх могутніх ресурсів, наукових відкриттів, нових технологій, інформаційних систем.

Відзначається також, що й Україна не запобігла освітянській кризі, наслідуючи як набутки й досягнення, так й невирішені проблеми й суперечності радянської системи навчання і виховання.

І тому перш за все варто прискорити запровадження європейських стандартів в освітній системі України, що безумовно сприятиме її модернізації. Але важливо при цьому не втратити найкращих власних традицій. І, власне, Болонський процес – це один з основних та найважливіших напрямків інтеграції нашої держави до європейської спільноти.

Основні цілі Болонського процесу зводяться до наступного:

- побудова Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
- посилення міжнародної конкурентоспроможності як національних, так і в цілому Європейської систем вищої освіти;
- досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому;
- підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та Європейських культурних цінностей;
- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, гроші та престиж. [2, с. 7]

Варто розуміти, що Болонські вимоги – це не уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн. [2, с.8]

Крім того, освітянська криза в Україні, стверджує Примуш М. В. [4], була зумовлена не тільки глобальними, а й деякими національними факторами. Серед національних факторів зазначено, на мою думку, найважливіший, а саме – залишковий принцип фінансування освіти і культури.

Сьогодні в Україні розвиток системи освіти не є першочерговим питанням. І це стає значною перепоною на шляху модернізації освіти у нашій державі. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [3] виділено окремий розділ щодо питання фінансового та матеріально-технічного забезпечення системи освіти. Але, на жаль, ми спостерігаємо невідповідність тексту даного програмного документу діям державних діячів.

Це ж стосується і висвітлених у Національній стратегії проблем розвитку освіти. Серед зазначених проблем актуальними є такі, як-от:

- недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку;
- обмеженість доступу до якісної освіти окремих категорій населення;
- зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини учнівської та студентської молоді;

- недостатній рівень соціально-правового захисту учасників навчально-виховного процесу, відсутність цілісної системи соціально-економічних стимулів у педагогічних і науково-педагогічних працівників, невисокий рівень заробітної плати таких працівників;
- низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування освіти;
- наявність у системі освіти фактів неефективного використання фінансових і матеріальних ресурсів, нецільового використання приміщень навчальних закладів;
- відсутність системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти, нівелювання ризиків у зазначеній діяльності тощо.

Можливо, варто було б починати оновлення системи освіти саме з усунення низки вже відомих проблем, намагаючись подолати усі труднощі, які заважають реалізації цілей Національної стратегії.

Українська нація вважається однією з найосвіченіших. І ми маємо зробити все для того, щоб не просто залишатися такими, а й ставати кращими. Отже модернізація системи освіти, а саме її першочергове фінансування, активне запровадження в освітню систему новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій, інтеграція системи освіти до європейського освітнього простору – закономірні умови розвитку української держави та нації, які зумовлені глобальним характером сучасної освіти в умовах становлення інформаційного суспільства та стрімкого підвищення вимог до якості освіти. Але при всьому варто орієнтуватися на особистість та її всебічний розвиток у ході навчально-виховного процесу.

Необхідно сприймати модернізацію системи освіти та її безпосередній зв'язок із сучасними потребами та вимогами суспільства як необхідність, яка вимагає запровадження особливої політики, підтримки держави та громадськості, використання усіх можливих досягнень людства у сферах науки та технологій, експериментів та особливої уваги.

Література

1. Васильєва Г.І., Досенко Г.П. Інформаційно-комп'ютерні технології в освіті: шляхи реалізації / Г. І. Васильєва, Г. П. Досенко // Інформаційні технології в освіті: Збірник наукових праць. Випуск 2. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – С. 99-105
2. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю.В.Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. – К., 2004. – 24 с.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки
4. Примуш М.В. Загальна соціологія. Навчальний посібник // М.В.Примуш – К. : Професіонал, 2004. - 590 с.

Ірина Панасюк,
студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ФОРМУВАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Державна національна програма «Освіта» акцентує увагу на вирішенні пріоритетного завдання освітянської галузі – «створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації» [2, с.6].

Це вимагає від педагогічної науки переосмислення та дослідження цілого ряду педагогічних проблем. Зокрема, ні наука, ні школа до сьогодні не надавали необхідної уваги технології педагогічної праці, хоча професійна культура вчителя – це, перш за все, культура технологічна.

Сьогодні панує соціальне замовлення на впровадження та пошук нових освітніх технологій.

Більшість технологій за своєю метою, змістом, застосувальними методами і засобами мають достатньо багато схожого і за цими загальними ознаками можуть бути об'єднані у декілька узагальнених груп.

Виділяються такі групи педагогічних технологій: за рівнем застосування; за філософською основою; за ведучим фактором психічного розвитку; за концепцією засвоєння; за орієнтацією на особистісні структури; за організаційними формами; за типом управління пізнавальною діяльністю; за підходом до дитини; за переважаючим (домінуючим) методом; за напрямком модернізації існуючої традиційної системи; за категорією тих, хто навчається [3, с. 36].

Педагогічна технологія передбачає такі основні ланки: а) мету навчання в сучасній школі; б) основні завдання навчання особистості; в) удосконалення змісту освіти відповідно до розвитку будівництва незалежної України, втілення в життя програми освіти на XXI століття; г) забезпечення навчального процесу необхідними засобами навчання; д) форми навчання та виховання особистості в процесі пізнавальної діяльності учнів.

Таким чином, названі вище основні ланки є діалектично взаємозв'язані між собою і складають основну структуру педагогічних технологій, що спрямовані на інтелектуальний розвиток особистості в національній школі [5, с. 36]. Вчитель може і повинен проявляти творчий підхід до своєї справи, ініціативу, методичну творчість на науковій основі, застосовувати у своїй діяльності такі технології навчання, які допомогли б створити умови для реалізації індивідуальності кожного учня; дати можливість дитині спробувати себе в різних видах діяльності, набути вмінь, які стануть основою самопізнання виявлення і розвитку творчого потенціалу, а також розв'язати одну з найважливіших проблем сучасності освіти – формування інтелектуальних здібностей особистості.

Вільне спілкування на уроці, висловлювання власної думки, активізація пізнавальної діяльності, повага до оточуючих – необхідні умови, які забезпечують ефективність етнопедагогічних засобів, що сприяють формуванню інтелектуальних здібностей у школярів.

До педагогічних технологій, що сприяють формуванню інтелектуального розвитку, належить технологія групової навчальної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі немає єдиного підходу до визначення групової навчальної діяльності. На думку Пехоти О.М., групова навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителем і в співпраці з учнями [4, с. 74].

Учитель в груповій навчальній діяльності керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, які він пропонує групі. Стосунки між учнями та

учителем набувають характеру співпраці, тому що педагог безпосередньо втручається у роботу груп в тому разі, якщо в учнів виникають запитання і вони самі звертаються за допомогою до вчителя. Це їхня спільна діяльність. Групова навчальна діяльність на відміну від фронтальної та індивідуальної, не ізолює учнів один від одного, а навпаки, дозволяє реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співпраці.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що групова навчальна діяльність сприяє формуванню інтелектуального розвитку школяра, умінню доводити і відстоювати свою точку зору, а також прислуховуватися до думки товаришів, культурі ведення діалогу, відповідальності за результат своєї праці.

При використанні технології групової навчальної діяльності учні показують високі результати засвоєння знань, формування вмінь. Пояснюється це тим, що «в цій роботі слабкі учні виконують за обсягом будь-яких вправ на 20 – 30% більше, ніж у фронтальній роботі. Групова форма роботи сприяє також організації більш ритмічної діяльності кожного учня» [4, с. 74].

Технологія групової навчальної діяльності корисна на всіх етапах уроку, особливо під час перевірки домашнього завдання, закріплення знань, застосування їх на практиці, де допомога дорослого вже не потрібна. Групова навчальна діяльність сприяє підвищенню успішності молодших школярів, вирішує багато виховних і розвивальних завдань. Зокрема, це успішне, швидке включення дитини у навчальну діяльність, формування самооцінки та саморегуляції, уміння пристосовуватися до темпу роботи групи, формування у школярів позитивного ставлення до навчання, підготовка учнів до спілкування. Ця технологія показує, як можна покращити результати навчальної діяльності учнів, залучаючи школярів до активної інтелектуальної діяльності, до співпраці учителя з учнем під час уроку [1, с. 6].

Модель розвивального навчання розрахована на вдосконалення інтелектуальних процесів з урахуванням можливостей кожної дитини. Цією моделлю передбачається реалізація таких етапів: формування в учнів мотивів навчання, позитивного ставлення до нього; оволодіння новою інформацією, що являє собою пізнавальну діяльність школярів, спрямовану на опанування нових знань та способів навчальних дій; відтворення учнями засвоєного матеріалу; формування вмінь та навичок у стандартних і нових умовах; узагальнення знань, умінь та навичок на творчому рівні [4, с.100].

Навчальна діяльність дитини формується під впливом потреб, які, в свою чергу, реалізуються в мотивах. Провідними потребами, що визначають позитивне ставлення учнів до навчання є прагнення до інтелектуальної активності, самостійного здобуття знань та свідомого оволодіння раціональними способами інтелектуальної роботи, намагання пов'язати теоретичні положення з практикою і навпаки.

Мотивами, які свідчать про позитивне ставлення до навчальної діяльності є пізнавальні інтереси; впевненість у необхідності різнобічної освіти; усвідомлення навчальної діяльності як суспільно вагомий; особиста зацікавленість та інші.

Перелічені потреби та мотиви не розвиваються стихійно, а формуються у практиці навчання вчителем на кожному уроці. І щоб вирішити цю проблему, вчителю необхідно організувати свою діяльність за такою програмою навчання:

- а) вийти за межі встановленої програми;
- б) дати учню змогу займатися тими видами діяльності, які викликають у нього найбільший інтерес, самостійно визначити інтенсивність та обсяг діяльності;

- в) допомагати учню поставити перед собою завдання та оволодіти необхідними методами і навичками їх застосування;
- г) працювати з класом, починаючи зі стартової діагностики з предмета;
- д) визначити типи завдань для різних груп учнів.

Модель розвивального навчання зручна для школярів, бо дає право вибору завдань і виховує в неї почуття відповідальності за свій вибір.

Готуючись до кожного уроку, вчитель повинен пробумувати та організовувати так навчальну діяльність, щоб: відбувався розвиток процесів сприйняття; учні оволодівали всім; в школярів поступово нагромаджувався індивідуальний досвід пошукової діяльності; розвивалася уява; формувалися якості, потрібні для комбінування, конструювання, перетворення.

Література

1. Барабаш О. Організація групової роботи на уроках української мови та математики // Початкова освіта. – 2007. – №33-34. – С. 6.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). К., 1994. – С.6.
3. Макарова Т. В. Педагогические теории, системы и технологии обучения. – Киров, 1997. – С. 36.
4. Освітні технології : Навч.-методичний посібник. За ред.. Пехоти О. М. – К., 2001. – 256 с.
5. Падалко О. С., Нісімчук А. М. та ін.. Педагогічні технології. К., 1995. – С.36, 128-131.

Юлія Царьова,
студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР ПОЛІССЯ – АКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Метою даної статті є описання тих особливостей народного календаря Полісся, які є активним засобом формування полікультурної компетентності. Термін народний календар використовується для окреслення «історично утвореної системи поділу, рахунку і регламентації річного часу, що організовує обрядовий цикл, побутову і господарчу практику, в значній мірі також вірування і існування фольклору» [4, с. 442]. Отже, за ствердженням Толстої народний календар складає вагому частину фольклору, або й може бути визнаний «ядром традиційної культури» [5, с. 9]. Вивчення народного календаря є одним з важливіших завдань, які стоять перед дослідниками поліської культури.

Полісся поділяється на три територіальні групи: лівобережне, центральне і західне, а також має дві етнографічні групи. Населення середньої течії Десни іноді називають литвинами, що в давнину означало належність їх до Литовської держави. Литвинами також називають поліщуків Білорусі. Поліщуки-українці – це переважно населення, що живе на північ від Любомля, Ковеля, Луцька, Рівного до кордону з Білоруссю. На Поліссі збереглися дуже архаїчні культурно-побутові риси, успадковані ще від племен древлян та сіверян.

Відомо, що населення Полісся складають представники різних етносів. Зокрема, його етнографічну особливість репрезентувала у минулому традиційна культура сільського населення, тоді як міста на території регіону були загалом

поліетнічними. Посилення зв'язків села з містом у ході історичного розвитку відповідно позначилося і на культурі та побуті сільського населення, особливо в останні десятиріччя XIX і поч. XX ст.

Поліський фольклор описаний багатьма дослідниками, такими як О. Кольберг, П. Чубинський, Р. Зенькевич, І. Бесараба, М. Янчук, М. Сакович, М. Довнар-Запольський, Л. Українка, В. Бойтик, Ф. Климчук, В. Давидюк, І. Денисюк та інші.

Під поняттям «полікультурна компетентність» розуміється: інтеграція відповідних знань і вмінь, необхідних для ефективної життєдіяльності в полікультурному середовищі, гуманістичних цінностей, що визначають якість життя в полікультурному соціумі, мотивацію до полікультурної взаємодії та вміння розв'язувати міжкультурні проблеми

(А. Хупсарокова) [7]. Теоретичні підвалини формування полікультурної компетентності знаходять своє відображення у дослідженнях В. Болгаріної, О. Гуренко, Г. Дмитрієва, І. Лощенової та ін. Але проблема народного календаря Полісся, як активного засобу формування полікультурної компетентності мало вивчена і є доволі актуальною.

Спочатку слід розглянути поняття «народний календар».

Народний календар — це система історично обумовлених дат, подій, спостережень за навколишньою дійсністю, народних свят, інших урочистостей, які в певній послідовності відзначаються протягом року.

Традиції, звичаї та обряди, які супроводжують знаменні дати, свята та інші урочистості народного календаря, передбачають різні види діяльності, зокрема трудової, стиль поведінки, способи харчування, гармонійний зв'язок між природою і людиною.

Народний календар поділяється на 4 цикли: зимній, весняний, літній і осінній. Особливе значення серед ритуальних дійств поліщуків мав початок нового року, що колись припадав на весну, згодом був перенесений на зиму - на дні "повороту сонця на літо", а в наш час приурочений до Різдва Христового та зимових свят. Головні обряди зимових свят - обходи дворів на Різдво (колядування) і на Василя (щедрування). Сенс обрядів полягав у магічному заклинанні добра на весь наступний рік за допомогою "дідів-предків", що їх уособлювали колядники. Колядний обряд, зокрема, є прямим відображенням прибуття духів предків та їх ритуального годування-"задобрювання". Це стосується і інших обхідних ритуалів, наприклад, "водіння Куста". Побаження добробуту господареві та його сім'ї є характерною рисою зимових пісень. В окремих регіонах Полісся (Київське, Чернігівське, окремі села на Рівненщині) під Новий рік хлопці водили по хатах веселу й водночас страшнувату "Козу" ("Коза" ляпала дерев'яною щелепою, лякаючи дітей) з виставою про її "смерть і воскресіння".

На відміну від весняно-літніх свят, що зберегли виразний відгомін язичницького світосприйняття, сучасний зимовий святковий цикл значною мірою християнізований: часи європейського ренесансу і бароко збагатили колядки розповідями про народження Христа та інші біблійні події з канонічних й апокрифічних Євангелій.

Традиційні поліські колядки зазвичай одноголосно-гетерофонні, виконуються, як правило, під вікнами у закличній манері - щоб господареві було добре чути побажання колядників. Дівочі й парубоцькі громади колядували окремо, нерідко у супроводі скрипки.

Сьогодні мелодії періоду зимових свят утворюють конгломерат стилістично різноманітних творів - від примітивних напівдекламаційних дитячих щедрівок до багатоголосих мішаних хорів, позначених впливом церковної культури .

Відомо, що в давнину початок року припадав на весну. Сліди цього й досі проглядаються у календарних обрядах поліщуків: весна сприймається ними як початок нового хліборобсько-господарського циклу. Прихід весни на Поліссі супроводжують архаїчні ритуали, яких вже майже не зустрічаємо на інших українських територіях. Так, на Пінщині ранньої весни - "єк ще но сніг ізлізе" - всім селом "гонили зиму": стукотіли кийками об паркани, викидали непотріб (деркачі, стоптані постолі) на річку, щоб плив за водою до іншого світу, куди випроводжувалася "Зима", гукали й співали: "Іди, Зима, под піч! А ти, Весно, да на покутте!.."

Ще й сьогодні поліщуки вважають, що весна не наступить, якщо жінки не заклинуть її голосним співом-криком на відкритому повітрі, звертаючись до одного з таємничих язичницьких повелителів природи з проханням відімкнути літо і випустити на землю тепло: "Володар-Володар! Одчиняй ворота!". Давні люди уявляли, що літо та тепло зачинені за високими ворітьми там, де живуть всевладні духи предків. Закликати весну могли лише дівчата тільки їхні молоді дзвінки голоси могли долинути до грізного повелителя...

Веснянки-заклички найбільшою мірою виявляють специфіку давніх співочих ритуалів: це наспіви з 3-4-х тонів, виконувані на межі крику - колишні язичницькі формули-заклинання. Жіночі голоси прагнуть злитися до унісону, подекуди розгалужуючись на терпкі незвичні співзвуччя, використовуються особливі виконавські прийоми - так зване "гукання". Виконання закличок завжди пов'язане з певним місцем (узвишся, звідки голос лунав якнайдалі), часом (розтавання снігу, льодохід) та ритуальними діями (підкидання обрядового печива-"пташок"). Етнологи інтерпретують їх як запрошення предків - опікунів господарства, що супроводжується їх ритуальним годуванням - для щасливого проходження через один із кризових етапів у житті природи. Інша група весняних наспівів - хороводи. Їх найважливіший структурний компонент, якого немає у закличках, - певним способом організований рух. Сьогодні є достатньо відомостей, які підтверджують, що певні способи руху (наприклад, хороводи) мають магічну спрямованість - це дії продукуючого типу, спрямовані на підсилення росту культурних рослин. Згодом до ритуальних веснянок долучилися ігрові та ліричні часом на одну мелодію. Це розширило можливості використання цих обрядових співанок.

Літній цикл, як і весняний, вцент заповнений хліборобськими турботами, доглядами за посівами. 21 травня відзначали день Івана Богослова. В народі з цього приводу казали: "Хто не посіяв до Івана Богослова, той не вартий доброго слова".

З-поміж урочистостей літнього циклу важливими є Зелені свята. Вони не мають точно визначеної дати, а випадають через сім тижнів після Великодня. У церковних календарях вони обмежені двома днями - неділею і наступним понеділком.

Давнім і найбільш емоційним літнім торжеством є купальське свято, або Івана Купала, яке з незначними змінами зберіглося до нашого часу, особливо на Волині і Поділлі. Тут в період підготовки до святкування, дівчата збирають польові квіти і пахучі трави, плетуть вінки. Хлопці дбають про купальське деревце, солому і дрова для вогника. Основна урочистість починається з ушанування деревця, на якому запалювали берестяні, чи воскові свічки. Дівчата урочисто співають купальські пісні. Парубки розпалюють багаття, яке підтримують протягом усієї ночі. Влаштувалася громадська вечерея. Потім стрибали через вогонь - поодиночі чи парами. Фіналом свята було ворожіння на вінках. Один вінок загадували на себе, другий - на хлопця. Якщо вінки сходилися допари, то дівчині судилося бути у парі зі своїм нареченим.

Головними моментами осіннього циклу були звичаї, приурочені до

завершення збору врожаю, чи повернення худоби з літніх пасовищ – полонин (у Карпатах). У них, як і в попередніх циклах, фрагментарно відображена головна турбота – забезпечення родючості полів, плодючості худоби, продовження людського роду. А це є основною ідеєю осіннього обрядового циклу. Його сьгоднішні рамки охоплюють період від перших серпневих днів (день пророка Іллі) до свята святого Пилипа (27 листопада), після якого настає зимовий піст – Пилипівка, яка триває аж до Різдва.

Одним з важливих осінніх свят день пам'яті мучеників Маккавеїв – у народі його називають Маковія. Жінки і діти йдуть до лісу, на луки збирати квіти і трави. Перев'язують їх житнім чи пшеничним вінком, стромляють головку маку. Цей своєрідний букет перев'язували кольоровими нитками чи стрічками. З цими “маковейчиками” йшли до церкви. В багатьох місцевостях відбувалося посвячення криниць.

Другим важливим святом був день Преображення Господнього. Його називали Спасом (19 серпня). В цей день святили яблука і груші, які заборонялося їсти поки вони не будуть освячені. Гуцули крім фруктів приносять до церкви воду в глечиках і калачики. Виходячи з церкви люди обмінювалися освященими дарами. Кожний обдарований повинен був з'їсти бодай шматочок свяченого яблука, закусити калачиком і запити свяченою водою. На Слобожанщині пекли пироги з яблуками і мастили їх медом.

Завершувалося осіннє обрядове коло перед різдвяним постом, званим Пилипівкою. 27 листопада влаштовували заговіни, або, як кажуть у Галичини, “запусти”. Ходять в гості до родичів, кумів, сусідів.

Таким чином, кожний цикл народного календаря Полісся формує в особистості культурні цінності: традиції, звичаї, обряди та шанування їх, також створює чітке уявлення про жителів цієї території, їхні погляди на життя, побут і світогляд. Народний календар складає вагомую частину фольклору, тобто є важливим компонентом. Згідно з археологічними даними, Полісся ще до V–VI ст. н. е. було зоною взаємодії слов'янської і балтійської культур, орієнтовна межа між якими проходила по лінії Ясельда – Прип'ять – Горинь (за рядом лінгвістичних даних такий поділ зберігся аж до XIX–XX ст.). Полісся з давніх-давен було зоною творення праслов'янської культури, територією міжетнічних контактів слов'ян із балтами. У час формування й розвитку східнослов'янських ранньофеодальних об'єднань цей край був контактною зоною дреговичів, волинян, радимичів, деревлян, частково полян, сіверян, а також західнобалтських союзів ятвягів, одне з племен якого, за свідченням давніх польських джерел, мало слов'янізовану назву polexiani («полексяни»). У XII–XIII століттях землі Полісся були поділені між кількома великими князівствами: Київським, Чернігово-Сіверським, Володимиро-Волинським (пізніше – Галицько-Волинським).

З цього зробимо висновок, люди які живуть в даний час на території Полісся, мають деякі обряди, звичаї і традиції та погляди запозичені з інших етносів. Народні традиції, звичаї об'єднують минуле і майбутнє народу, старші й молодші покоління інтегрують людей у високорозвинену сучасну націю.

Література

1. Березюк О. С. Етнопедagogіка: навчально-методичний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013.
2. Бисикало С. К., Борщевський Ф. М. Український фольклор: критичні матеріали. – К. 1978.
3. Ковальчук Н. Обрядовість осіннього циклу на Рівненському Поліссі / Н. Ковальчук // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 5.
4. Толстая С.М., Календарь Народный//Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Т.2 – М.: Международные отношения. – С.442-

446.

5. Толстая С.М., Полесский народный календарь. – М.: Индрик, 2005. – 600 с.
6. http://vyhovna-robota.blogspot.com/2010/07/blog-post_8062.html
7. http://info library.com/content/2314_Zelenska_O_M_Zasobi_formyvan_nya_polikylytrnoi_kompetentnosti_kyrsantiv_na_zanyattyah_iz_vivchennya

Лілія Масан,
студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ЕТНОПЕДАГОГІКИ ЯК СКЛАДОВІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Культура — сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Культура є складною системою буття. Поняття культура об'єднує в собі науку (включно з технологією) і освіту, мистецтво (літературу та інші галузі), мораль, уклад життя та світогляд. Культура вивчається комплексом гуманітарних наук, насамперед культурологією, етнографією, культурною антропологією, соціологією, психологією, історією. [3]

Культурна компетентність або полікультурність - рівень адаптованості людини до культурного, комунікаційного, техногенного та ін. сучасного середовища, її вміння орієнтуватися у інформаційному потоці, правильно використовувати отриману інформацію для прийняття рішень.

Культурна компетентність передбачає високу міру соціалізованості та інкультурованості індивіда, що дозволяє йому достатньо вільно знаходитись у сучасному полікультурному глобалізованому світі. При цьому культурна компетентність включає знання і прийняття національних та загальнолюдських цінностей, які лежать в основі поведінки особистості. [2] Полікультурне виховання знаходиться в центрі уваги європейських педагогів, які вбачають в ньому вихід із кризи в міжетнічних стосунках. І хоча проблеми полікультурності виникли давно, широко досліджувати їх почали лише в ХХ ст. На сьогоднішній день питання полікультурного виховання та освіти є актуальними для багатьох країн Європи, Австралії та США. Цілі, функції та завдання полікультурного виховання спрямовані на формування в учнів полікультурної вихованості, а саме: розуміння важливості та своєрідності кожної окремої культури, в тому числі своєї власної; вміння вести діалог з представниками іншої культурної групи; поважливого та толерантного ставлення до їхніх традицій, переконань, цінностей. Саме тому проблема забезпечення полікультурного виховання в школі є важливою на сучасному етапі розвитку нашої країни, в умовах інтеграції до Європи. [5]

Етнопедагогіка є важливою складовою полікультурної компетентності, так як не володіючи етнопедагогічними знаннями - не можливо повністю пізнати культуру певного народу.

Етнопедагогіка — галузь педагогіки, що включає в себе емпіричні педагогічні знання, навички, досвід певного етносу у вихованні підростаючого покоління. В етнопедагогіці загальнолюдські надбання трудового, етичного, естетичного виховання втілюються в системі виховання даного народу. [4]

Етнопедагогіка як і кожна наука, черпає свої знання з різних джерел.

Важливим джерелом народної педагогіки є - фольклор. Він бере витoki з народних традицій, своїми коренями сягає у давнє минуле. Завдяки йому

забезпечується нерозривний взаємозв'язок між минулим і сучасним, він також є скарбринцею сталих народних звичаїв і стимулятором їх дальшого розвитку. Пізнаючи багатство усної народної творчості, діти щедро черпають емоційні, моральні, естетичні, патріотичні цінності. Фольклор несе в собі багатотворчу творчість нашого народу, його думки, ідеали, світогляд, а головне любов до рідної землі, рідного слова та дому. В ньому відбивається національна психологія, національна свідомість народу та його історія. В ньому втілюються найкращі риси народу, так звані "народні перлини". [1] Фольклор виконує низку функцій – виховну, освітню, розвивальну. Фольклор – це складова частина духовного життя народу і засіб виховання особистості.

Іншим джерелом етнопедагогіки є - родинно побутова культура. Вона насаперед, спрямована на виховання в учнів шанобливого ставлення до батька, матері, бабусі, дідуся, інших родичів, що є типовими представниками народу, глибокого відчуття прив'язаності до отчого дому, свого родоводу. Родинне виховання потребує підвищення свого статусу в житті країни. Саме тут закладаються основи людяності, корінь духовності, фундамент особистості. Народна істина: батьки - головні вихователі. Саме батьки несуть відповідальність за виховання дітей, за їхнє уявлення про "ідеальне" та культурне життя в суспільстві. Родинно побутова культура — де збереження рідної мови, продовження заповітів батьків і дідів, вивчення свого родоводу, історії на роду, розвиток рідного мистецтва, життя за нормами народної моралі, етикету та ін. Національна система виховання розкриває підростаючим поколінням витоки родинно-побутової культури, зміцнює сім'ю — "націю в мініатюрі". [1] Родинно-побутова культура постійно збагачується і поглиблюється в результаті вдосконалення сімейних стосунків, пізнання духовної спадщини батьків, дідів і прадідів, а також здобутків сучасної науки, досвід інших родин з питань виховання дітей.

Ще одним джерелом етнопедагогіки є - народні вірування (магічні, космологічні, цілительські, релігійні та ін.) вони виявляються у формі заклинань, замовлянь, навіювань, чарувань і відображаються в обрядах, ритуалах, символах і образах, усній творчості. Вони мають чимале пізнавальне значення для сучасної молоді. Не є таємницею, що вірування та повір'я – ця основа світоглядних уявлень людей і найважливіша складова їхнього духовного життя – до останнього часу або залишались поза увагою науковців, або ж описувалися ними досить однобічно. Ставлення до них було переважно негативним - як до пережиткових явищ культури. [1] Постулатом вважався відомий вислів Ф.Енгельса про те, що релігійні вірування - не що інше, як фантастичні відображення в головах людей тих зовнішніх сил, котрі панують над ними в їхньому повсякденному житті. Ця в цілому вірна теза у більшості наукових досліджень нерідко гіпертрофувалася, що призводило до звуження величезного спектра народних вірувань та повір'їв. Адже безперечним є той факт, що всі міфологічні й демонологічні уявлення, магічні обряди та ритуали не тільки пов'язані з фантастичною сферою - вони, як правило, відбивають і багатющий міжпоколінний досвід людей, а часом відтворюють їхні вікові прагнення. Тому це зобов'язує нас пильніше придивитись до даного феномена, що грав неабияку роль в становленні та розвитку духовності народу.

До джерел етнопедагогіки можна віднести народні звичаї, традиції, обряди та свята - ці поняття досить близькі, споріднені та не тотожні. Розкриття суті кожного з них становить як теоретичний, так і практичний інтерес у моральному вихованні учнів. Кожен народ має багату культуру, величезний скарб якої складається з цінностей, надбаних багатьма поколіннями. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в звичаях, обрядах, фольклорі, адже в них - світовідчуття та

світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі. Традиція є фундаментом національного надбання. Народна педагогіка застерігає тих, хто неухважно ставиться до народної спадщини, оскільки знищення веде до морального, духовного занепаду. [1] Практично всі свята пов'язані з явищами календарного циклу, тобто, із циклічною темою вмирання й відновлення природи. В етнопедagogіці обряди, свята, традиції служать засобом збереження і передачі від покоління до покоління народного досвіду, зміцнення порядку і форм життя, контролю поведінки індивідів, посилення їх зв'язку з тією соціальною групою - нацією, до якою вони належать.

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства формування полікультурного світогляду особистості комуніканта у процесі міжкультурної комунікації сприяє вирішенню проблеми подолання міжкультурних конфліктів, допомагає налагодженню атмосфери співробітництва «різномовних» комунікантів у суспільно-політичній та економічній сферах людського буття.

Література

1. Березюк О.С. Етнопедagogіка. // Житомир. Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. – 2013.
2. Коваль О. Читати зараз. // Дзеркало тижня. – 2009.
3. Культура // Философия: Энциклопедический словарь. — М.: Гардарики. Под редакцией А. А. Ивина. 2004.
4. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедagogіка: Навчальний посібник, - Суми: ВДТ «Університетська книга»; 2005.

*Анна Павлюк,
магістрантка ННІ педагогіки
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ В ШКОЛЯРІВ НА МАТЕРІЛІ ПОЛІСЬКОГО РЕГІОНУ

Для молодших школярів формування просторових уявлень є дуже важливим для відображення і закріплення у пам'яті зорового образу об'єкта з подальшим постійним уточненням, збагаченням, осмисленням у процесі різноманітної пізнавальної індивідуальної діяльності засобами етнодидактики.

Сучасна початкова школа не достатньо справляється із завданнями розвитку просторового мислення учнів початкової школи. Математика початкової школи вивчає геометричні об'єкти лише одновимірного і двовимірного простору: точка, пряма, відрізок, квадрат, прямокутник, трикутник тощо. Учні практично ніколи подумки не змінюють просторове місце розташування двовимірних геометричних об'єктів і їхньої структури. Оскільки школярів не вчать працювати з об'ємними, тривимірними геометричними тілами, та у них не формується здатність координувати різноманітні перспективи, творчо підходити до розв'язування завдань.

Формуються просторові уявлення в учнів 1-4 класів при вивченні всіх шкільних предметів, переважно у процесі: спостереження, сприйняття і осмислення інформації, отриманої від учителя і з підручників та з інших джерел, практичної діяльності (вимірювання, побудови, малювання, конструювання, моделювання, розв'язування задач та ін.), мисленнєвого оперування

просторовими уявленнями у процесі конструювання, моделювання, творення фантастичних образів в уяві.

Перехід від дошкільних років до навчання у початковій школі характеризується значними змінами у психологічному, фізичному, інтелектуальному та соціальному аспектах, значними відмінностями просторових уявлень, мислення, уяви та вдосконаленими, вміннями, навичками вмінь, відтворювати зорові образи, передавати власні думки словами, малюнками.

Активізація індивідуальної пізнавальної діяльності учнів, розширення сфери їх творчості, поглиблення знань про навколишній світ сприяє формуванню у них системи загальнолюдських цінностей, потреби у самоствердженні, самовдосконаленні, спонукає до пошуків способів самовираження. Рівнозначна система завдань, що враховує вікові особливості та індивідуальні здібності сприяє заохоченню учня до самостійної діяльності, розвивати уяву, фантазію, мислення, заохочувати до технічного моделювання, конструювання, розширює графічні уміння, навички, просторове бачення, мислення, навички самоконтролю, самооцінки. У період навчання у початковій школі важливо активізувати творчі здібності учнів через ігрову діяльність, диференційовано запропонувати цікаві індивідуальні практичні завдання з елементами виконання графічних побудов конструювання та моделювання.

У процесі різноманітної активної пізнавальної діяльності мислення поступово перестає бути предметним і наочним, з'являються початкові абстрактні судження, перші абстрактні поняття з опорою на навколишній світ.

Проблемою формування просторових уявлень займались психологи Г. Костюк, В. Моляко, В. Роменець, М. Ричик, О. Скрипченко, І. Якиманська з'ясовано психологічні аспекти розвитку просторових уявлень, уяви, просторового мислення та їх роль у інтелектуальному розвитку учнів. На думку цих науковців, чим більше накопичено досвіду і запасу просторових уявлень в учня, тим змістовнішим стає сприйняття ним нового матеріалу, збільшується обсяг матеріалу, який осмислено сприймається і засвоюється ним. Такі уявлення стають осмисленішими, багатшими, багатогранними, що активізує творчу пізнавальну діяльність учнів, поглиблює знання.

На думку Р. Арнхейма, Г. Грегори, М. Ричика, оперування зоровими образами активізує перекодування просторової інформації, зводить її до форми зрозумілої для індивідуума та використання у будь-яких нестандартних задачних ситуаціях.

І. Тесленко підкреслював, що лише у процесі практичної діяльності в учнів помітно вдосконалюється просторова орієнтація, просторове бачення, графічна грамотність, накопичується запас необхідних просторових уявлень, частіше з'являються абстрактні образи, поліпшується якість виконання вправ, виникає потреба моделювання, конструювання дослідницької діяльності.

Б. Ананьєв у своїх роботах підкреслює, що розвиток просторових уявлень є спільним завданням для всіх навчальних предметів, оскільки просторові уявлення в учнів початкової школи формуються у процесі вивчення всіх навчальних предметів та найбільше на уроках математики, фізкультури, трудового навчання, малювання, природознавства тощо.

Сприймання ознак предмета чи явища, які необхідні учню для осмислення певного образу, значною мірою залежить від досвіду, рівня викладу матеріалу та унаочнення, вдало підібраних завдань, де передбачено оперування образами у найрізноманітніших задачних і життєвих ситуаціях.

Народна дидактика – це емпіричні уявлення та погляди народу на життя, виховання та навчання нових поколінь, а також апробовані народом засоби й шляхи розв'язання основних навчально-виховних завдань. Без знання народної

дидактики не можна усвідомити національної системи виховання, розвивати національну школу, розбудовувати сучасну систему освіти.

Провідна мета народної дидактики сформувати справжню людину, освічену, культурну, духовно багату, доброзичливу, працьовиту, підготовлену до певного виду трудової діяльності. А це означає, що треба подбати про формування в дітей правильних уявлень про явища навколишнього життя, розвиток пізнавальних психічних процесів (відчуттів, сприймання, пам'яті, уявлення, мислення, мовлення), розвиток допитливості, кмітливості і розумових здібностей, інтелектуальних умінь і навичок. Народна дидактика прагне навчити кожного жити і працювати. Саме слово навчити означає передавати кому-небудь знання, уміння, досвід, збагачувати когось досвідом, знаннями, розумінням чого-небудь.

У початкових класах учні при вивченні всіх шкільних предметів вчать визначати форму, розміри предметів, їх протяжність, розташування у просторі визначати відстані між ними, накопичують зорові образи, набувають практичних навичок, графічних та алгоритмічних умінь. Вирішальна роль у формуванні та накопиченні просторових уявлень належить наочності, практичній діяльності учнів з просторовими об'єктами навколишнього світу, накопиченому досвіду, умінням поєднувати зорові і рухові уявлення, осмислювати суть просторових уявлень та відтворювати їх словесно, графічно. Завдяки набутому досвіду в учнів формується просторове бачення та просторова уява, уміння оперувати знаннями у найрізноманітніших ситуаціях, вдовольняється природна допитливість.

Нині діючі навчальний план і програма загальноосвітньої середньої школи складаються з системи навчальних дисциплін, які дають змогу учителеві залучити вповсякденний навчальний обсяг народну дидактику у всій її різноманітності.

Учителю початкової школи необхідно дбати про підготовку учнів до осмисленого вивчення навчальних предметів у наступних класах, використовуючи практичну діяльність учнів, формуючи ключові, предметні та міжпредметні компетентності, як засіб осмислення алгоритмів вимірювання, побудови, аплікації, ліплення тощо. Графічна діяльність сприяє урізноманітненню та збагаченню різних форм діяльності учнів на уроках, розвитку просторового бачення текстових задач.

Методи навчання – це способи педагогічних дій, за допомогою яких досягається засвоєння знань, умінь та навичок, а також розвиток пізнавальних і творчих здібностей людини. Основними народознавчими засобами для формування просторових уявлень є наочні, практичні та ігрові методи навчання. Наочні методи – інформація для засвоєння одержується на основі сенсорно-перцептивної діяльності (демонстрування, ілюстрації, показ об'єкта, моделі). Суть практичних методів в тому, що шляхом виконання практичних дій учень отримує деяку інформацію, яку аналізує, робить висновки і проходить до тих знань, які необхідно засвоїти. Особливість методу в тому, що діяльність з одержання знань накладається в часі на діяльність з їх застосування, що дає винятково важливий педагогічний ефект. Ігровий метод стимулює навчання. До ігрового методу належать дидактичні, рухливі, драматизовані та епізодичні ігрові прийоми. Ця група методів у народній дидактиці представлена дуже щедро. У цьому може переконати перелік народних дитячих рухливих ігор та забав.

«Розум виховується розумом», – кажуть у народі. Народна дидактика схвально оцінює того, хто вчить дітей спостерігати, бути уважним, ровиває дитячу пам'ять і уяву. У практиці народного навчання увагу дітей звертають на те, що їх оточує, підкреслюють окремі властивості предметів.

На уроках образотворчого мистецтва учні вчать елементарним основам реалістичного малюнка, у них формуються необхідні вміння і навички зображення предмета з натури, за уявою, пам'яттю, вони набувають навичок

раціонального розміщення зображень на аркуші паперу, дотримуючись пропорцій тощо. Вміння сприймати навколишній світ, відображати його на папері вчить аналізувати зображене, розкривати та оцінювати авторський задум, ідею та рівень техніки виконання тощо.

На уроках математики, зокрема при вивченні геометричного матеріалу, учні набувають досвіду у вимірюванні і простіших побудовах геометричних фігур від руки за клітинками зошита, оволодівають прийомами раціонального використання креслярських інструментів, вчаться порівнювати предмети за розмірами, пов'язувати кількісні уявлення з просторовими, дістають знання про метричну систему мір, масштаб і масштабні перетворення тощо, тобто створюється теоретична основа для вивчення систематичних курсів природничо-математичної освіти в загальноосвітній школі. Геометричні знання є опосередкованою ланкою в зв'язках між навичками читання і побудови зображень, що полегшують учням міркування, активізують мислення.

Народна дидактика головну мету вбачає в тому, щоб виховати людину вдумливою, допитливою і творчою. Вона знає сотні дидактичних вправ та ігор для розвитку кмітливості й розумових здібностей дітей. Так, на Україні є цілий цикл загадок, задач і прислів'їв, де широко використані математичні поняття. Вони свідчать про розум, кмітливість і спостережливість трудящих. Народна дидактика відображує важливі закономірності навчання, як у загальнодидактичному аспекті, так і в плані вивчення окремих навчальних предметів. Причому ця тенденція в практиці народного навчання настільки чітка й виразна, що дає всі підстави для висновку про зародження в середовищі народу предметних дидактик.

Якість просторових уявлень в учнів залежить від раціонального унаочнення, корегуючої роботи вчителя, спрямованої на своєчасне виправлення помилкових уявлень, уточнення окремих ознак, варіювання неістотних, визначення відстані між предметами та їх розташування у просторі тощо.

Засоби етнодидактики є актуальними для формування просторових уявлень і ніякого не буде перебільшення, коли скажемо, що всі нинішні шкільні наукові методики з'явилися на світ значною мірою завдяки народній дидактиці і своїм корінням сягають у предметні дидактики, створені народом.

Оксана Ракіта,
*магістрантка ННІ педагогіки,
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ЯК СКЛАДОВА ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У сучасних умовах школа повинна забезпечити формування й розвиток інтелектуальної, творчої, ініціативної особистості, здатної жити у принципово нових умовах, реалізувати себе в житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства. Такий процес обумовлений змінами в суспільнополітичному житті країни й підтверджується Конституцією України, законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта».

Актуальність проблеми формування комунікативних вмінь школярів обумовлюється сучасними тенденціями в освіті. Нині в педагогіці провідними є ті форми та методи навчання й виховання, що акцентують увагу на учневі з урахуванням його інтересів, запитів і цінностей як суб'єкта навчального процесу.

Школа повинна не лише дати учням певний обсяг знань, але й виховати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною в галузі професійної діяльності і спілкування.

Формування комунікативних вмінь молодших школярів проходить на основі етнопедагогіки, зорема: усної народної творчості, рідної мови, фольклору.

Рідна мова – найнеобхідніша умова реалізації національної системи виховання. Рідною мовою дитина мислить, прилучається до духовності свого народу, завдяки їй стає власне людиною. Рідна мова єднає дитину з батьками, матір'ю, народом. К. Д. Ушинський писав: «Мова народу – кращий, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається, – цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворяється весь народ. До скарбниці рідного слова привносить одне покоління за одним плоди глибоких сердечних порухів, історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя і пережитої радості, одним словом, весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові. Мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, суцї і майбутні покоління народу в одне велике історичне живе ціле».

Усна народна творчість – словесна частина складних явищ народної культури, які нерідко поєднують у цілісному комплексі різні види й форми творчої діяльності (слово, музику, хореографію тощо). Це народні казки, прислів'я, загадки, вислови, пісні. Наприклад, одна людина складе казку, а інша – пісню. І передаються вони із уст в уста, нерідко зміст їх доповнюється чи скорочується, переходить із покоління в покоління, з однієї місцевості в іншу. Так поступово ці твори можуть набувати нового значення. Усну народну творчість ще називають фольклором, що в перекладі з англійської – народна мудрість. Фольклор узятий з різних джерел на основі безпосередніх спостережень над навколишнім життям, відтворює історію, культуру, побут, традиції, вірування.

Фольклор – це першовитоки оригінального світосприймання, самобутнього тлумачення явищ природи і людського життя. У думках, піснях і приказках, скоромовках та інших фольклорних перлинах у високопоетичній і глибоко ліричній формі відображено весь культурно-історичний, мистецький шлях народу. Окрема його частина – народна міфологія, в якій коріння нашої духовності, незамулене пізнішими нашаруваннями та політичними віяннями джерело, вічна скарбниця знань про найбільш ранні етапи розвитку народу. Прилучаючись до фольклорних джерел, учні сповнюються глибокою любов'ю до життя, повагою до праці, теплотою серця, творчими дерзаннями, прагненням утверджувати в житті добро, правду, красу. Характерно, що казки, пісні, приказки, думи містять у собі переконливі аргументи, відображені у відшліфованих століттями художньо естетичних образах, мудрих настановах, життєстверджуючих дотепях, які глибоко впливають на всю емоційну сферу дитини, а тому запам'ятовуються на все життя і стають керівництвом до практичної дії в різноманітних обставинах.

Формування комунікативних вмінь і навичок – одна із провідних проблем методики навчання мови. Цю проблему досліджували визначні педагоги й лінгвісти ХІХ – ХХІ століть, такі як М.Ф. Бунаков, Ф.І. Буслаєв, В.І. Водовозов, Я.К. Грот, О.А. Потебня, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Ф.Ф. Фортунатов, Н. Марецька та інші, які вбачали мету навчання рідній мові у формуванні мовленнєвих умінь. Питання формування комунікативної компетентності, маючі глибокі історичні корені, залишаються актуальними і в нашому сьогоденні.

Комунікативні вміння містять три складові: мовну, мовленнєву й

соціокультурну. Їх зміст розкрито в Державному стандарті початкової загальної освіти й навчальній програмі з української мови для 1-4 класів.

Комунікативні вміння – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування [7].

Формування комунікативної компетенції спрямоване на розвиток культури мовленнєвого спілкування, засвоєння мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування.

Розвивати мову дитини, на думку К.Д. Ушинського, – це майже те ж, що розвивати її мислення, тому що мова тісно пов'язана з думкою [6].

Головна мета мовного навчання в початковій школі – формування в учнів комунікативної компетенції, базою якоїє комунікативні вміння, сформовані на основі мовленнєвих умінь і навичок.

Комунікативні вміння молодших школярів – це їх особистісне надбання. Найбільш успішне формування компетенцій може відбуватися тільки в особистісно-орієнтованому освітньому процесі.

Нині діючі навчальний план в програма загальноосвітньої середньої школи складаються з системи навчальних дисциплін, які дають змогу учителеві залучити в повсякденний навчальний обіг народну дидактику у всій її різноманітності. Так, наприклад, уроки з рідної мови прилучають учнів до мовних скарбів українського народу та розвинуть комунікативні вміння засобом етнопедагогіки.

Розглянемо ключові комунікативні вміння, а саме: *комунікативні, інформаційні, соціальні, когнітивні, загальнокультурні та вміння особистісного самовдосконалення.*

Комунікативні вміння – охоплює знання необхідних мов, оволодіння способами передачі інформації, уміннями слухати й розуміти іншого, це здатність до міжкультурної взаємодії; сукупність знань, умінь і навичок в галузі вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття й відбиття дійсності в різних ситуаціях спілкування.

Інформаційні вміння – спрямована на формування вмінь самостійно шукати, аналізувати й добирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати й передавати її за допомогою реальних об'єктів (телевізор, магнітофон, телефон, комп'ютер тощо).

Ця компетенція забезпечує формування способів одержання дитиною інформації з різних джерел й її зберігання, навички діяльності дитини щодо інформації, яка отримується з довкілля.

Соціальні вміння – охоплює способи взаємодії з людьми, що оточують, співробітництво в груповому спілкуванні, навички роботи в групі, здатність брати на себе відповідальність, регулювати конфлікти.

Когнітивні вміння – це сукупність комунікативних вмінь дитини в сфері самостійної пізнавальної діяльності, що охоплює елементи логічної, аналітичної й іншої діяльності, співвіднесеної з реальними пізнавальними об'єктами. Вона охоплює навички самостійної роботи з інформацією; застосування отриманих знань для вирішення нових пізнавальних і практичних завдань, знання й уміння самостійної постановки мети, організації планування, аналізу, рефлексії, самооцінки пізнавальної діяльності. Дитина опановує креативними навичками продуктивної діяльності: добуванням знань безпосередньо з реальності, володінням прийомами дій у нестандартних ситуаціях, евристичними методами рішення проблем. У межах цієї компетенції дитина опановує навичками рішення проблеми, самостійного конструювання знань.

Загальнокультурні вміння – це поінформованість дитини в питаннях

особливостей національної й загальнолюдської культури (духовно-моральні основи життя людини й людства, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій); дитина опановує способи організації в побутовій та інших сферах.

Вміння особистісного самовдосконалення спрямована на самореалізацію дитини в діяльності й оволодіння способами саморегуляції, саморозвитку, самопідтримки. Реальним об'єктом у сфері цієї компетенції виступає сама дитина. Вона опановує способи діяльності у власних інтересах, що виявляється в її безперервному самопізнанні, розвитку особистісних якостей, культури мислення й поведіння (турбота про власне здоров'я й безпеку життєдіяльності, внутрішня екологічна культура тощо).

Реалізуючи основні положення Державного стандарту щодо формування комунікативної та соціокультурної складової освіти, Баранівська загальноосвітня школа №2 з 2008 року проводить експериментальну роботу (ДЕР) з дослідження формування комунікативної компетентності на уроках української мови, читання та експериментального курсу з рідної мови «Крок до пізнання», на висвітленні методичних особливостей якогочотілося б зупинитися детальніше.

Завдання народонавчого характеру для формування комунікативних вмінь:

Завдання 1. Приклад першої групи завдань комунікативних вмінь, які забезпечують розвиток мовленнєвих умінь і навичок: Закінчити речення.

1. На високому стеблі велика квітка з...

2. На небі з'явилася ранкова...

Завдання 2. Друга група завдань передбачає перетворення деформованих речень.

• Росла, на, дика, яблунька, узліссі.

• Часто, холодні, йдуть, восени, дощі.

Завдання 3. Важливим напрямком формування комунікативних вмінь школярів є вміння складати тексти. Для того щоб діти гарно написали твір і поширили свій досвід співпраці та самовираження, проводимо:

1. Підготовчу роботу. У нашому дослідженні для реалізації цього завдання використовуємо метод створення емоційного фону до написання твору, адже ще В.О. Сухомлинський в одному з розділів книги «Серце віддаю дітям» писав, що «...в період великого емоційного піднесення думка дитини стає особливо ясною...» [5].

Організуємо екскурсії до парку, вулицями міста. Це допомагає дітям зіставити почуте й побачене, створити нові образи, заповнити їх яскравими деталями.

2. Діти отримують завдання для самостійного пошуку фактичного матеріалу з теми, тому що вдало розкрити тему можна лише тоді, коли добре знаєш, про що йдеться, що тебе хвилює.

3. Наступним етапом у складанні твору є робота над лексикою, бо багатий словник людини свідчить про високий інтелектуальний розвиток.

4. Складаємо план до твору.

Далі йде колективне складання твору, слухання кращого зразка й самостійна робота, після якої проводиться корекція та доопрацювання творів.

Така робота пробуджує дитячу уяву, збагачує активний словниковий запас, формує комунікативні компетентності.

Етнодидактика наскрізь оптимістична. Вона вірить у силу навчання. Тому й закликає: «Не кажи – не вмію, а кажи навчусь». Навчання має бути доступним, відповідати віку та рівню розвитку дитини.

Народна дидактика виділяє такі найпоширеніші форми навчання: «ланцюжком», самонавчання, челядництво, наставництво, похід, прогулянка,

екскурсія, гурткове заняття, колективне голосне читання. Ці форми навчання допомагають формуванню комунікативних вмінь у дітей молодшого шкільного віку.

На цих заняттях зусилля вчителя спрямовані на формування пізнавальних здібностей учнів та їх комунікативної компетентності. Для вирішення цього завдання заняття будуються на проблемно-діалогічному розвивальному навчанні, що спонукає учнів до активних форм комунікативно- мовленнєвої діяльності. Набутий досвід свідчить про доцільність проведення занять експериментального курсу «Крок до пізнання» і пріоритетність використання розвивальних вправ на уроках української мови.

Отже, при проведенні моніторингу ефективності формування комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку ми виділили наступні рівні сформованості даного феномена: високий, середній і низький.

Показниками високого рівня є: сформованість стійких мотивів спілкування з дорослими й ровесниками, частота контактів, ініціативність, активність взаємодії з людьми, виражена у формах емоційно-особистісного, ситуативно-ділового та позаситуативного спілкування, розвинутість і різноманітність побудови мовлення в діалозі й монологі, наявність творчих розповідей.

Показники середнього рівня: ситуативність проявів особистісних, ділових і пізнавальних мотивів спілкування з дорослими й однолітками, що не стало стійким, стабільним механізмом, який спонукає до особистої ініціативи при вступі в мовленнєву взаємодію, одноманітність побудов і форм мовленнєвих висловлювань, несформованість елементів творчої уяви, фантазії, прогнозування.

До показників низького рівня належать такі: несформованість мотивів спілкування з дорослими й ровесниками, труднощі вступу в контакт, комунікативно – мовленнєві дії без аналізу ситуації спілкування, низькі мовні характеристики, однотипність побудови фраз, відсутність творчої розповіді.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що головним екзаменатором наших учнів буде життя. Наскільки вони будуть адаптованими до соціального середовища, здатними оперативно приймати правильне рішення в нестандартних ситуаціях, умітимуть аналізувати й контролювати власну діяльність, тобто успішно її виконувати, залежить насамперед від того, якою мірою в них будуть сформовані ключові компетентності, зокрема комунікативні.

Ми вважаємо, що формування комунікативних вмінь ґрунтується на таких пріоритетних принципах, як гуманізація, демократизація навчально-виховного процесу, заміна авторитарної педагогіки педагогікою толерантності, щоб зі стін школи виходили люди самодостатні, підготовлені до свідомої та ефективної життєдіяльності, тому що лише такі особистості здатні брати на себе відповідальність і бути активно діяльними в сучасному світі.

Для досягнення цієї мети ми рекомендуємо: на уроках розвитку зв'язного мовлення використовувати опорні групи лексики, що ефективно впливають на розвиток не лише активного словника учнів та їхньої мовленнєвої діяльності, а й на поглиблене розуміння виучуваного теоретичного матеріалу; більше застосовувати вправ, що спонукають учнів до творчої роботи, учать висловлювати власну точку зору; учити дітей користуватися довідковою літературою; створювати сприятливий мікроклімат на уроці для співпраці; обумовлювати мотивацію навчання, як передумову успішного уроку; реалізувати особистісний підхід у навчально-виховному процесі; створювати ситуації успіху; упроваджувати сучасні інтерактивні технології, тому що творчу особистість може виховувати лише творчий учитель.

Отже, головною метою етнокультурологічної спрямованості є: розумова освіта, усвідомлення свого походження, культура, любов до рідного краю.

Під змістом розумової освіти етнокультурологічна спрямованість розуміє обсяг знань, умінь і навичок, якими повинна володіти дитина в процесі навчання. Провідна мета – сформувати справжню людину, освічену, культурну, духовно багату, доброзичливу, працьовиту. Етнопедагогіка своїм змістом спрямована на те, щоб дати кожному індивідууму певну суму знань, виробити найпотрібніші в житті практичні та інтелектуальні вміння і навички, які охоплювали б тією чи іншою мірою основні види діяльності людини – навчальну, виробничу – трудову, сімейно – побутову, суспільно – громадську.

Література

1. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів // Початкова школа. – 1991. – №2. – С. 23-28.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1967. – 220 с.
3. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів // Початкова школа. – 2007. – №9. – С. 6 – 9.
4. Розвиток мовленнєвих компетенцій молодших школярів / Укладач В.В.Горіянова. – Херсон: РІПО, 2008. – 22 с.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Рад. школа, 1973. – 228 с.
6. Ушинський К.Д. Твори в шести томах. – К., Радянська школа, 1954. – Т.2. – С.427.

Ірина Вольська,
*студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Пріоритет дослідних і проектних технологій у викладанні української мови передбачає використання широкої бази мовознавчих джерел, яка не завжди є в шкільних бібліотеках. Можливості інформаційно-комунікативних технологій (електронних навчальних посібників і глобальної мережі Інтернет) це зберігання та передача інформації, що дозволяють вирішити ці завдання: підвищити інформаційну насиченість уроку, вийти за рамки шкільних підручників, доповнити і поглибити їх зміст.

Сучасний освітній процес передбачає розвиток в учнів творчих здібностей. Подібна вимога диктує необхідність роботи учнів з інформацією, самостійно сформованої ними у вигляді творчої освітньої продукції. Вирішенню даного завдання сприяє розвиток проектних технологій у вивченні української мови. У даному випадку інформаційно-комунікативні технології, спочатку призначені для створення інформаційних продуктів різного роду (текстів, презентацій, web-сторінок і т.п.) і володіють величезним творчим потенціалом, також могли б стати ефективним інструментом у руках учнів. Інформаційні технології розширюють можливості діагностики рівня засвоєння знань учнями. Різноманітні тестові системи та оболонки дозволяють індивідуалізувати процес оцінки знань учнів, розвивати здатність учнів до самооцінки.

Таким чином, інформаційні технології здатні: стимулювати пізнавальний інтерес до української мови, надати навчальній роботі проблемний, творчий, дослідницький характер, багато в чому сприяти оновленню змістової сторони предмета українська мова, індивідуалізувати процес навчання і розвивати самостійну діяльність школярів.

Величезні можливості для користувачів представляє Інтернет, всевітня

мережа якого включає електронну пошту, дає доступ до графічного і мультимедійного змісту Web. У поняття мультимедіа входить багато компактне інформаційне середовище, сукупність якого становить текстова інформація (тексти, числові дані), аудіоряд (мова, музика, звукові ефекти), відеоряд (анімація, відео, графічні зображення). Тут же є пошукові системи, канали для переговорів і дискусій в режимі реального часу, ігри, новини. Віртуальний ресурсний центр включає в себе виставки та постійні експозиції провідних музеїв розвинених країн світу [19,с.56].

Не виходячи з дому і не відвідуючи бібліотек, можна знайти найсвіжішу інформацію, оскільки в Інтернеті є величезна кількість платних і безкоштовних баз даних і самих різних знань. За допомогою Інтернету можна отримати доступ до багатьох заочних курсів, взяти участь в дискусіях, знайти відомості практично про будь-який вид діяльності людини. Інтернет містить стільки ж текстової інформації, скільки бібліотеки з десятками мільйонів одиниць книжкових зберігань, в ньому мільйони сайтів і мільярди сторінок. Інтернет містить як електронні каталоги, створені за традиційним принципом, так і автоматичні пошукові системи, останнім властива оперативність і висока швидкість роботи при великому охопленні матеріалів. Зазвичай використовують той і інший тип пошукових систем, виходячи з раціональності рішення поставлених завдань.

Пошукові інструменти Інтернету в чомусь нагадують каталоги бібліотеки: книжковими стелажми тут служать пошукові сервери, а каталожними картами – посилання на ресурси, що видаються в якості результатів пошуку на цих стелажках-серверах. У всесвітній мережі WWW документи представлені за допомогою гіпертекстової розмітки документів та створення програм-браузерів, необхідних для того, щоб на персональних комп'ютерах перетворювати документи у зображення на екрані. Можливості програмного забезпечення браузерів, наприклад Internet Explorer, дозволяють доводити інформацію до користувача, знімати з неї копії. Пошук інформації здійснюється за допомогою систем Рамблер, Яндекс, Апорт, Google, де її можна шукати по розділах каталогу і за словами, введеними у вікно запиту. З наявної бази даних вчитель може підібрати до різних типів і форм уроків текстовий зміст, документи, різні види наочності, рекомендації щодо їх використання в навчальному процесі. Тут є розробки уроків, пізнавальні завдання, ігри, слайд-фільми[5,с.30]. Інтернет дає можливість здійснювати спільні проекти з учнями інших шкіл та інших регіонів і країн, отриманні освіти екстерном на відстані.

Старшокласники не тільки використовують інформацію що міститься в Інтернеті, а й читають публікації нових даних у режимі реального часу. Вони стають активними користувачами комп'ютерної техніки: конструюють моделі концепцій, оцінюють свою підготовленість і якість роботи. У процесі виконання завдання учень може видозмінити текст, отриманий з Мережі, підібрати ілюстрації і висунути свої аргументи, вибудовуючи логіку доказів. Web-середовище, добре пристосоване до публікацій: у документ можна вмонтувати звук, змінювати колір фону або основного тексту, вводити графіки.

За допомогою Інтернет можлива дистанційна форма подання навчальних курсів, організація мережових факультативних занять. Уроки в комп'ютерному класі, підключеному до мережі, дають можливість проводити тестування, оглядові лекції з використанням Інтернет-ресурсів. Учні стають учасниками віртуальної екскурсії по музею, чату або телеконференції, освітньої гри.

Робота учнів з мережевою версією програм дозволяє індивідуалізувати процес навчання, розраховувавши подачу обсягу інформації з урахуванням темпів діяльності конкретного учня. Оцінювання рівня знань може бути виконано за допомогою контролю програми. Зокрема, контроль рівня засвоєння змісту

здійснюється за допомогою мультимедійної програми «Репетитор».

Взаємодія з інформацією, отриманою з мережі, вимагає оволодіння певними прийомами роботи. Учень повинен вміти виділити з величезного обсягу інформації ту, яка може бути використана для вирішення поставленого завдання, відокремлюючи непотрібну і негативну. В Інтернеті учень потрапляє під активний і непомітний, на перший погляд, вплив інформаційних технологій так само, як і в рекламі, коли здійснюється вплив на підсвідомість людини в результаті багаторазового повторення одного і того ж ролика чи сюжету, супроводжуване певним текстом, кольором, звуком, музикою. Учням треба постійно пам'ятати про такі ціннісні властивості інформації, як достовірність, істинність, ясність, зрозумілість, цінність, актуальність[16,с.48].

Завданням вчителя на даному етапі є навчити підлітків використанню пошукових систем і каталогів, розуміння синтаксичного плану інформації, структури, логіки її побудови. У процесі практичної діяльності, за допомогою фахівця, в учнів формуються такі медіаосвітні вміння: такі як знаходити інформацію з різних джерел з проблеми, систематизувати за даними параметрами; бачити інформацію в цілому, відокремлюючи все другорядне і зупиняючись на головному; критично осмислювати отриману інформацію, визначаючи мету інформування та виявляючи власну позицію; інтерпретувати з урахуванням адресної спрямованості; візуальну інформацію переводити в вербальну і навпаки; висловлювати вагомі аргументи за альтернативними позиціями; самостійно подавати інформацію у мережі відповідно до поставлених завдань, трансформуючи в потрібному напрямку за обсягом, формою, знаковою системою і т.ін.

Вчитель української мови може використовувати освітні ресурси Інтернету для пошуку різноманітних методичних матеріалів, газетних і журнальних статей, рефератів, курсів лекцій та ін. В Інтернеті можна знайти сайти різних освітніх установ та органів управління освітою.

Електронні бібліотеки являють собою складні інформаційні системи. Все частіше на сайтах цих бібліотек розміщуються від скановані книжкові тексти. Професіонали та любителі створюють в Інтернеті сайти присвячені окремим розділам мовознавчої науки. На цих сайтах можна знайти не тільки навчальні тексти, а й різні об'єкти мультимедіа (відео та звукові файли, фотографії, карти, схеми тощо), які відкривають величезні можливості щодо їх використання в педагогічному процесі.

Використання Інтернету на уроках української мови значно збільшує обсяг інформації, задіяної в філологічній освіті, дозволяє вільно реалізувати сучасні інтерактивні технології, в тому числі проектні і модульні.

Для активізації учнів на уроці можна використати: наприклад, коли вчитель дає запобіжну інформацію перед показом візуального ряду. Урок включає в себе також пряме звернення вчителя до учнів класу: Що зображено в тій чи іншій частині екрану? Як співвідноситься дане зображення з темою уроку? Дайте опис побаченого епізоду з вживанням нових термінів і понять.

Активна участь учнів в роботі виражається також у конспектуванні змісту уроку в процесі заповнення заздалегідь підготовленої та розданої учням форми конспекту на друкованій основі. З цією формою учні знайомляться заздалегідь на початку уроку, щоб вони могли орієнтуватися у викладі теми уроку. Форма містить ті піктограми і символи, які будуть з'являтися на уроці по ходу роботи. У такому конспекті учні допрацьовують незаповнені таблиці та недопрацьовані до кінця схеми, доповнюють визначення зазначених термінів і понять. Форма конспекту може бути виконана на декількох рівнях складності з урахуванням індивідуальних особливостей і можливостей учнів. Заключною частиною конспекту є домашнє завдання: доопрацювання не повністю заповнених в класі

схем і таблиць, відповідь на питання і виконання завдань за матеріалами підручника і конспекту. Так конспект допомагає швидше і простіше засвоїти зміст уроку[13, с.1-3].

Для людини яка живе в рамках сучасної цивілізації характерне прагнення до візуального сприйняття інформації. Дане культурне явище призводить до того, що в процесі інформаційної комунікації зоровий знак переважає над текстовим. Предмет українська мова не є винятком. Застосування в процесі навчання мультимедійних технологій та Інтернету, сприяє частковому вирішенню даної проблеми. Електронні навчальні посібники, створені на базі мультимедіа, роблять сильний вплив на пам'ять і уяву, полегшують процес запам'ятовування, дозволяють зробити урок більш цікавим і динамічним.

Застосування інформаційно-комунікативних технологій та Інтернет-ресурсів дозволяє реалізувати ідеї індивідуалізації та диференціації навчання, що видається особливо важливим в умовах становлення профільної школи. Сучасні навчальні посібники створені на основі інформаційно-комунікативних технологій, що володіють інтерактивністю (здатність взаємодіяти з учнем), а так само містять систему гіперпосилань, дозволяє учням самостійно вибрати свій вектор процесу пізнання, дозволяють більшою мірою реалізувати розвиваючу парадигму в освіті.

Література

1. Захарова І. Г. Інформаційні технології в освіті / І.Г.Захарова. – М.: Академія, 2007.
2. Маткін А.А. ІКТ – компетентність вчителя історії / А.А Маткін. – (<http://schools.perm.ru>)
3. Сучасні методи в сучасному викладанні. Матеріали конференції // Викладання історії в школі. – 2003. - №9. – 48 с.
4. Цифрові освітні ресурси в навчальному освітньому процесі педагогічного вузу та школи : Тези доповідей І регіональної науково-практичної конференції. – Воронеж: ВДПУ, 2007. – 140 с.

Тетяна Сторожук,

студентка ННІ філології та журналістики

*Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНИХ СИСТЕМ

Трансформаційні процеси, що відбуваються сьогодні в житті суспільства, стосуються всіх сфер його діяльності й існування, зокрема освітньої сфери як основоположного компонента формування світогляду особистості. Як відомо, особистісно-орієнтований підхід став можливий завдяки суспільно-політичним, економічним, соціальним перетворенням, які сталися в нашій країні в останнє десятиліття. Змінилися ціннісні орієнтації і як найбільш цінності у відповідності з проголошеними принципами гуманізації і демократизації суспільства визнається вільна, розвинена й освічена особистість, здатна жити і творити в умовах постійно мінливого світу. Нині випускник школи має володіти потрібними знаннями, навичками і вміннями, здійснювати різні види діяльності: навчальну, трудову, естетичну, а також володіти сучасними ціннісними орієнтаціями та досвідом творчої діяльності, вміти користуватися новими інформаційними технологіями, бути готовим до міжособистісної і міжкультурної

співпраці як усередині своєї країни, так і на міжнародному рівні.

Все це може бути досягнуто лише завдяки особистісно-орієнтованому підходу до освіти і виховання підростаючого покоління, коли враховуються потреби, можливості та схильності школяра і він сам виступає поряд з учителем в якості активного суб'єкта діяльності вчення.

Особистісно-орієнтований підхід впливає на всі компоненти системи освіти (освітні та виховні цілі при навчанні кожного навчального предмету, зміст навчання, методи і прийоми, технології навчання) і на весь навчально-виховний процес в цілому (взаємодія вчителя і учня, учня і засобів навчання), сприяючи створенню сприятливого для школяра навчального та виховного середовища.

Теоретики педагогіки визначають освіту як процес засвоєння знань, навчання, а також сукупність знань, здобутих у результаті систематичного навчання. Основний шлях одержання освіти — навчання у системі різних навчальних закладів, у зв'язку з чим прийнято говорити про систему освіти. При цьому не виключається значимість самоосвіти для засвоєння знань та інтелектуального розвитку людини. Побудова системи освіти, як загальної, так і спеціальної, визначається, як правило, соціально-політичними спрямуваннями суспільства і його ціннісними орієнтаціями.

Освіта XXI століття – це освіта для людини. Тому орієнтація на всебічний розвиток особистості - природний результат змін, які відбуваються в Україні та й у всьому світі:

- зростання інформаційних потоків;
- інтеграційні процеси;
- погіршення екологічного стану довкілля;
- демографічні процеси.

Будь-яке навчання за своєю сутністю створює умови для розвитку особистості, є розвивальним. Проблема в тому, як кожен педагог розуміє особистість, де і в чому знаходить джерела її розвитку.

Зрозумілим є те, що поліпшення якості навчання, виховання і розвитку учнів сьогодні можливе за умови систематичного, послідовного удосконалення уроку як основної форми навчально-виховного процесу.

Над розробкою та впровадженням у практику сучасної школи особистісно зорієнтованих технологій у світі працюють вчені - дидакти, передові педагоги, психологи більше як 20 країн Європи, Азії, Америки.

Ніхто не сумнівається в тому, що сучасний процес навчання та виховання орієнтований на особистість учня, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для вирішення творчих проектів, вміє критично мислити, оцінювати ситуацію, опрацьовує різноманітну інформацію, займає активну громадянську позицію в суспільстві. Тому педагогічні технології сьогодні підпорядковуються вирішенню цієї стратегії розвитку освіти.

Особистісно зорієнтоване навчання – це навчання, яке визначає учня головною діючою фігурою всього освітнього процесу, його самобутність, самоцінність, суб'єктивний досвід якого спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Суб'єктивний досвід – це досвід життєдіяльності, який одержала особистість у конкретних умовах сім'ї, у процесі сприйняття і розуміння нею світу людей і речей.

Особистісно зорієнтована педагогіка має вітчизняну історію. С.Русова вважала стрижнем освітнього процесу індивідуальність дитини: «Індивід є головним фактором, який творить соціальний прогрес, який знаходить шлях до розвитку нових форм життя». Ідеєю виховання особистості пронизана педагогічна діяльність В.Сухомлинського. З точки зору Ш.Амонашвілі, особистісно-гуманний підхід полягає в тому, «...щоб дитина (педагогічне і

соціальне) навчальне завдання усвідомлювала як вільно вибране, приймала його на основі бажання». Він сформулював принцип особистісно-гуманного підходу в педагогіці, який полягає в тому, що його послідовна реалізація, врахування психологічних особливостей учнів можуть зробити обставини людьми й дадуть змогу кожній дитині усвідомити себе як людину.

І.Унт, М.К.Акімова, Т.В.Козлова, М.В.Антропова, Г.Г.Манке та інші бачать в особистісно-зорієнтованому навчанні реалізацію індивідуального підходу через організацію і пред'явлення навчального матеріалу різного рівня складності.

Під особистісно зорієнтованим навчанням спеціалісти - дидакти Д.Б.Ельконін, В.В.Давидов, С.І.Подмазін, О.Бондаревська, В.Серіков, А.В.Фурман, І.С.Якиманська, М.В.Кларін та інші розуміють органічне сполучення навчання (ормативно відповідного до діяльності суспільства) та учіння як індивідуально значущу діяльність окремого суб'єкта, у якій реалізується досвід його життєдіяльності.

Особистісно зорієнтоване навчання спрямоване на вирішення ключових завдань гуманізації загальної середньої освіти в умовах глобалізації знань (інформаційні потоки, Internet тощо). А саме:

- подолання труднощів, викликаних генетично та соціально обумовленими відмінностями в рівні розвитку дітей;

- підвищення престижу шкільної освіти, формування у дітей стійкого інтересу до пізнання, бажання та вміння самостійно навчатися;

- виховання в кожній молодій людині звичок неусвідомленої соціально-моральної поведінки, духовної та побутової культури, культури праці, естетично, екологічно та фізично здорового способу життя, тобто тих рис особистості, яких не можна набути тільки на уроках.

Модернізація і розвиток освіти та науки повинні набути випереджального неперервного характеру, гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються у світі й Україні. Підвищення якісного рівня освіти має бути спрямоване на забезпечення зростання країни та вирішення соціальних проблем суспільства, необхідних для подальшого навчання і розвитку особистості. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства. Для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в національній системі освіти необхідно забезпечити: здійснення оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням демографічних, економічних, соціальних перспектив розвитку регіонів, потреб громадян та суспільства; урізноманітнення моделей організації освіти, зокрема для сільських дітей, створення умов для розвитку мережі недержавних загальноосвітніх навчальних закладів; перебудову та оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах дитиноцентризму, особистісної орієнтації, компетентнісного підходу; підвищення ефективності навчально-виховного процесу на основі впровадження досягнень психолого-педагогічної науки, педагогічних інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій; створення умов для диференціації навчання, посилення професійної орієнтації та допрофільної підготовки, забезпечення профільного навчання, індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів відповідно до їх особистісних потреб, інтересів та здібностей; розвиток та підтримку системи роботи з обдарованими дітьми та учнівською молоддю.

Особистісно-орієнтована спрямованість освіти корінним чином змінює його зміст, який має: сприяти засвоєнню учням соціального досвіду, тобто знань, навичок і вмінь, які необхідні йому для нормальної життєдіяльності в суспільстві, конкретному соціумі; стимулювати здатність школяра до вільного і креативного мислення; формувати у школяра світогляд, створювати цілісну картину світу; розвивати вміння усвідомлено планувати свій розвиток, розуміти динаміку

останнього і самостійно вчитися.

Особистісно-орієнтований підхід дозволяє впровадити в навчальний процес активні форми у навчанні, які сприятимуть розвитку творчих здібностей учнів, мисленню, вмінню перебудовуватися в мінливому сучасному суспільстві. Робиться акцент на групові та парні роботи, які «витісняють» фронтальні форми роботи. В якості найбільш адекватних технологій навчання виступає навчання у співпраці, метод проектів, включення таких видів робіт, які викликають емоційну розрядку учнів.

Особистісно-зорієнтований підхід у поєднанні з комунікативною спрямованістю може давати відмінні результати в процесі навчання. Він є найбільш ефективним у групах з неоднорідною підготовкою та забезпечує максимальний результат при навчанні у школі.

Освіта ХХІ сторіччя – це складне і багатовимірне питання, якому слід надати великого значення. ХХІ сторіччя - це час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу країни. Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюють її випереджувальний характер. Окремої і найпильнішої уваги потребує питання національного виховання. Наша освіта має бути гуманістичною і спрямованою на формування конкретної людини – громадянина України, який би пишався тим, що живе у незалежній, національній та високоосвіченій державі!

Література

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття)
2. Кузь В.Г. “Освіта і школа ХХІ ст”// Педагогіка і психологія. – 1999.- №1.- с.143-150
3. Корсак К. “Від початкової до первинної освіти – століття розвитку”// Початкова школа.-2002.- №2,- с.7-10
4. Порох Л. “Крок до інновацій: освіта – ХХІ”// рідна школа. – 2001.- с.10-13
5. Філософія освіти ХХІ ст: проблеми і перспективи// Педагогічна газета. – 2001.- №2.- с.4-5

Наталія Шевченко,

студентка ННІ філології та журналістики

*Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ПРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Люди – основний елемент будь-яких соціальних спільностей і систем. Коли людина входить у суспільство, то вона проходить через різні соціальні верстви, групи, і розуміє що, кожна система певним чином впливає на неї та від яких вона залежить. Мета будь-якого навчання ,системи – це навчити людину щось робити, щось створювати, приносити корисне. Тому система освіти має озброїти людей не лише певною сумою знань, а мусить навчити їх діяти. Застосовувати свої певні знання, вміння, навички як і в практичній, теоретичній, пізнавальній, професійній частинах. Звичайно, щодня наша освітня система набуває рис

модернізації до яких нам потрібно пристосовуватися, оскільки з'являються нові підходи, методи і як ,на мою думку, допомагають нам розкритися повністю, вміло оцінювати свою поведінку, вчинки. І щоб наше підростаюче покоління не деградувало, тому сучасна психолого-педагогічна наука і виховна практика пов'язують покращення процесу формування і розвитку підростаючого покоління із особистісно зорієнтованим підходом.

Особистісно зорієнтоване навчання - це розвиток і саморозвиток особистісних якостей на основі загальнолюдських цінностей. Є.В.Бондаревська вважає, що гуманістичне особистісно зорієнтоване виховання – це педагогічно керований процес культурної ідентифікації соціальної адаптації і творчої самореалізації особистості , в ході якого відбувається входження дитини в культуру , в життя соціуму, розвиток всіх її творчих здібностей і можливостей. [4, с. 73]

Головними завданнями особистісно орієнтованого навчання є:

- розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей кожного учня;
- розвиток його індивідуальних пізнавальних здібностей;
- допомога йому в самопізнанні, самоактуалізації, самореалізації, самовизначенні;
- формування культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати власне життя.

Час, в який ми живемо, це формування нової цивілізації. Суспільству потрібні свідомі громадяни, які зможуть відстоювати свою думку, знаходити вдалі аргументи. Початок XXI століття означений напруженим пошуком нового світорозуміння, нових перспектив розвитку компетентної особистості, спроможної створити свій життєвий проект, відповідально ставитися до життя. Про це наголошено в Концепції 12-річної загальноосвітньої школи. Звичайно школа є неодмінним атрибутом будь -якого використаного підходу, і саме за допомогою особистісно зорієнтованого підходу можна розкрити творчий потенціал кожного учня.

Він дасть змогу не лише розкрити, але і виявити інтерес до певного виду діяльності. Саме такий підхід у навчанні передбачає концентрацію уваги та зусиль педагога на збереженні, а також формуванні цілісної особистості школяра.

Цей підхід має суттєво гуманізувати виховний процес, щось змінити, але водночас наповнити його морально-духовними переживаннями, дати розуміння про взаємини справедливості і поваги, максимально розкрити потенціал дитини , допомогти їй розвиватися і знайти себе ,стимулювати її до розвитку як особистості, враховуючи всі свої особливості.

Звичайно, високий позитивний результат залежить від будь-яких чинників. Насамперед це те середовище, в якому дитина живе, тому що дійсно підтримка батьків, друзів, домашня атмосфера заряджає дитину , допомагає їй зрозуміти та сприйняти навколишній світ.

Адекватна, позитивна оцінка з боку людей наштовхує на максимальне розкриття свого внутрішнього «Я», але дитина повинна чітко усвідомлювати та розрізняти на індивідуальному фоні такі поняття як « я можу» і «хочу». Тому що дитина не буде мати кардинального розвитку, якщо сама не розумітиме своєї сутності і не виявить свого бажання.

Життя кожної людини – це шлях до самої себе.

Аналіз останніх наукових досліджень з приводу особистісно зорієнтованого підходу свідчить, що в даному аспекті існує кілька напрямків:

- розкриття «парадигмальної формули» сучасного гуманістичного підходу (І.А.Зязюн, С.І.Подмазін, А.Маслоу);
- визначення засобів особистісно зорієнтованого навчання і виховання учнів та студентів (І.Д.Бех, О.В.Бондаревська, В.І.Євдокімова, О.С. Падалка та ін.);

- формування творчої особистості майбутнього вчителя (В.І.Андрєєва, Д.Б.Богоявленська, Н.В.Гузій, В.А.Кан-Калік, Н.В.Кічук, В.О. Моляко).

Особистістю зорієнтована модель навчання сьогодні розробляється багатьма вченими. З-поміж значної кількості теоретичних концепцій особистісно зорієнтованого навчання передусім виокремлюються психолого-дидактична концепція І.С.Якиманської та дидактична модель особистісно орієнтованої освіти В.В.Сєрикова, які найбільше відповідають новим потребам освіти.

І.С.Якиманська розглядає процес учіння як індивідуально значущу діяльність окремого учня, в якій реалізується його суб'єктний досвід (досвід, здобутий дитиною самостійно, поза навчальним процесом). Роль навчання полягає в тому, щоб виявити особливості цього досвіду (особистісні смисли, цінності, відношення), збагатити його науковим змістом, за необхідності перетворити, створити умови для розвитку індивідуальності учня. Тому основою технології особистісно зорієнтованого навчання є принцип суб'єктивності освіти.

В основу моделі особистісно зорієнтованої освіти, розробленої В.В.Сєриковим, покладено теорію особистості С.Л.Рубінштейна, згідно з якою суть особистості виявляється в здатності займати певну позицію ("особистості характерний такий рівень психічного розвитку, який дозволяє їй свідомо управляти власною поведінкою і діяльністю"). Ідея концепції - створення умов для повноцінного прояву і розвитку таких функцій особистості учня: вибірковості (здатності людини до вибору), рефлексії (особистість повинна оцінювати власне життя), буття, що полягає в пошуках сенсу життя та творчості, формувальної (формування образу "Я"), відповідальності ("Я відповідаю за все"), автономності особистості (у міру розвитку вона дедалі більше стає вивільненою від інших факторів). Освіта, орієнтована на особистість, досягає своєї мети такою мірою, якою створює ситуацію прагнення особистістю власного розуміння життя, життєвих смислів, сил саморозвитку [2, с. 177].

Не слід і забувати педагога-практика К.Д. Ушинського, який є основоположником теоретичного обґрунтування ідеї орієнтації навчання з урахуванням індивідуальних особливостей дитини. Він вважає за необхідне враховувати як народні особливості людини, так і її характер.

Таким чином, у подальшій особистісно зорієнтованій навчальній діяльності педагог трансформує власні особистісні надбання та намагається відкрити пріоритети особистісного ставлення до кожного учня. Вирішальне значення для функціонування такого підходу має характер взаємин вчителя та учнів. Вчитель повинен сприяти розвитку, використовуючи різноманітні форми та методи організації навчальної діяльності, орієнтовані на конкретного учня; стимулювати учнів до висловлювання, використання різних способів розв'язання; використовувати різноманітні види пізнавальної діяльності, а також мотиваційний, змістовно-операційний та вольовий компоненти пізнавальної самостійності школярів [5, с.78].

Отже, ми бачимо що у нових концепціях особистісно зорієнтованого навчання підсилюється гуманістична спрямованість процесу навчання; розглядається особистість, яка, крім соціальних якостей, наділена суб'єктивними властивостями (її незалежність, здатність до вибору, рефлексії, саморегуляції); особистість виступає системоутворюючим началом педагогічного процесу; головними цілями освіти стає створення умов для розвитку індивідуально-особистісних здібностей, властивостей; поряд з інтеріоризацією (перетворенням зовнішніх впливів у внутрішній план особистості) важливого значення набуває персоніфікація, прагнення до самоактуалізації, самореалізації та інші внутрішні механізми індивідуального саморозвитку.

Особистісно зорієнтований підхід повинен бути використаним належним чином. Правильне його застосування покаже подальший результат. Адже на

практиці знаємо, що вмільний підбір методів, форм допомагає якісно і максимально добитися найкращого результату.

Формування ідеальної моделі, ідеального образу себе стає орієнтиром особистісного становлення, надає вихованцеві сил. Ідеальна модель не є моделлю граниної досконалості. Вона являє собою модель наступного кроку вихованця по шляху його саморозвитку.

Отже, це реалістична модель можливого внутрішнього і зовнішнього життя, – модель, до здійснення якої можна наближатися, і яку можливо в міру росту поступово змінювати і розширювати [1, с.296].

Література

1. Доній В.М., Несен Г.М. Психологія і педагогіка життєтворчості. : Навч.-метод. посібник. – 1996. – 792 с.
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. – 2007. – 608 с.
3. Сейко Н.А. Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні: Зб. наук. праць. 2002. – 330 с.
4. Слостена В.А. Методика воспитательной работы. – М.: Академия. 2002. – 142 с.
5. Пультер С.О. Інноваційні технології викладання української мови та літератури в школі ВНЗ : проблеми та пошуки. – 2004. – 212 с.

Вікторія Гурська,

студентка ННІ філології та журналістики

*Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Модернізація освіти виступає найважливішою умовою успішного розвитку модернізації суспільства.

Модернізація освіти – це процес, система підготовки людини до повноцінного життя в умовах модернізаційного суспільства. Як підкреслює український дослідник Кремень В.Г « Розвиток людини і розвиток суспільства-категорії взаємозалежні. Жодна сфера не впливає на розвиток людини так ,як освіта. Розвиток людини – основний показник суспільного та виробничого прогресу, тим паче,коли суспільство ввійшло в поле нових інформаційних технологій ,коли надзвичайно багато залежить від здатності людини реалізувати себе. І якщо країна не в змозі підтримувати пріоритетність розвитку освіти, про краще майбутнє можна вже не говорити.»

Усвідомлення пріоритету і значення якості освіти в цивілізованому розвитку провідними країнами світу стає дедалі очевиднішим. На початок ХХІ століття обсяг знань у світі збільшився більш ніж у 250 тисяч разів – це отримало назву «інформаційного вибуху» або «інформаційної революції.»

Модернізація – це загальний і неминучий період розвитку людської цивілізації ,період освоєння інформаційної картини миру ,усвідомлення єдності законів функціонування модернізації в природі та суспільстві ,практично їх застосування ,створення індустрії виробництва та обробки інформації. Модернізація освіти – це процес підготовки людини до повноцінного життя в умовах інформаційного суспільства.

Як зазначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки,модернізація і розвиток освіти та науки повинні набути

випереджального неперервного характеру ,гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються у світі й Україні.

У ХХІ столітті освіта постала перед низкою історичних викликів.

Перший. Необхідність забезпечити високу функціональність людини в умовах,коли зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше , ніж зміна покоління людей

Другий . Необхідність сформувати на загальносуспільному й індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності , права кожного стати і залишатися самим собою у відповідності зі своїми природними здібностями,що лише й зможе забезпечити високий демократизм суспільства.

Третій. Необхідність виробити у людини здатність до свідомого і ефективного функціонування в умовах небувалого ускладнення відносин у глобалізованому, інформаційному суспільстві , зрослої комунікативності життя та інформаційної насиченості середовища життєдіяльності.

Ці та інші вимоги щодо освіти зумовлюють необхідність перегляду ряду значних упродовж десятиліть та століть характеристик ,усталених норм освітньої діяльності. Такий перегляд належить реалізувати в процесі модернізації освіти відповідно до Національної доктрини розвитку освіти.

Призначення освіти – забезпечувати умови для всебічного розвитку особистості, виховання громадянина – патріота , а в стратегічному плані – створення дієвої неперервної системи освіти як базису соціальної і професійної мобільності населення, формування демократичного ,консолідованого суспільства, сталого та прискореного розвитку України.

Ці стратегічні напрями є постійним пріоритетом державної політики , їх реалізація потребує концептуального обґрунтування нового етапу реформування освітньої сфери в контексті цілісного сприймання тих змін ,які відбуваються зараз у державі та міжнародному освітньому просторі.

За останні розпочато практичне реформування галузі. Позитивним є урівноманітнення мережі навчальних закладів усіх рівнів освіти, поступове вирівнювання освітніх потенціалів регіонів. Важливим досягненням є оновлення змісту освіти ,створення українських підручників і педагогічної преси для середньої ланки ,активізація діяльності громадських організацій, зростання міжнародних контактів.

Динаміки реформуванню освітньої системи України додає її участь у Болонському процесі , до якого наша країна приєдналась 19 травня 2005 року. Україна зобов'язалась внести відповідні зміни у національну систему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Доступність і якість освіти є важливими аспектами забезпечення самореалізації особистості. Значним досягненням стало запровадження в Україні системи незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти. Подібне оцінювання здійснюється більш як у 150 країнах світу та характеризується розмаїттям підходів. Результати соціологічних досліджень ,проведених після завершення зовнішнього оцінювання показали , що переважна кількість населення України його сприйняла позитивно.

Можливість неперервного навчання,освіти протягом життя в сучасному динамічному світі стали важливим чинником соціалізації та самореалізації особистості. В передових країнах світу утворено систему безперервної освіти протягом життя(life-long education),яка сприяє оптимізації професійно-кваліфікаційної структури робочої сили та підвищенню рівня її конкурентоспроможності. В Україні на сьогодні розроблено національні рекомендації щодо оцінювання на визначення попереднього навчання як основи

для доступу до вищої освіти.

Для самореалізації людини велике значення має можливість вільного вибору місця навчання. Підвищення мобільності студентів та викладачів є важливим аспектом цього процесу. В Україні протягом останніх років спостерігається тенденція до підвищення рівня внутрішньої мобільності в національній системі освіти. Спрощено переведення студентів з одного ВНЗ до іншого.

Оскільки модернізація освіти - явище багатокomпонентне і складне, не може здійснюватись її розгляд в рамках якоїсь однієї методології. Аналіз філософської концепції освіти спонукає перейти від стратегії вибору одного підходу і одного філософського напрямку до широкого обговорення різних світоглядних підходів і філософських напрямків стосовно освіти, виявлення як ключових консенсусних позицій, так і принципів розбіжностей.

Як зазначає Г. Михайлишин, критично сприйнявши існуючі теорії, освіта повинна рухатись далі - у сферу інтердисциплінарних дискусій. Результатом такого руху має бути становлення своєї наукоємної філософії адекватної духу і викликам сучасного нелінійного світу.

Сутність сучасного процесу навчання складає не лише збагачення особистості певною системою знань і формування навичок практичної діяльності, а й всебічна підготовка людини до життя в глобалізованому інформаційному просторі через створення різних умов доступу до якісної освіти, забезпечення освіти впродовж життя, формування толерантного світогляду і взаємодії народів і культур.

У вітчизняній науці дискутується питання щодо двох основних джерел інновації - запозичення передового закордонного досвіду, з одного боку, та власних інноваційних розробок, з іншого.

Крім того вітчизняні вчені розглядають інновацію в світі як: процес створення, поширення та використання нових засобів для розв'язання тих педагогічних проблем які досі розв'язувались по-іншому; результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем; актуальні, значущі і системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток.

Доцільно розглядати два напрямки впровадження інноваційної діяльності в освіті: 1) модернізація традиційного навчання в дусі ефективної організації засвоєння заданих зразків, досягнення чітко заданих еталонів. В рамках цього напрямку оновлення навчального процесу орієнтоване на традиційні дидактичні завдання репродуктивного навчання, уявленні про навчання як «технологічний» конвеєрний процес з чітко фіксованими, детально описуваними очікуваними результатами. 2) інноваційний підхід до навчального процесу, в якому метою навчання є розвиток у студентів можливостей освоювати новий досвід на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, досвіду та інструментарію учбово-дослідницької діяльності.

До основних завдань інноваційної діяльності в освіті можна віднести: формування і реалізацію у вищих навчальних закладах повного інноваційного циклу в освітній і науково-технічній сферах як бази для підготовки нового покоління висококваліфікованих фахівців і розвитку потенціалу вищої школи; використання інноваційної діяльності для підвищення якості підготовки фахівців у нових економічних умовах; розвиток міжрегіональних зв'язків в інноваційній сфері.

Взагалі інноваційність - це здатність традиційного знання продукувати свої нові сенси, характеристики, бути життєрадісним та затребуваним у контексті сучасних запитів. За своєю природою інновації не є опозиційним протиставленням

усталеним формам та методам передачі та поширення знань. Скоріше вони розуміються як продукт переосмислення традицій, часткового заперечення їх усталених рис та характеристик через відкриття нових, таких які відповідають запитам соціуму. Інновація трактується як нове прочитання старих ідей та смислів.

Таким чином, треба зазначити, що інноваційний потенціал системи освіти є частиною потенціалу економіки країни. Саме тому інноваційний розвиток економіки та соціальної сфери вимагає високого рівня освіти, зростання інтелектуального і духовного потенціалу суспільства, підготовки нової генерації людей, здатних створювати найновішу техніку й технології, активно втручатись та здійснювати реформування та піднесення економіки, розвивати духовність та культуру населення. Можна зробити висновок, що сьогодні освітня національна інноваційна система України перебуває на початкових стадіях формування, коли окремі компоненти національної системи освіти потребують суттєвого корегування та опрацювання.

Література

1. Ганба С.О. Інноваційна спрямованість освіти як філософська проблема // Гілея : наук. вісн. зб. наук. праць – К.: ВІР УАН, 2011.- Вип. 50(№8). - С.560 -567.
2. Кремень В.Г. Філософія освіти XXI століття // Освіта і наука України : шляхи модернізації .- К: Грамота, 2003.- С.10-23.
3. Куцепал С.В. Освіта в інформаційному суспільстві : діалектика, традиції та інновації // Філософія та політологія в контексті сучасної культури. – Дн.: Вид-во Дніпропетровського національного університету, 2011.- С.233-238.
4. Соколов М.В. Инновационные технологии в образовании : стимулы и препятствия // Вестник ННГУ.- Нижний Новгород: ННГУ, 2005.- Вып.1 (6).- С.202-206.

Катерина Ріхтер,
*студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Сьогодні, коли Україна в умовах державотворення та на шляху демократизації, відкритості та гуманістичних орієнтацій і коли перший етап перетворень в країні завершено «завдяки інноваційному імпульсу, що надала інформаційна хвиля науково-технічного прогресу суспільства; прискорився темп цивілізаційного розвитку. Подальша логіка розвитку суспільства є логікою інноваційних реформ, серед яких значну роль відіграватимуть реформи освіти. В Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що в Україні повинен забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти шляхом оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень [3].

Дослідження інноваційних технологій в освіті ведуться з кінця 50-х років ХХ сторіччя, у вітчизняній практиці термін «інновація в освіті» почав використовуватися лише у середині 80-х років ХХ століття у зв'язку з процесами перебудови радянської освітньої системи. Проблемам інноваційної діяльності в

освітній сфері було присвячено чимало досліджень провідних вчених, серед яких Л. Ващенко, О. Козлова, Н. Артикуца, М. Поташник, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс, Г. Герасимова, Л. Ілюхіна, І. Беха, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Кларіна, О. Пехота, О. Попова, Л. Подимова, А. Прігожина, В. Сластьоніна, та інші.

Мета цієї статті – показати вплив інноваційного підходу на модернізацію системи освіти у навчальних закладах України від середньої школи до вищої школи та показати результат від введення інноваційного підходу.

Будь-яка інновація передбачає наявність певного плану реалізації, а також оцінку результатів її здійснення у певних умовах. Таким чином, впровадження інновацій в освітній сфері передбачає розробку «інноваційного проекту» [4] - комплексу документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної (у нашому випадку освітньої) продукції. Інновацію варто розглядати як реалізоване нововведення в освіті – у змісті, методах, прийомах і формах навчальної діяльності та виховання особистості (методиках, технологіях), у засобах навчання і виховання та у підходах до соціальних послуг в освіті, що суттєво підвищує якість, ефективність та результативність навчально-виховного процесу.

Найбільш регламентують здійснення інноваційної діяльності Закони України «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.02 р. № 40- IV), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (від 16.01.03 р. № 433- IV), накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (від 07.11.00 р. № 522), «Про затвердження Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад» (від 20.02.02 р. № 114) та ін.

У дослідженнях (Л. Даниленко [1]) освітні інновації розглядаються у соціально-економічному, психолого-педагогічному, організаційно-управлінському або науково-виробничому аспектах. Отже, інновації можуть бути впроваджені в самий педагогічний процес з надання знань (у засоби, підходи навчання); в структури, що його забезпечують (у зміст та форми організації управління освітньою сферою, організаційну структуру закладів освіти тощо); а також у механізми засвоєння отриманої інформації. Тому цілком закономірним є створення Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.

У практичну роботи цих навчальних закладів активно впроваджуються найсучасніші педагогічні технології, інноваційні науково-педагогічні проекти, які підтримуються Міністерством освіти і науки України та затверджені відповідними наказами: «Вибір успішної професії» (автор та науковий керівник Побірченко Н.А., доктор психологічних наук, професор, завідувачка відділу профорієнтації і психології професійного розвитку Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Академії педагогічних наук України), «Школа життєвого успіху» (науковий керівник Максюта Н.Д., голова Всеукраїнського благодійного фонду «Освіта України»), «Інтелект України» (науковий керівник Гавриш І.В., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди), «Росток» (науковий керівник Пушкарьова Т.Д., кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу менеджменту освіти і вивчення педагогічного досвіду Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України).

З метою активізації інноваційних процесів в галузі освіти, поширення нового педагогічного мислення, педагогічних ідей, під керівництвом Міністерства освіти і науки України, за участю провідних науковців Академії педагогічних наук України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти проводиться дослідно-експериментальна робота, яка підвищує ефективність та

якість навчання і виховання, формує та розвиває інтелектуальну, творчу, компетентну особистість.

Інноваційна підходи в системі професійно-технічної освіти (далі – ПТО) здійснюється на базі 16-ти ПТНЗ і спрямована на створення нової інноваційної практики організації професійно-технічної освіти, яка відрізняється від існуючої змістом, організаційною структурою, системою управління з таких напрямів:

- розробка, апробація та впровадження державних стандартів ПТО;
- використання в навчально-виробничому процесі інноваційних та інформаційних технологій;
- професійне навчання за модульними технологіями;
- соціальне партнерство;
- підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ за такими програмами: «Організаційно-педагогічні умови діяльності віртуального інформаційно-консультативного центру в ПТН, «Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес професійно-технічного навчального закладу», «Моделювання діяльності інноваційного навчального закладу на основі програми соціального партнерства як підсистеми управління якістю освіти», «Моделювання навчально-виробничого процесу на основі технології модульного професійного навчання», «Формування професійної майстерності учнів на підставі поглибленої психофізіологічної професійно-спрямованої підготовки та фізичного і спортивного виховання», «Розробка варіативних інтегрованих курсів для підготовки кваліфікованих робітників з окремих професій» [2].

Сучасна вища освіта має забезпечувати виконання низки завдань, зокрема закласти підвалини для економічного успіху, політичної стабільності сталого суспільного розвитку тощо. Реалізація цих завдань можлива через створення системи підготовки фахівців, перепідготовки, підвищення кваліфікації фахівців, яка адекватно реагує на запити ринку праці та здатна прогнозувати його розвиток. В умовах сучасного суспільства знань актуалізувалась необхідність підготовки до життя активних громадян демократичного суспільства, їх особистісний розвиток, виокремлення дієвих наукових та освітніх пріоритетів, що забезпечать якісну підготовку фахівців.

На думку В. Шинкарука, стратегія розвитку вищої освіти України в умовах Болонського процесу передбачає створення інфраструктури, яка дозволить вищим навчальним максимально реалізувати свій індивідуальний потенціал в плані задоволення високих вимог європейської системи знань та адаптувати систему вищої освіти України до принципів, норм, стандартів і основних положень Європейського простору вищої освіти прийнятних і ефективних для нашої держави і суспільства [5, с. 6].

Протягом останніх двох років Інститут інноваційних технологій і змісту освіти спільно з вищими навчальними закладами розробили і впровадили ряд інновацій, направлених на покращення рівня науково-методичного забезпечення підготовки фахівців, підвищення якості освіти.

Інноваційна розробка «Методична система підготовки та підвищення кваліфікації вчителів щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі за програмою Intel® «Навчання для майбутнього», метою якої є впровадження у навчальний процес моделі підготовки та підвищення кваліфікації вчителів щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі післядипломної педагогічної освіти та педагогічних університетах; розроблення, обґрунтування, експериментальна перевірка та впровадження в систему післядипломної педагогічної освіти дистанційного курсу «Використання ІКТ у навчальному процесі» (на основі використання сервісів Веб 2.0) та системи керування процесом впровадження ІКТ у навчальних закладах України[3].

Наказом МОН України від 24 березня 2009 р. №271 «Про продовження Всеукраїнського експерименту щодо навчання вчителів ефективному використанню інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі та підвищення кваліфікації педагогічних працівників за програмою Intel® «Навчання для майбутнього» затверджено програму експерименту і заходи щодо її реалізації з залученням працівників відділу педагогічної освіти та провідних університетів.

В результаті організації і проведення експерименту буде:

- розроблено методичні рекомендації щодо впровадження в педагогічних університетах спецкурсу «Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі»

- визначено наукові основи 2-х теоретичних моделей: методичної системи підготовки вчителів та методичної системи підвищення кваліфікації вчителів щодо використання у навчальному процесі інформаційно - комунікаційних технологій на основі застосування дистанційних технологій навчання;

- розроблено посібник (версія 10), відповідний компакт-диск та зміст навчально-освітнього порталу для вчителів щодо використання інформаційно-комунікаційних та інноваційних педагогічних технологій у навчальному процесі на основі соціальних сервісів Веб 2.0.

Якщо визначити за головну мету діяльності системи вищої освіти підготовку такого фахівця, то процес навчання доцільно організовувати таким чином, щоб забезпечувався всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця. Засобом формування особистості при цьому стають освітні технології, продуктом діяльності особистість випускника вищого навчального закладу, який має бути компетентним не лише в професійній галузі, але при вирішенні будь яких завдань (задач), які ставить перед ним життя.

Отже, інноваційний підхід сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства. В результаті цього відбудуться потужні позитивні зміни у системі матеріального виробництва та духовного відродження, структурі політичних відносин, побуті і культурі. Зростуть самостійність і самодостатність особистості, її творча активність, що зміцнить демократичні основи громадянського суспільства і прискорить його розвиток.

Література

1. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Л. І. Даниленко. – К. : Логос, 1998. – 140с.3.

2. Експериментальні навчальні заклади професійно-технічної освіти: Звіти діяльності. / Упорядник М.П. Сидоренко - К: ІТіЗО МОН України, 2009. – 65 с.

3. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року N 347/2002 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11.

4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України ; Верховна рада України. – 2002. – № 36. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

5. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України. // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України – <http://www.mon.gov.ua>

Наталія Остапчук,
студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор О.С. Березюк
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

В умовах державотворення в Україні, яка стала на шлях демократизації, відкритості та гуманістичних орієнтацій, поряд з питаннями про суспільний устрій, ключовими стають проблеми пошуку національної ідеї, ціннісних орієнтирів, виховного ідеалу, нових тенденцій в освіті.

Як стверджують сучасні політики і науковці, перший етап трансформацій в країні завершено «завдяки інноваційному імпульсу, що надала «інформаційна хвиля» науково-технічного прогресу суспільства; прискорився темп цивілізаційного розвитку». Подальша логіка розвитку суспільства є логікою інноваційних реформ, серед яких значну роль відіграватимуть реформи освіти.

Нові цілі модернізації освітньої галузі спрямовані на розвиток національної системи освіти, що має відповідати викликам часу і потребам особистості, яка здатна реалізувати себе в суспільстві, що постійно змінюється. Такі цілі освіти зумовлюють пріоритетність досліджень в галузі педагогічної інноватики, яка в 90-х роках ХХ століття виокремилась у потужний напрям наукового супроводу модернізації освіти на всіх рівнях.

Історичні джерела освітніх інновацій пов'язані з періодом зародження експериментальної педагогіки другої половини ХІХ ст. З 60-х років минулого століття феномен "інноваційність" став ключовим у характеристиці постіндустріальної формації – її становлення і розвитку.

Хоча на пріоритет формування освітнього простору вказують всі сучасні законодавчі та нормативні документи, найбільш регламентують здійснення інноваційної діяльності Закони України «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.02 р. № 40- IV), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (від 16.01.03 р. № 433-IV), накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (від 07.11.00 р. № 522), «Про затвердження Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад» (від 20.02.02 р. № 114), «Про затвердження Положення про здійснення моніторингу виконання інноваційних проектів за пріоритетними напрямами діяльності технологічних парків» (від 17.04.03 р. № 245) та інші.

Метою Національної стратегії розвитку освіти на наступне десятиріччя є:

1. Підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина;
2. Забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя. Інновацію варто розглядати як реалізоване нововведення в освіті – у змісті, методах, прийомах і формах навчальної діяльності та виховання особистості (методиках, технологіях), у змісті та формах організації управління освітньою системою, а також в організаційній структурі закладів освіти, у засобах навчання і виховання та у підходах до соціальних послуг в освіті, що суттєво підвищує якість, ефективність та результативність навчально-виховного процесу. Наука про педагогічні нововведення своїм об'єктом визначає процеси розвитку освітніх систем на основі продукування, розповсюдження та освоєння новацій,

дослідження ефективності інноваційних змін.

Модернізація шкільної освіти на засадах гуманістично-інноваційної парадигми об'єднує в інноваційний рух оновлення традицій, здобутки державних реформ, інноваційні ідеї та досвід сучасних педагогів-практиків. Вимагає від педагогів знань тенденцій інноваційних змін в системі сучасної освіти, відмінностей традиційної, розвивальної та особистісно орієнтованої систем освіти; розуміння суті педагогічних технологій, знання інтерактивних форм та методів навчання, критеріїв технологічності; оволодіння технологіями проектування, діагностування, створення оптимальної авторської методичної системи; розвинутих дидактичних рефлексивних, діагностичних умінь; уміння аналізувати й оцінювати свій індивідуальний стиль.

Значну роль у формуванні інноваційних процесів в останнє десятиріччя відіграли тенденції розвитку педагогічної науки й практики: поєднання інноваційних змін з освітніми реформами, активізація інноваційного руху педагогів-практиків, створення міжнародних інноваційних мереж, державних інфраструктур з координації інноваційних процесів, підтримки недержавних утворень. Результати інноваційної діяльності педагогів дозволили утвердити альтернативність педагогічних систем; подолати стереотипи педагогічної і управлінської діяльності щодо нових цілей і стратегій в освіті; розширити мережу інформаційних джерел; утвердити соціально-педагогічну роль ініціативи освітян.

Тому цілком закономірним є створення Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, складовими частинами головної мети якого є задоволення зовнішніх потреб галузі освіти і суспільства, а саме: проведення науково-методичних досліджень та розробок у напрямках: змісту всіх рівнів освіти і виховання, технічних і навчально-методичних засобів освіти, проблем ресурсного (кадрового, організаційного, фінансового й матеріально-технічного) забезпечення освіти; втілення результатів науково-методичних досліджень та розробок у практику освіти, впровадження інноваційних технологій, забезпечення закладів освіти новими засобами, науково-методичними й навчальними виданнями, підручниками.

Створюються і супроводжуються фонди кваліфікаційних та освітніх вимог до випускників навчальних закладів, текстів і комплексних освітньо-кваліфікаційних знань для оцінки якості усіх ступенів освіти, навчальних програм і планів підготовки фахівців різного рівня та з базових дисциплін; інноваційних методик і технологій навчання та виховання, наукових досліджень і розробок, дисертаційних робіт й анотацій дисертаційних розвідок, що проводяться в галузі чи становлять інтерес для освіти. Здійснюється обмін між різноманітними базами даних і знань (у тому числі міжнародними) щодо інформації, яка може використовуватись в освіті; забезпечуються різні форми індивідуального і колективного доступу користувачів до баз даних, цілеспрямоване розповсюдження інформації в заклади і установи освіти. Готуються до випуску інформаційні видання (бюлетені, проспекти тощо) щодо структури і змісту баз даних й механізмів їх функціонування, поповнення та використання.

Інститут забезпечує науково-методичне та навчально-методичне супроводження діяльності навчальних закладів, які вже сьогодні працюють в інноваційному режимі, створюють інноваційне освітнє середовище та розробляють нові моделі організації навчально-виховного процесу.

У ході дослідно-експериментальної роботи здійснюється експериментальна перевірка нових педагогічних ідей вітчизняних учених, психологів, педагогів, творчих вчителів, які наближають сучасну школу до інноваційного навчального закладу.

Цілеспрямована робота Інституту та закладів, які працюють в інноваційному

режимі, підвищує ефективність та якість навчання і виховання, формує та розвиває інтелектуальну, творчу, компетентну особистість.

Необхідними інноваційними підходами до модернізації освітніх систем є розвантаження навчальних планів і програм за рахунок диференціації й інтеграції їх змісту, скорочення кількості обов'язкових предметів і профілів у старшій школі, вилучення другорядного і надмірно ускладненого матеріалу, розширення міжпредметних зв'язків; розробка і впровадження нових державних стандартів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти на основі Національної рамки кваліфікацій та компетентісно орієнтованого підходу в освіті; запровадження у загальноосвітніх навчальних закладах більш раннього вивчення іноземних мов, основ інформатики; деполітизацію процесу добору і призначення керівників навчальних закладів та органів управління освітою; розроблення системи заходів (нормотворчих, науково-методичних, фінансово-економічних тощо) щодо впровадження ідеї автономії навчальних закладів, розширення їх прав і можливостей щодо фінансової самостійності; розвиток автоматизації управління освітою.

Отже, управління освітою має здійснюватися на засадах інноваційних стратегій відповідно до принципів сталого розвитку, створення сучасних систем освітніх проектів та моніторингу; розвитку моделі державно-громадського управління, посилення ролі та взаємодії усіх суб'єктів освітньої політики, у якій особистість, суспільство й держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами. Необхідно забезпечити створення гнучкої, цілеспрямованої, ефективної системи державно-громадського управління освітою, що забезпечує інтенсивний розвиток і якість освіти, спрямованість її на задоволення потреб країни, запитів особистості.

Література

1. Короткова Л.І. Компетентісний підхід в розробці державних стандартів середньої освіти // Ранок. – 2003. – С. 56-59.
2. Стрижак О.Є. Створення системи надання дистанційних послуг для підтримки навчально-виховного процесу загальноосвітнього та позашкільного навчального закладу // Весна. – 1998. – С. 103-106.
3. Гавриш І.В. Інтелект України // Ранок. – 2005. – С. 24-25.

Ольга Мудра,

магістрантка ННІ педагогіки

*Науковий керівник – канд. пед. наук, професор Березюк О.С.
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

РЕФЛЕКСИВНА СКЛАДОВА ДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури дозволив виділити наступне тлумачення поняття “дидактична підготовка”. Перш за все, мається на увазі організація і порядок вивчення педагогічних дисциплін, а також їх функціональне забезпечення, тривалість та послідовність протікання.

Перші три фази стосуються вузівського етапу підготовки, четверга – післявузівського. .

Процес дидактичної підготовки майбутнього вчителя у вищому педагогічному закладі обумовлений діяльністю викладача (процес викладання) і діяльністю студентів (учіння). Як зауважує В.О.Сластьонін: «педагогічна

діяльність вчителя та навчальна діяльність майбутніх учителів мають однакову психологічну структуру. Вона складається з блоків мотивації, цілей і програм діяльності, інформаційної основи, блоку прийняття рішень, контролю, оцінки та підсистем професійно обумовлених якостей» [1, с. 84].

Значний внесок щодо вдосконалення процесу дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи на сучасному етапі належить В.І.Бондарю, О.Я.Савченко.. Так, В.І.Бондарем визначено шляхи підвищення ефективності дидактичної підготовки кадрів, обґрунтовано системний підхід до аналізу методів навчання, розроблено ефективні технології навчання студентів дидактиці, запроваджено модульно-рейтингову технологію вивчення дидактики як навчальної дисципліни [2]. О.Я.Савченко опікується проблемами вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах особистісно-орієнтованого підходу та підвищення їх «дидактичної грамотності» [3].

Також, розглядаючи навчальний процес у вищій педагогічній школі, значну увагу приділяють саме дидактичній підготовці майбутнього вчителя дослідники П.М.Гусак та О.Г.Мороз.

Дидактично підготовлений студент вищого педагогічного закладу зможе ефективно організувати майбутню педагогічну діяльність в цілому. Таким чином, якість педагогічної діяльності потенційного вчителя початкової школи багато в чому залежить від оптимального рівня його дидактичної підготовленості. Слід зауважити, що у вищих педагогічних навчальних закладах дидактична діяльність виступає предметом вивчення майбутніми учителями, а також, складовою мети й кінцевого результату – готовності студентів здійснювати педагогічну діяльність у школі.

Отже, на основі аналізу теоретичних джерел, в контексті нашого дослідження, дидактична підготовка у подальшому вживатиметься нами як поняття, що означає: цілеспрямований, розгорнутий в діяльності і у часі спеціально організований процес формування у студентів системи загальнодидактичних знань та вмінь розв'язувати типові і творчі задачі дидактичної діяльності вчителя початкової школи з урахуванням методичних особливостей окремих навчальних предметів початкової школи.

Нам близька наукова позиція про те, що дидактика складає методологічну та технологічну базу викладання окремих методик, а рівень засвоєння методичних знань і вмінь обумовлюється мірою узагальнення та структурованості дидактичних [2]. Протягом навчання у вищому педагогічному навчальному закладі загальнодидактичні уміння студентів будуть наповнюватися методичним змістом, в залежності від напрямку їх спеціалізації.

Якщо розглядати дидактичну підготовку як процес, з позицій діяльнісного підходу, то логічно припустити, що психологічна структура діяльності, розроблена О.М.Леонтьєвим, є інваріантною стосовно педагогічної діяльності у цілому, і дидактичної, як її складової. Вважаємо, що сутність дидактичної діяльності можна розкрити, аналізуючи її структуру, яку психолог визначав як єдність та взаємодію категорій: потреби, мети, мотивів, дій (операцій) [4]. обумовлених змістом дидактичної діяльності вчителя початкової школи, спрямованих на досягнення кінцевого результату дидактичної підготовки у вищому навчальному закладі, тобто дидактичної готовності.

Дидактична діяльність вчителя базується на знаннях і вміннях проектувати, прогнозувати, конструювати, організовувати та об'єктивно аналізувати явища і процеси дидактичної дійсності. Дані знання і вміння мають узагальнений та фундаментальний характер, оскільки, відображаючи природу дидактичного процесу, здатні накладатись, переноситись, інтегруватись та широко використовуватись в комплексі з конкретними дидактичними,

методичними або предметними знаннями й уміннями майбутнього вчителя відповідно його спеціалізації. Без сформованої системи загальнодидактичних знань та вмінь, майбутні вчителі не зможуть повною мірою оволодіти нюансами часткових дидактик – методик викладання окремих навчальних предметів у школі, якісно і ефективно навчати.

Ефективність навчання дидактичній діяльності безпосередньо залежить від ступеня усвідомленості, осмисленості, самоаналізу, саморегуляції реалізації студентом відповідних умінням дидактичних дій, прийомів, операцій з їх поточним і підсумковим контролем та самокорекцією – дидактичної рефлексії.

Так, В.О.Сластьонін та О.І.Міщенко, крім вище зазначених структурно-функціональних компонентів майбутньої педагогічної та навчальної діяльності студентів у вищому педагогічному закладі, окремо виділяють рефлексивний [5., с.84], але до детального його опису, характеристики та специфіки у контексті підготовки потенційного вчителя вчені детально не вдаються. Також науковці звертають увагу на те, що кожному функціональному компоненту відповідає система властивих йому умінь, якою повинен володіти майбутній учитель. Виходячи з цього, рефлексивний компонент, як і всі інші, повинен бути представлений відповідною йому системою рефлексивних умінь, але це питання дослідники теж залишають відкритим.

Отже, прямо або опосередковано, науковці визнають рефлексію складовою педагогічної діяльності вчителя, але на сьогодні невирішеним залишається питання ролі та місця рефлексії у дидактичній діяльності вчителя початкових класів.

З огляду на вище викладене, рефлексивний компонент ми розглядаємо як «метакомпонент», який, одночасно, пронизує всі, без виключення, функціональні компоненти дидактичної діяльності вчителя. Ми вважаємо, що ізолювано і автономно рефлексивний компонент у структурі майбутньої дидактичної діяльності студента існувати не може. На це вказують дослідження А.В.Карпова, В.О.Метаєвої, І.О.Зимньої та ін., які розглядають рефлексію як певне психічне «метаутворення», «метакомпетентність» вчителя. Тому, рефлексивні уміння це - «метауміння», які інтегруються з усіма педагогічними уміннями вчителя, в тому числі з дидактичними, та виступають функціональною основою дидактичної діяльності педагога.

Рефлексія – психічний процес, який характеризується найвищою мірою складності, оскільки інтегрує в собі три основні класи психічних процесів – когнітивних, регулятивних та комунікативних. По суті, це означає, що рефлексія представляє «процес організації всіх процесів» - тобто процес більш вищого порядку складності, ніж всі інші психічні процеси [2, с.439]. Отже, рефлексію в структурі майбутньої дидактичної діяльності вчителя, слід розглядати як складову кожного функціонального компонента.

Наразі, найчастіше у психолого-педагогічній літературі з питань структури педагогічної діяльності вчителя і готовності до неї, науковці розглядають рефлексію у складі контрольного-регулюючого та оцінно-результативного компонентів. Але, на нашу думку, це не дуже слушно, оскільки, якщо «...рефлексія - це момент, механізм та організованість діяльності».

Узагальнюючи вище зазначене, можна зробити закономірний висновок про те, що ефективність майбутньої дидактичної діяльності визначатиме рівень володіння низкою окреслених базових функцій, які знайдуть свою реалізацію через систему відповідних їм загальнодидактичних знань, умінь і навичок. Перш, ніж набуває здатності виконання загальнодидактичних функцій у комплексі, у процесі дидактичної підготовки оволодівається фундаментальними теоретичними знаннями у галузі дидактики та дидактичними уміннями стосовно основних видів дидактичної діяльності: проектувально-прогностичної,

конструктивної, організаційної (інформаційної, розвивальної, комунікативної), контрольно-регулюючої та оцінно-результативної.

У відповідності з сучасними вимогами ECTS, у зв'язку з розробкою та впровадженням Галузевих стандартів у систему вищої педагогічної освіти України, в контексті компетентнісного та особистісно-орієнтованого освітніх підходів, рефлексія стає важливим компонентом не тільки психологічної, а й загально-педагогічної підготовки (а також дидактичної, як її невід'ємної складової) майбутнього вчителя. Тому, орієнтуючись на кінцевий результат дидактичної підготовки студента - дидактичну готовність, коло наших наукових інтересів полягає у визначенні місця в ній рефлексивної складової.

Тому, узагальнивши та систематизувавши наукові пошуки дослідників з цього питання, у структуру готовності до дидактичної діяльності майбутнього вчителя початкової школи ми включили наступні компоненти: мотиваційно-цільовий, змістово-процесуальний та контрольно-діагностичний.

Отже, дидактична готовність майбутнього вчителя початкової школи як результат процесу підготовки - це складне системне особистісно-діяльнісне рефлексивне утворення, яке передбачає сформованість мотиваційно-цільового, змістово-процесуального та контрольно-діагностичного компонентів і виступає передумовою для успішного здійснення потенційним учителем комплексу базових функцій дидактичної діяльності. Як бачимо, результат підготовки студента – дидактична готовність – повною мірою відображає структуру дидактичної діяльності, до якої ми готуємо майбутнього вчителя початкової школи, а також, процедуру його дидактичної підготовки у вищому навчальному педагогічному закладі.

Також, керуючись досвідом вище зазначених вчених, погоджуємось, що готовність майбутнього вчителя до дидактичної діяльності є стійким особистісним утворенням. Таким чином, стає очевидним, що поняття «готовність» не можна розглядати поза особистістю студента як носія свідомості, мислення, спілкування та творчості. Професійно-педагогічна свідомість є центральним психологічним утворенням особистості студента. Важливо, що дидактична діяльність потенційного вчителя у майбутньому повинна виступати засобом розвитку і формування особистості кожного учня. Дидактична діяльність, до здійснення якої студент готується у вищому навчальному закладі, характеризується взаємодією свідомих особистостей, де вчитель і учень розглядаються як суб'єкти, які мають бути зацікавленими у результатах співпраці. А, якщо особа не рефлексує - вона не виконує ролі суб'єкта освітнього процесу. За останніх умов, особистісна орієнтованість навчання [219; 225; 314; 316], як освітня парадигма, підхід і принцип, якими сьогодні повинен керуватися кожний педагог, залишається формальним гаслом, що не має своєї реалізації на практиці. Ігнорування ролі рефлексії у навчальному процесі всіх освітніх ланок – це показник спрямованості тільки на процес діяльності, а не на ті зміни, які відбуваються у розвитку людини.

У контексті однієї з провідних цілей сучасної початкової школи - «навчити дитину вчитися» свідомо, перед нами постає завдання – підвищити рівень дидактичної підготовки студентів - майбутніх вчителів, створивши протягом навчання належні умови для досягнення якісного її результату - готовності до дидактичної діяльності. Формування у студентів рефлексивних умінь у процесі планування, конструювання, реалізації процесу навчання у початковій школі, об'єктивного оцінювання його результатів на засадах загальної дидактики є, на нашу думку, ефективним засобом підвищення якості дидактичної підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Отже, процес дидактичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи повинен мати рефлексивний характер, оскільки це сприятиме усвідомленому проектуванню, конструюванню,

організації, контролю та аналізу результатів дидактичної діяльності. З огляду на це, припускаємо, що кожний структурний компонент дидактичної готовності студентів повинен включати і рефлексивну складову.

Пропонуємо характеристику кожного компонента готовності майбутніх учителів до дидактичної діяльності у початковій школі з урахуванням рефлексивної складової.

Основу психологічної характеристики студента як суб'єкта майбутньої дидактичної діяльності складає мотиваційно-цільовий компонент. Готовність потенційних вчителів до дидактичної діяльності визначають ціль, мета та обумовлені ними потреби, цінності, мотиви. Тому, мотиваційно-цільовий компонент дидактичної готовності включає наявність стійкої, усвідомлюваної потреби студента щодо оволодіння загальнодидактичними знаннями та вміннями творчо застосовувати їх в умовах дидактичної дійсності. Також важливою характеристикою даного компонента є те, що майбутній педагог повинен бути здатним до постійного моніторингу динаміки розвитку власних потреб, мотивів та інтересів з позицій «студент» і «майбутній учитель початкової школи»; вміти чітко визначати цілі і завдання власної навчальної та майбутньої дидактичної діяльності, надаючи їм особистісного смислу, позитивного емоційного забарвлення з метою самореалізації та самоактуалізації себе як особистості в процесі дидактичної підготовки. Тому з перших днів перебування студентів у вищому педагогічному навчальному закладі слід допомогти їм у: визначенні педагогічної спрямованості, характеру потреб, мотивів, намірів щодо обраної професії і дидактичної діяльності як її органічної складової; вивченні та діагностиці власних педагогічних здібностей, здатностей на предмет їх подальшого аналізу, осмислення, розвитку та корекції. Чітке усвідомлення студентами власних особистісних характеристик, системи професійно-педагогічних (загальнодидактичних) знань, умінь та навичок спонукатиме їх доактивного переосмислення змістів власної свідомості з метою постійного самовдосконалення та саморозвитку, а це підвищуватиме рівень їх дидактичної готовності. Також, у процесі дидактичної підготовки потенційний вчитель повинен керуватися такими цілями як: можливість у майбутній дидактичній діяльності творчо застосувати систему загальнодидактичних знань, умінь і навичок; можливість професійного та особистісного самовдосконалення шляхом самоаналізу та усвідомлення власної дидактичної діяльності; реалізація внутрішньої потреби сприяти всебічному, гармонійному розвитку та формуванню особистості молодшого школяра. Крім того, студент повинен відчувати потребу у рефлексії власної навчальної та майбутньої педагогічної (дидактичної) діяльності, позитивно ставитись і виявляти інтерес до здійснення педагогічної (дидактичної) рефлексії, усвідомлювати цілі її використання. Зазначене вище стосується рефлексивного аспекту мотиваційно-цільового компоненту готовності майбутніх вчителів початкової школи до дидактичної діяльності.

Змістово-процесуальний компонент як структурна одиниця дидактичної готовності майбутнього вчителя початкових класів, представлений системою загальних знань, умінь і навичок з дидактики як базової навчальної дисципліни, що є необхідною, обов'язковою теоретичною та практичною основою в оволодінні студентами методик викладання окремих навчальних предметів в початковій школі.

Важливо зазначити, що, розглядаючи дидактичну підготовку як складову загально-педагогічної, не можна не враховувати аспект взаємодії дидактики з іншими навчальними дисциплінами педагогічного циклу, а також з методиками викладання окремих навчальних предметів у початковій школі - частковими дидактиками.

Зміст дидактики як навчальної дисципліни та окремі методики викладання навчальних предметів у початковій школі співвідносяться між собою цілісно і частково. Адже методики викладання тих або інших навчальних предметів у початковій школі базуються на загальній теорії освіти і навчання, а також, прямо і безпосередньо їй підпорядковуються. Отже, студент, який розуміється у царині певної науки, представленій відповідним навчальним предметом початкової школи, але не володіє загальними основами теорії навчання і освіти, не зможе творчо реалізувати загальнодидактичні знання на практиці та не буде здатний організувати засвоєння наукової інформації молодшими школярами у процесі навчання.

Загальнодидактичні знання – це наукова категорія, яка інтегрує гностичну та практичну діяльність студентів - потенційних вчителів. Дидактичні знання представлені системою дидактичних понять, категорій, термінів, суджень, уявлень та образів, орієнтовних основ дидактичної діяльності певного обсягу та якості. Дидактичні знання повинні проявлятися у вигляді умінь виконувати відповідні дидактичні дії та операції, інакше вони будуть залишатися фікцією.

Загальнодидактичні вміння – це складні інтегративні психічні утворення, що об'єднують в собі базові дидактичні знання, навички та реалізуються в усвідомлюваних й осмислених вчителем розумових і практичних діях (які дозволяють якісно і успішно здійснювати дидактичну діяльність) з можливим перетворенням їх у творчість, а також, спрямовані на розв'язання дидактичних задач (завдань) у постійно змінюваних умовах педагогічної дійсності. Важливо зауважити, що саме свідомий й осмислений характер формування та застосування студентом базових дидактичних знань і вмінь надає можливість їх подальшої трансформації у загальнодидактичну компетенцію як обов'язкову складову майбутньої дидактичної компетентності вчителя початкової школи [37]. Тому, припускаємо, що, як складне інтегративне явище, загальнодидактичне вміння повинно включати й рефлексивну складову, оскільки аспект його подальшої екстеріоризації та успішного застосування залежить від ступеня його інтеріоризації, привласнення, і, як наслідку, особистісного новоутворення – загальнодидактичної компетенції майбутнього вчителя.

Узагальнюючи вище зазначене, слід зауважити, що базові функціональні компоненти структури дидактичної діяльності вчителя проявлятимуться через систему відповідних їм дидактичних умінь. І, оскільки, у всіх структурних ланках дидактичної діяльності педагога присутня рефлексивна складова, як метадіяльність – вона повинна знаходити свою реалізацію у рефлексивних вміннях, які інтегруються з загальнодидактичними.

На нашу думку, саме рефлексивні вміння сприятимуть ефективнішому формуванню у майбутніх учителів готовності до дидактичної діяльності, оскільки педагог не користується єдиним способом дій у процесі викладання. Дидактична діяльність вчителя обумовлюється конкретною ситуацією, яка вимагає осмислення, усвідомлення її умов і адекватних дій. Вчитель повинен завжди діяти осмислено і відповідально, тому формування у студентів рефлексивних умінь стає особливо актуальним завданням їх дидактичної підготовки у вищому педагогічному закл

Дія – це одиниця аналізу дидактичної діяльності учителя початкових класів, яка вимагає наявності певної орієнтовної основи (системи умов, алгоритмів) , на яку спирається студент у процесі виконання та свідомого її відпрацювання. У свою чергу, «уміння» - це здатність виконувати складні комплексні дії на основі знань, прийомів, навичок і досвіду – чуттєвого та практичного [1].

Водночас, автоматизація дій, якими обумовлюються вміння і навички не є однозначним критерієм їх успішного здійснення. Особливо це стосується умінь

професійно-педагогічної діяльності, у нашому випадку - дидактичної. Адже одним із найважливіших показників професіоналізму є не автоматизм, а якість виконання умінь. На нашу думку, саме рефлексивні уміння сприятимуть ефективнішому формуванню у майбутніх учителів початкових класів готовності до дидактичної діяльності, оскільки педагог не користується єдиним способом дій у процесі викладання. Тому формування у студентів спеціальності «Початкове навчання» рефлексивних умінь стає особливо актуальним завданням їх підготовки у вищому навчальному педагогічному закладі. Особливо органічним, на нашу думку, є формування рефлексивних умінь у процесі дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти і поступового їх перенесення на методичну діяльність, адже вони є взаємообумовленими.

Отже, попри наявність різних позицій вчених щодо характеристики та структури «уміння» як психолого-педагогічної категорії (П.Я.Гальперін, І.І.Львов, В.О.Онищук, Н.Ф.Тализіна, Л.М.Фрідман), на рівні теоретичного узагальнення, можна констатувати, що загальнодидактичні уміння вчителя є складними за своєю структурою, однак обов'язковими і сталими для них залишаються наступні структурні компоненти: знання теоретичних основ дій, власне дії, прийоми, операції, чуттєвий та практичний досвід їх застосування.

Перш, ніж представити структуру дидактичного уміння вчителя початкової школи, визначимо інваріантні компоненти уміння як психолого-дидактичної категорії. Це, зокрема: знання теоретичної основи дій (поняття, закону теорії); наявність об'єкта, знання про нього, знання способів виконання дій з ним, їх послідовність та зміст; чуттєвий та практичний досвід виконання дій з об'єктом стосовно конкретної ситуації (як типової, так і нестандартної).

Дії, прийоми та операції мають специфічні для дидактичної діяльності вчителя початкової ланки освіти ознаки та зміст. Загальнодидактичне уміння у контексті майбутньої дидактичної діяльності вчителя початкової школи представляє: знання теорії освіти і навчання як цілісної системи, комплекс загальнодидактичних умінь планувати, проектувати, конструювати, організовувати, контролювати, корегувати та оцінювати процес навчання; наявність уявного (реального) об'єкта загальнодидактичних дій та знання психофізіологічних характеристик молодшого школяра; чуттєвий та практичний досвід реалізації загальнодидактичних дій (приймів, операцій) в типових (творчих), навчально-виробничих дидактичних ситуаціях.

Загальнодидактичні уміння створюють гнучку динамічну систему і знайшли відображення у науково-педагогічній літературі. Найбільш раціональним щодо класифікації базових дидактичних умінь, на наш погляд, є наукові доробки Н.Ф.Білокур та О.І.Бульвінської, які покладають в основу цієї системи відповідність груп дидактичних умінь основним етапам навчального процесу (підготовчого, організації і здійснення діяльності вчителя й учнів, а також аналітичного). Відповідно до основних компонентів структури навчального процесу вони виділяють: конструктивні, виконавські та аналітичні загальнодидактичні уміння. Підготовчому етапу навчального процесу відповідають конструктивні дидактичні уміння, серед яких виділяються проектувальні і власне конструктивні. Уміння другої групи характеризують виконавську діяльність учителя, до якої належать гностичні, організаторські та комунікативні уміння. Третю групу складають аналітичні уміння, які включають уміння аналізу здійсненої діяльності.

Як бачимо, вчені розглядають систему базових дидактичних умінь з позицій діяльнісного підходу: від мети до результату. Кожна група умінь представляє певний структурний компонент дидактичної діяльності вчителя у їх логічній послідовності, як спеціально організований та усвідомлюваний процес з

проектування, організації та аналізу результатів навчальної діяльності школярів з метою розвитку та формування їх особистості. Твердження науковців про те, що педагогічна діяльність є рефлексивною за своєю суттю (Г.О.Бізяєва, Д.О.Белухін, В.А.Семиченко, Б.З.Вульф, Г.О.Дегтяр, Ю.М.Кулюткін, С.Д.Максименко, В.О.Метаєва, В.М.Харькін, В.М.Чайка, Є.В.Чорний, Т.В.Юрова, Л.В.Яковлева, Т.М.Яблонська та ін.) дає нам підстави розглядати дидактичні уміння з позицій рефлексивного підходу.

Узагальнюючи вище зазначене, ми надалі користуватимемось наступною класифікацією загальнодидактичних умінь вчителя початкової школи: проектувально-конструктивні уміння, яка диференціюється на гностичні (дидактичні уміння, які є інтеграцією загальнокультурних, спеціально-наукових, психолого-педагогічних (дидактичних) знань, у тому числі знань щодо рефлексії студентом дидактичної діяльності та навчального процесу у початковій школі), проектувально-прогностичні (уміння планувати навчальний процес у початковій школі відповідно до загальної, стратегічної мети освіти нашої держави, уміння визначати перспективні завдання навчання, стратегію та способи її досягнення, уміння прогнозувати й передбачати результати як власної дидактичної діяльності у цілому, так і навчальної діяльності молодших школярів), конструктивні (уміння вчителя конструювати власну дидактичну діяльність та навчальну діяльність учнів у відповідності з конкретними навчально-виховними цілями).

Отже, в цілому, група проектувально-конструктивних дидактичних умінь базується на системі знань студентів теоретичних основ загальної дидактики. Методики, як окремі дидактики, насичують базові дидактичні знання змістом конкретних навчальних предметів, які викладає вчитель початкової ланки освіти. Також, зауважимо, що вивчення студентами загальної дидактики та окремих методик викладання навчальних предметів у початковій школі не можна розглядати ізольовано від циклу педагогічних і психологічних дисциплін. Так, зокрема, вже на початковому етапі оволодіння базовими дидактичними знаннями і вміннями, слід враховувати той факт, що студенти вже знаються і розуміються, наприклад, на характерних особливостях структури й функціонування педагогічної діяльності у цілому, а також базових психолого-педагогічних категоріях. Теоретичні основи загальнодидактичної гностики реалізуються, приміром, у проективній та конструктивній діяльності майбутнього вчителя, зокрема через здатність планувати зміст освіти, складати плани-конспекти уроків з певного навчального предмета, визначаючи їх навчальну мету, добираючи методи, засоби та форми організації навчальної діяльності учнів. Високий рівень сформованості проектувально-прогностичних і конструктивних загальнодидактичних умінь передбачає здатність студента до роздумів стосовно майбутньої дидактичної діяльності та процесу навчання у початковій школі, уявлення про їх хід, прогнозування та планування мети (завдань), кінцевого та проміжних результатів, за умов осмисленого вибору найбільш ефективних способів їх виконання та прогностичного аналізу.

Таким чином, припускаємо, що конструктивна та проективна діяльність потенційного вчителя початкової школи вимагає рефлексивних дій та операцій, які якісно впливатимуть на рівень формування і застосування дидактичних умінь певного виду на практиці.

Друга група – виконавські уміння – складається зі стимулюючो-мотиваційних (уміння формувати в учнів позитивну мотивацію та інтерес до власної пізнавальної діяльності, уміння доцільно застосовувати стимули щодо навчальної діяльності молодших школярів), розвивальних (уміння раціонально поєднувати у процесі навчання виховні і розвивальні цілі), організаційних (уміння майбутнього вчителя організувати власну дидактичну та навчальну

діяльність учнів, а також – інформацію в процесі її повідомлення; управляти пізнавальною діяльністю учнів, розвиваючи їх потенційні інтелектуальні можливості) і комунікативних (в процесі навчання молодших школярів, уміння організувати спілкування на засадах взаємодії, партнерства та співробітництва з метою ефективного розв'язання системи дидактичних завдань). Формування та застосування на практиці студентами - майбутніми учителями початкових класів - даної групи умінь теж обумовлюється рефлексією. Стійка, внутрішня потреба студента - оволодіти дидактичними уміннями з метою власної самореалізації та особистісного розвитку майбутніх учнів, спонукатиме його до створення у класі ситуації успіху, інтересу дітей до навчання. Організуючи процес власної навчальної діяльності протягом навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, у процесі оволодіння дидактичною теорією, а також під час проходження практики, студент повинен усвідомлювати і розуміти, як він сприймається одногрупниками (викладачами), учнями (вчителями); вміти координувати та спрямовувати спілкування з учасниками педагогічної взаємодії на засадах співпраці, співробітництва та компромісу. Таким чином, забезпечення реалізації майбутніми учителями початкової ланки освіти основних функцій навчання (освітньої, виховної, пізнавальної та мотиваційно-стимулюючої) у процесі організації навчання молодших школярів також неможливе без рефлексії.

Група аналітичних умінь включає в себе контрольно-регулюючі уміння (вміння здійснювати контроль і корекцію як власної дидактичної діяльності, так і навчальної діяльності учнів, уміння встановлювати зворотній зв'язок - від учнів до вчителя) та оцінювально-результативні (уміння об'єктивно оцінити результати власної діяльності й діяльності учнів). Високий рівень сформованості аналітичних дидактичних умінь у майбутніх учителів початкової школи передбачає не тільки фіксацію результатів власної дидактичної діяльності й навчальної діяльності учнів. Студенти повинні вміти надати об'єктивну оцінку ефективності власної дидактичної діяльності та діяльності учнів, проаналізувати власні помилки, визначити їх причини з метою подальшої корекції. В даному випадку предметом рефлексії стають передумови, мотиви та наслідки дидактичної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

Така система найбільш типових, на наш погляд, загальнодидактичних умінь, відповідає як логіці розгортання дидактичної діяльності (і процесу навчання як її об'єкта) у цілому, так і мікродіяльності вчителя з учнями як найменшої «дидактичної клітинки» процесу навчання, в якому присутні всі види рефлексивної діяльності вчителя і учнів.

Отже, у контексті вище зазначеного, надалі поняття «загальнодидактичні вміння» майбутнього вчителя початкової ланки освіти ми будемо розглядати як певні складні інтегративні комплексні утворення студентів осмислено та усвідомлено здійснювати планування, проектування, організацію, контроль, оцінку і аналіз процесу навчання у початковій школі.

Контрольно-діагностичний компонент завершує структурний цикл дидактичної готовності майбутнього учителя початкової школи і виступає логічним продовженням двох попередніх: мотиваційно-цільового та змістово-процесуального. Критична, об'єктивна самооцінка студентом якості результатів дидактичної підготовки з урахуванням експертної оцінки його дидактичної готовності спеціалістами-викладачами, вчителями, поглиблює та конкретизує мотиваційно-цільовий і змістово-процесуальний компоненти. Виділення контрольно-діагностичної ланки дидактичної готовності студентів в окремий структурний компонент є необхідною умовою, оскільки контроль і оцінка є обов'язковим кінцевим етапом будь-якого процесу, яким є підготовка майбутніх учителів початкової школи до дидактичної діяльності. Важливо зауважити, що діагностика й оцінка результатів дидактичної підготовки до майбутньої

дидактичної діяльності буде носити формальний характер за умов ігнорування студентами рефлексії як засобу свідомого, осмисленого та об'єктивного аналізу процесу і результатів навчання дидактичній діяльності. Також, студенти повинні знати та реально усвідомлювати рівень власної готовності як здатності здійснювати систему функцій дидактичної діяльності з метою подальшого власного професійного росту та самовдосконалення.

Контроль та діагностика результатів дидактичної готовності студента виявляють шляхи, способи їх досягнення, тенденції та динаміку формування дидактичної рефлексії і рефлексивних умінь в процесі дидактичної підготовки майбутнього спеціаліста в галузі початкової освіти.

Узагальнюючи висловлене вище, ми наголосимо, що всі компоненти дидактичної готовності взаємопов'язані між собою і становлять повний цикл формування складного особистісного утворення.

Отже, дидактична готовність майбутнього вчителя початкової школи — це складне цілісне особистісно-діяльнісне рефлексивне утворення, яке ґрунтується на здатності студента шляхом чіткого усвідомлення власної мотиваційно-цільової сфери застосовувати систему загальнодидактичних знань, вмінь та навичок, розв'язуючи типові й творчі задачі дидактичної діяльності з урахуванням методичних особливостей певного навчального предмета початкової школи, діагностувати і корегувати її результати.

Література

1. Сластьонін В.І.
2. Бондар В.І.
3. Савченко О.Я.
4. Леонтьєв О.О.

Юлія Вакуліна,
студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор С.О. Пультер
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ КУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ І ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Однією з найпотужніших духовних сил кожної людини, суспільства в цілому є патріотизм, який споконвіку плекає кожна нація. Патріотизм, патріотичне виховання – це на сьогодні актуально як для системи освіти так і для держави в цілому. Виховання в українській молоді патріотизму і реалізація ідеї патріотичного виховання набуває у сучасному українському суспільстві особливого значення в силу тих причин: соціально-економічні зміни, кризові явища, притаманні сучасному українському суспільству, спричинили деформацію ціннісних орієнтацій значної частини молоді; демократизація, плюралізм, і поява багатопартійної системи створили певні труднощі в соціальному розумінні суті патріотизму.

Аналіз історичної, філософської, педагогічної літератури свідчить, що проблема патріотичного виховання молоді завжди посідала провідне місце. Суть патріотизму розкрито у працях Г.Ващенка, І.Огієнка, С. Русової, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін. Необхідність теоретичного осмислення нових підходів до здійснення патріотичного виховання молоді людини в сучасних умовах актуалізує вивчення праць педагогів О.Вишневського, П.Ігнатенка, Т. Завгородньої, П.Кононенка, Л.Крицької, В.Кузя, П.Щербаня та ін.

Аналіз літературних джерел та наукових матеріалів свідчить, що першооснови патріотизму були закладені ще в народній педагогіці – в легендах, казках, міфах, літописах, народних піснях, думках, повчаннях, прислів'ях. Приказках тощо. Роздуми Нестора Літописця, Іларіона Київського, Володимира Мономаха та інших базуються на звеличенні ролі і місця у житті людини Батьківщини, формуванні думки про те, що любов до неї, її захист – є священним обов'язком кожної людини.

Ефективність у формуванні патріотичної свідомості досягається не використанням поодиноких цінностей, а системою їх поєднання. Психологічно-педагогічна концепція цінностей, розроблена А. Здравомисловим, З. Равкіним, В. Веселовою, В. Скутіною та іншими розглядає вихідні положення, які мають бути враховані при формуванні патріотичної свідомості молоді: джерела цінностей у суспільстві базуються на реаліях повсякденного життя – вони пов'язуються із життєвим досвідом особистості, соціальними умовами її формування, що впливають на вибір осмислених дій. Так, В.І.Скутіна основою формування національних цінностей особистості вважає морально-світоглядні цінності українського етносу. Це такі компоненти :

- гармонія (життя внутрішнього світу, міжособистісних стосунків, відносин з природою); ¶

- добро (як істина, вище благо, глибока віра в перемогу добра над злом, гуманізм);

- свобода (внутрішня свобода, волелюбність, визнання неповторності людської індивідуальності, нетерпимість до рабства, свобода волевиявлення);

- справедливість (щирість, правдивість, прагнення до істини, до соціальної справедливості); ¶ - сім'я як першооснова розвитку й формування особистості;

- народ (повага до трудового народу, вміння осмислювати історію, культуру, традиції, моральні цінності свого народу, віра в його духовні сили, прагнення до того, щоб український народ зайняв гідне місце у цивілізованому світі);

- Україна (патріотичні почуття, прагнення до зміцнення державності, економіки, культури, готовності віддати усі зусилля для блага Вітчизни) [3]. Таким чином, можна зробити висновок, що ефективність формування патріотичної свідомості досягається не використанням поодиноких цінностей, а шляхом застосування системи їх поєднання.

Великий загальний учений у сфері історії, філософії, політології, етнографії наголошує на виключній ролі у формуванні молодого покоління суспільствознавчого наукового потенціалу, що спрямований на розробку національної ідеї та шляхів її впровадження у практику виховання. Вважаємо, що саме народна творчість, у якій сконцентрований увесь широкий діапазон виявів духовності української нації, може стати джерелом формування патріотичної свідомості особистості.

Фольклорна традиція є генетичною спадщиною етносу. Як і мова, вона закодована у генетичній природі людини, а тому вивчення фольклору повинно спиратися на дослідження етнічного генотипу, що властивий даному етносу чи групі етносів. П.П. Кононенко, досліджуючи мову та словесність, констатує їх людську, земну і космічну сутність: "Проблема мови знову постала як проблема збереження та розвитку не тільки окремих націй і культур, а й цілості вселюдства та духовного космосу, гуманістичної сутності світу. А вирішення проблеми стало справою честі кожного сучасника, що розуміє: міра володіння рідною мовою є мірою духовності людини та суспільства, отже, – мірою загального поступу" [2]. Цікавою є розроблена ученим система, що поєднує центри: Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова, художня словесність; Україна – історія; Україна – нація; Україна – держава;

Україна – культура (матеріальна і духовна - освіта, мистецтво, література), філософія, релігія, економіка, право, наука, військо; Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність. Доля. Історична місія .

Таким шляхом можна підпорядкувати фольклор важливій проблемі життєвої адаптації молодій людині, прищепити їй любов до свого краю, свого народу і його культури. Досконало знаючи своє, вона виявить інтерес і до іншого, контрастного. Г.Г. Ващенко, всебічно досліджуючи українську народну пісню з часів Київської Русі й до середини ХХ століття включно, виявив характерні риси світогляду українця. Йому притаманні: ¶ - глибока релігійність, міцна віра в Бога. Бог є найвища Правда – і тому правда переможе, як в особистому, так і в громадському житті; ¶ - щирий патріотизм. Український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за неї своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слово; найбільша ганьба для нього – зрада вірі й Україні; ¶ - любов, пошана до батьків, згода в сім'ї, що є основою здорового суспільного життя; ¶ - згода й мир між членами суспільства, культ дружби й побратимства; ¶ - любов до праці, різке засудження та висміювання ледарів; ¶ - пошана до інших людей, що виявляється в чемній поведінці, в привітанні і т. ін.; ¶ - непереможна любов до волі й ненависть до рабства й неволі; ¶ - працелюбство, радісна вільна праця на своїй ниві; тяжка й ненависна праця на чужій: вона гнітить і принижує людину; ¶ - любов до своєї хати, до свого кляпця землі[1] .

Отже, звернення до народної творчості при формуванні патріотичної свідомості молодого покоління є досить логічним і дієвим.

О.Духнович же надавав великого значення збиранню, запису, виданню усної народної творчості. Він розглядав фольклор як важливий засіб вивчення "народного духу", поширення ідей народності, звертаючись із закликом збирати фольклорні матеріали, Духнович пояснював: "Найбільший скарб народності завжди зберігається в переказах простого народу..., тому ми маємо намір видати народні пісні, щоб легше могли пояснити давні звичаї". У своїй найголовнішій праці "Народна педагогія в пользу училищ й учителей сельских" (1857 р.) він стверджує думку про роль освіти й виховання у житті людини: "Рідні мої! Освіта потрібна в житті народу, бо народ без освіти не може називатись народом... Подбайте про освіту дітей ваших, бо в них майбутнє народу, майбутнє життя".

В основі ідеї патріотичного виховання О.В.Духновича лежить думка про те, що українці повинні мати школи з рідною мовою навчання й побудовані відповідно до потреб і національних традицій народу. Головне завдання полягає в тому, щоб виховувати дітей у дусі патріотизму й національної гордості, у дусі любові до свого народу. Це завдання школа зможе виконати лише за умови, коли вихователями дітей будуть не чужинці, а представники народу, здатні "прищепити дітям любов до своєї народності".

Проблема патріотичного виховання підростаючого покоління перебуває в полі зору сучасних науковців. Підтвердженням цьому є дослідження питань патріотичного виховання, а також зв'язку фольклору та літератури, через яку ми і отримуємо знання.

Вивчення фольклору з метою його практичного опанування мусить відбуватися не тільки за посередництвом слухової практики ознайомлення з автентичним фольклором і не може обмежуватися пізнанням його з книжок, збірників, що заздалегідь засуджене на поразку. Фольклор як усна творчість дається сприйняттю тільки шляхом включення усіх елементів його виконавського контексту: артикуляції, жестів, обрядів, тембрів, мелосу, агогічних засобів, що є виявом "модусу мислення" народу, його темпераменту. Тільки у такий спосіб можна по-справжньому відчувати діалектні особливості вербальної, музичної мови, забезпечити емоційне сприйняття на перший погляд простих фольклорних явищ, які насправді мають глибинну багатшарову структуру: адже

кожний фольклорний твір ніколи не існує в одиниці. Він завжди – множина варіантів – варіантна парадигма. Сенс фольклорного твору, його стильова якість пізнаються тільки через сукупність його варіантів із різних територій, які дають нам картину різного трактування однієї і тієї ж ідеї. Таким чином, вивчення фольклору, пристосування його для виховних, культурних цілей мусить відбуватися комплексним способом із залученням багатьох суміжних дисциплін.

Прикладом формування патріотизму особистості може бути такий фольклорний жанр, як думи. Такі високі ідеї гуманістичного порядку, як патріотизм, стійкість, братерство – червоною ниткою проходять через велике коло жанрів і форм української усної народнопоетичної творчості, але особливо яскраве втілення знайшли вони саме тут. Протягом століть напруженої боротьби за національне і соціальне визволення український народ творив сувору, мужню і водночас ліричну поезію – думи. Вони не втратили і ніколи не втратять свого наукового, культурного та виховного значення, адже в них відбито світогляд народу на кожному етапі його історичного розвитку, його морально-етичні норми, погляди, естетичні смаки. Народ не створював дум, одірваних від дійсності, які не відповідали б завданням, висунутим ходом національно-визвольної боротьби – це суперечило б самій природі народної поезії. Йому потрібна була не безпристрасна оповідь про давно минулі часи, а сувора і мужня поезія, яка відповідала б прагненням, інтересам.

Саме в думках сконцентрувалися глибинні шари народнопоетичного та філософського світосприймання, що втілились у яскраві образи. Як свідчать історики, ще за часів "трипільської" культури на українських землях мовлене чи проспіване слово завжди відіграло першопочаткову роль у становленні свідомості людей. Уже здавна люди звернули увагу на те, що особливу силу завжди має слово співане, яке втілює цілісний художній образ. Тоді воно набуває магічного значення. Публіцистичність, ораторський пафос, героїчна піднесеність музичного висловлювання мають великий вплив на особистість. ¶

Добір подібних творів під час проходження курсу народної творчості великою мірою сприятиме формуванню світогляду молоді, вихованню благородних патріотичних почуттів. А комплексне розуміння "фольклору" як важливої частини генетичної культурної пам'яті ставить його на належний рівень функціонування в системі інтелектуального, естетичного і культурного виховання молоді.

Література

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: "Полтавський вісник", 1994. – 191 с.
2. Виховання громадянина. Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-метод. посібник/П.Р.Ігнатенко, В.Л.Поплужний, Н.І.Косарева. - К.: Ін-т змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.
3. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання: пед. нариси / О.І.Вишневський. – Львів: 1996. – 238 с.
4. Галуцинський М. Національне виховання / М. Галуцинський. – Львів, 1920.-30 с.
5. Стельмахович М. Т. Народна педагогіка. – К. : Рад. школа, 1985.

ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ПРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Сьогодні Україна впевнено крокує до світового освітнього простору. Пріоритетним напрямом сучасної освіти є активізація освітньої політики, спрямованої на гармонійне виховання підростаючого покоління. Розбудова національної системи освіти ставить перед школою завдання виховати освічену, духовно багату особистість. При цьому маємо на увазі, що «...освіченим є не просто випускник..., який вивчив науки, що там викладали, а людина, здатна до співпереживань, готова до вільного гуманістично орієнтованого вибору, індивідуального зусилля і самостійної, компетентної і відповідальної дії в політичному, економічному, професійному і культурному житті» (С. Гончаренко).

Відтак шкільний освітній процес має бути зорієнтований не просто на здобуття знань, а на духовний розвиток особистості. У такому разі в організації школи виокремлюються дві орієнтації: перша – на певні, задані зовні, стандарти, друга – на природний розвиток дитини. Орієнтація на стандарти слугує інтересам суспільства, зацікавленого в добре підготовлених до роботи в умовах високих технологій і глобальної економіки фахівцях із заданим переліком якостей. Орієнтація ж на природний розвиток дитини – це врахування насамперед її потреб, інтересів, здібностей.

Саме тому перед науковцями, теоретиками і практиками стоїть завдання розробки ефективної освітньо-виховної системи з урахуванням світового педагогічного досвіду. Сьогодні існує чимало методик, спрямованих на всебічний розвиток особистості, проте чи не найпопулярнішою є технологія особистісно зорієнтованого навчання. Розробка теорії ОЗОН розпочалася наприкінці ХХ століття, на сьогодні існують декілька концепцій як у Росії, так і в Україні. Найбільш відомі: культурологічна концепція Є. Бондаревської, особистісно орієнтована (особистісно розвивальна) освіта В. Серикова, особистісно орієнтоване розвивальне навчання І. Якиманської, практико-орієнтована концепція особистісно орієнтованого освітнього процесу М. Кузнецова, особистісно розвивальне навчання Є. Шиянова та І. Котової, особистісно зорієнтоване навчання М. Алексеєва, семестрово-блочно-залікова система С. Подмазіна. Серед вітчизняних варто відзначити також концепції І. Беха, Н. Бібік, М. Гузика, В. Рибалка, О. Савченко.

В залежності від того, у світлі якої науки цей підхід розглядається, він має різну концептуально- понятійну структуру.

Так, філософія сучасної освіти досліджує цей підхід за допомогою категорій духовних потреб особистості, духовності і механізмів її виховання, свободи, саморозвитку, самосвідомості, цілісності, діалогу, різних форм самовиявлення особистості (Г. Батіщев, І. Бех, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кемеров, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев'юк, М. Полані, М. Романенко, О. Савченко, О. Сухомлинська, Г. Шевченко та ін.).

Психологічна наука концепцію особистісно орієнтованого навчання представляє через розкриття питань про сутність і функції особистості в життєдіяльності людини, про механізми її становлення і розвитку, про смислову сферу особистості, рефлексію, переживання і діалог як механізми створення особистісного досвіду (Л. Анциферова, Р. Гонсалес, В. Давидов, Є. Ільїн, Г. Ковальов, А. Маслоу, А. Петровський, К. Роджерс, Р. Стернберг, В. Слободчиков, С. Степанов, Е. Еріксон та ін.).

У педагогіці особистісно орієнтований підхід розглядається засобами визначення категорій мета і зміст освіти, методи навчання та конкретні технології, діяльності

учителя та учнів, критерії ефективності освітнього процесу. Фундаментальні дослідження у цьому напрямі проводилися М. Алексєвим, Е. Бондаревською, В. Загвязинським, В. Краєвським, В. Ільїним, С. Подмазіним, Б. Порусом, В. Серіковим, Г. Селевко, В. Слатьоніним, А. Хуторським, І. Якіманською та ін.

Освіта, яка повернута до людини, стверджує Є. Бондаревська, має допомогти їй визначитися з особистісними смислами буття: вірою, надією, любов'ю, можливістю творчості, успіху, розвитку, спілкуванням з природою, людьми, самореалізацією у культурі. Розвиток особистості не можна зводити тільки до розвитку мислення, бо мислення є когнітивною, позаособистісною рисою людини. Є. Бондаревська визначає відмінність особистісно орієнтованого навчання від традиційного тим, що його головним завданням є „проживання дітьми ідеалів, смислів культури як смислів власного життя, власної долі”.

Найважливішими ознаками особистісно орієнтованого навчання академік О. Я. Савченко вважає багатоваріативність методик і технологій, уміння організовувати навчання одночасно на різних рівнях складності, утвердження всіма засобами цінності емоційного благополуччя, позитивного ставлення до світу, тобто внутрішньої мотивації.

Мета такого навчання – гармонійне формування і всебічний розвиток особистості українського громадянина, повне розкриття його творчих сил, набуття власного «Я», неповторної індивідуальності. Він має стати суб'єктом життєдіяльності, професійної діяльності, а не опанувати тільки певну сукупність загальнонаукових і професійних знань, навичок і вмій. Для цього педагог повинен допомогти учневі знайти самого себе, підтримати та розвинути людину в людині, закласти в неї механізми адаптації, самовизначення, саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення в умовах навчально-пізнавальної діяльності, які сприятимуть становленню творчої особистості.

Перехід школи до 12-річної освіти об'єктивно потребує переведення освітнього процесу на технологічний рівень, вибір індивідуальних маршрутів навчання. Особливо продуктивні серед них особистісно зорієнтовані педагогічні технології. Їхня ефективність залежить від того, якою мірою реалізує свій життєвий потенціал учень, як враховано його вікові та індивідуальні психологічні особливості. Звідси – пріоритет суб'єктивно осмисленого навчання порівняно з інформаційним навчанням, спрямованість на розвиток в учнів множинності суб'єктивних картин світу, на „противагу однозначним” програмним уявленням, діагностика особистісного розвитку, ситуаційне проектування, введення навчальних завдань у контекст життєвих проблем.

Інноваційний освітній простір ХХІ століття визначатимуть особистісно зорієнтоване навчання, проектні, ігрові технології кооперативного навчання, технологій дистанційного навчання. Саме ці технології озброють учнів ключовими компетенціями так необхідними для життя.

Особистісно зорієнтоване навчання – це навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність, суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти (І.Якіманська). Особистісно зорієнтований підхід поєднує навчання й виховання в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту розвитку дитини, підготовку її до життєтворчості.

17–18 квітня 2013 року у Новограді-Волинському Житомирської області відбувся III Всеукраїнський фестиваль педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок», присвячений проблемі становлення суб'єктності учня-читача в умовах особистісно зорієнтованого навчання.

За роки свого існування (започатковано фестиваль в квітні 2010 року) форум став справжньою школою педагогічної майстерності, передового досвіду, центром поширення кращого в педагогічній практиці. Завдяки фестивалю педагоги мають можливість задовольнити свої потреби у професійній і особистісній самореалізації, продемонструвати педагогічні знахідки і досягнення через різноманітні види діяльності,

ознайомитися з найкращими надбаннями колег із різних регіонів України.

Цьогоріч участь у фестивалі взяли делегації педагогів-практиків, науковців, методистів, управлінців, керівників навчальних закладів із Одеси, Дніпропетровська, Львова, Чернівців, Сум, Полтави, Рівного, Києва, Вінниці, Запоріжжя, Тернополя, Житомира, Луганська, Чернігова, Луцька – усього більше 300 учасників.

Було проведено відкриті уроки, майстер-класи, організовано роботу у 9 проблемних лабораторіях, де здійснювався пошук нових ідей для розв'язання актуальних проблем особистісно зорієнтованого навчання.

Інформаційний супровід Фестивалю забезпечувався Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського. Фахівцями бібліотеки підготовлено рекомендаційний бібліографічний список літератури «Становлення суб'єктності учня-читача в умовах особистісно зорієнтованого навчання», який складається з 5 розділів:

I. Загальні питання особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання.

II. Формування загальнонавчальних умінь учня основної школи.

III. Оцінювання в умовах особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання.

IV. Проектна діяльність як засіб формування самостійності учня-читача.

V. Застосування елементів дебатних технологій як засобу формування критичного мислення школярів.

Особистісно орієнтованим процесом навчання у сучасній педагогіці визначають той, що засобами спільної діяльності учителя і учнів забезпечує їх індивідуальну продуктивну самореалізацію. Таке навчання не є формуванням особистості з певними якостями, а є процесом творення умов для повноцінного виявлення і відповідно розвитку особистісних функцій вихованців. У зв'язку з усім вищезазначеним ми можемо дійти висновку, що особистісно орієнтоване навчання - це такий тип взаємодії учителів та учнів (у процесі діяльності, спілкування, переживання, самоусвідомлення), при якому цілі, зміст, методи, форми і засоби навчання призводять до обов'язкових позитивних функціональних і психологічних результатів, спрямовують особистість (і учня, і учителя) на шлях розвитку, самовизначення, самоусвідомлення, самореалізації, допомагають долати вікові соціально-психологічні кризи.

Отже, обґрунтоване використання основних ідей і рекомендацій особистісно орієнтованого навчання з урахуванням особливостей і змісту сучасного етапу формування національної системи освіти, характеру майбутньої професійної діяльності учнів сприятиме вихованню духовно багатой, національно свідомой особистості українського громадянина, суб'єкта повноцінної суспільної життєдіяльності.

Література

1. Баранецька, Н. Урок у технології особистісно зорієнтованого навчання / Ніна Баранецька // Школа. – 2011. – № 6. – С. 37–38.
2. Вайновська, М. К. Майстерність організації особистісно орієнтованих технологій у виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу.
3. Даниленко, І. В. Навчання в співпраці як різновид особистісно орієнтованого підходу у викладанні іноземної мови / І. В. Даниленко // Англ. мова та л-ра. – 2012. – № 4. – С. 2–4.
4. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. Освіта України, 2002.
5. Особистісно орієнтована освіта в школі : інформ.-метод. бюл. // Почат. освіта. – 2008. – Лют. (№ 6). – С. 7–10.

*Марія Закапко,
студентка 2 курсу ННІ філології та журналістики,
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.М. Власенко
(Житомирського державного університету імені Івана Франка)*

НОВАТОРСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЙНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ

Нові цілі модернізації освітньої галузі спрямовані на розвиток національної системи освіти, що має відповідати викликам часу і потребам особистості, яка здатна реалізувати себе в суспільстві, що постійно змінюється. Такі цілі освіти зумовлюють пріоритетність досліджень в галузі педагогічної інноватики, яка в 90-х роках ХХ століття виокремилась у потужний напрям наукового супроводу модернізації освіти на всіх рівнях.

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується відходом від стандартизації педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці навчання і виховання. Цей процес не може бути стихійним. Інновації самі по собі не виникають, вони потребують управління. Вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів.

Тобто у кінці ХХ століття та в сьогоденні мають місце процеси осмислення накопиченого людством досвіду, на цій основі – формування нових підходів до сенсу буття, самого способу життя як творчої самореалізації кожної особистості, творчого розвитку та існування суспільства в цілому, в якому інноваційність є однією з найважливіших ознак будь-якої діяльності, утворення, явища тощо.

Метою статті є теоретичне дослідження поставленої проблеми, аналіз наукової літератури, дослідження передового педагогічного досвіду та детальний розгляд інноваційних закладів освіти.

Педагогічний досвід — сукупність знань, умінь і навичок, набутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег.

Різновидами передового педагогічного досвіду є новаторський і дослідницький. Новаторському педагогічному досвіду властиві оригінальність, новизна, емпіричний характер практичної діяльності.

В основі його — педагогічне новаторство — діяльність учителів та вихователів, спрямована на поліпшення, раціоналізацію процесу навчання й виховання. Діяльність новаторів стосується

завдань, методів і прийомів навчання, форм організації навчально-виховного процесу. Найчастіше організаційною формою реалізації педагогічного новаторства є діяльність експериментальних, авторських шкіл, навчально-виховних комплексів.

Педагогіка вільного виховання — одна з найзагальніших концепцій, яка набула поширення в Європі завдяки діяльності Елени Кей (1849—1926) — шведської письменниці та громадського діяча. Вона висунула ідею самонавчання і самовиховання, за якої дітей потрібно виховувати спеціально, надавати можливість поступово виховуватися й розвивати свої здібності самим. Головне завдання вихователя — допомагати дитині в цьому, не нав'язуючи своїх думок і вимог.

Теорію “громадянського виховання” і “трудової школи” сформулював німецький педагог Георг Кершенштейнер (1854—1932). Він вважав, що головне завдання школи — “громадянське виховання”, тобто виховання у дусі беззастережної слухняності, відданості державі. Для цього він мусить оволодіти професією як засобом служіння державі, вбачати в цьому мету свого життя.

“Метод проектів”, розроблений французьким педагогом і мислителем Селістеном Френе (1896—1966), передбачав організацію навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань-проектів. Не має традиційного вчителя, бо навчають самі форми організації загальної справи, які проектуються педагогом разом зі школярами.

Ідею вільного виховання, гуманного підходу до дитини підтримав російський педагог і письменник Лев Толстой (1828—1910), показавши наочний приклад вільного пошуку кращої школи, нових стосунків між вчителями та учнями. Він шукав способів викладання так, щоб учневі було зручно навчатися, а на уроці панувала довіра й повна рівність.

Нові концепції виховання й навчання пропонували способи педагогічного розв'язання проблеми людини та її ставлення до суспільства, природи, культури й пізнання. Деякі з них реалізувалися на практиці у формі авторських шкіл. Так виникли “Бадьоре життя” С. Шацького, “Технологія вільної праці” С. Френе, “Вальдорфська школа” Р. Штейнера, “Яснополяńska школа” Л. Толстого, “Наш дім” та “Дім сиріт” Я. Корчака та ін.

В Україні протягом ХХ ст. педагогічне новаторство розвивалося у руслі педагогічних пошуків, на які могла зважитися радянська педагогіка.

Серед них найчастіше були окреслені концепція гуманістичної педагогіки (В. Сухомлинський), ідея творчого педагогічного колективу, що визріла в лоні традицій колективної педагогіки А. Макаренка, В. Сороки-Росинського.

Пізніше заявили про себе новаторські ідеї, що розвивалися в контексті теорії та методики навчання й виховання (Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, С. Лисенкова, Є. Ільїн, Б. Нікітін та ін.). Вони практично довели, що за певних обставин можливе різке підвищення ефективності різних ланок педагогічного процесу. Однак їх діяльність неоднозначно була оцінена як науковцями, так і працівниками системи народної освіти. У 70-ті—80-ті увагу педагогічної громадськості привернула концепція “авторської школи” (М. Щетинін, О. Тубельський, Н. Гузик та ін.), в основу якої покладено нові творчі принципи організації навчання й виховання.

Однак справжнє педагогічне новаторство не набуло значного поширення і, по при певні спроби аналізу та узагальнення, воно не стало цілісною науковою системою.

Упровадження передового педагогічного досвіду в шкільну практику потребує належно підготовлених, готових до інноваційної діяльності вчителів, здатних на творчий пошук, керівників шкіл.

Інноваційна поведінка і креативність (творчість) учителя формуються під впливом середовища. Воно повинно мати високий ступінь невизначеності і потенційну багатоваріантність (багатство можливостей). Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів; багатоваріантність забезпечує можливість їх знаходження. Крім того, середовище повинно містити зразки креативної поведінки та її результати.

Інноваційна спрямованість роботи вчителів містить і таку складову, як впровадження результатів педагогічних досліджень у практичну діяльність, яке передбачає ознайомлення з ними вчителів, обґрунтування доцільності їх використання.

Для вивчення результатів нових досліджень та поширення передового досвіду створюють групи підготовлених учителів, творчих керівників освітніх закладів. Потреба в таких групах зумовлена тим, що автор педагогічного нововведення не завжди впевнений у його цінності й перспективності, інколи не має змоги займатися впровадженням своїх ідей. Нововведенням часто не вистачає обґрунтованого, наукового та методичного підтвердження, нерідко вони наштовхуються на опір вчителів-колеґ. Спеціальна група кваліфікованих, творчих учителів бере на себе відповідальність щодо аналізу, корекції досвіду, систематичного відбору нових ідей, технологій, концепцій. Це дає змогу об'єднати зусилля автора педагогічних нововведень із зорієнтованими на інноваційну діяльність педагогами.

Інноваційний заклад освіти — навчальний загальноосвітній заклад, в якому педагогічний та учнівський колективи експериментують, апробують чи впроваджують нові педагогічні ідеї, теорії, технології.

Виділяють реактивні (або пристосовані), активні, активно-адаптовані, часткові, системні інноваційні заклади.

Реактивні (таких більшість) — заклади, які завжди запізнюються, реагують на зміни лише тоді, коли вже не реагувати неможливо.

Активні — заклади, які прагнуть змінювати свою діяльність, вміють прогнозувати зміни в освітній діяльності, але лише в своєму навчальному закладі.

Активно-адаптовані — здійснюють нововведення незалежно один від одного. Кожний інноваційний проект зорієнтований на зміни тільки частини школи і не передбачає змін діяльності усєї школи. Відносно незалежна реалізація окремих інноваційних проектів може призвести до позитивних змін, а може породжувати неузгодженість нововведень на різних ступенях освіти.

Часткові — заклади, в яких нововведення зорієнтовані лише на деякі позитивні зміни у навчально-виховному процесі (звернена увага лише на процес виховання, нововведення відбуваються тільки в початковій школі або в основній тощо).

Системні — заклади освіти, в яких нововведення розраховані на загальний позитивний результат. Керівники прагнуть до гармонізації різних нововведень; орієнтації їх на досягнення загальної результативності, прогнозування змін на майбутнє. Модернізація змісту освіти реалізується за організаційних, змістових, технологічних та матеріально-технічних умов.

До системних інноваційних закладів відносять школу-лабораторію наукової установи — заклад, в якому системно експериментують соціально значущі освітні нововведення в навчально-виховний процес та забезпечують їхнє впровадження. Пріоритетними принципами роботи є диференціація, гуманізація, індивідуалізація навчання і виховання учнів, де поряд з проведенням наукових досліджень учень почуваче себе комфортно.

Література:

1. Абасов З.А. Понятийно-терминологический аппарат инновационной педагогической деятельности // Философия образования. – 2006. - №1(15). – С.56-62.
2. Алфімов Д.В. Інноваційна освітня система: шляхи відродження // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: Збірник наукових праць / Ред. кол. Л.І.Даниленко та ін. – К.: Логос, 2000. – С. 158-160.
3. Беляев В.И. Современные подходы в педагогических исследованиях // Педагогика. – 1999. - №6. – С.19-25.
4. Березняк Е.С. Важнейшее звено управления школой. — К.: Рад. школа, 1991.
5. Буркова Л.В. Класифікація педагогічних інновацій як елемент механізму управління інноваційним процесом в освіті // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: Збірник наукових праць / Ред. кол. Л.І.Даниленко та ін. – К.:Логос, 2000. – С. 231-238.
6. Викторова Л.В. Инновационные процессы в образовании // Инновации в образовании. – 2002. - №2. – С.6
7. Даниленко Л.І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. - №3. – С.70-74.

Юлія Ковалюк,
студентка 2 курсу ННІ філології та журналістики,
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.М. Власенко,
(Житомирського державного університету імені Івана Франка)

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Поняттям "інновація" позначають нововведення, новизну, зміну, введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання та виховання; в організацію спільної діяльності вчителя і учня, вихованця. Інновації самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів.

Дослідження інноваційних технологій в освіті ведуться з кінця 50-х років ХХ сторіччя, у вітчизняній практиці термін «інновація в освіті» почав використовуватися лише у середині 80-х років ХХ століття у зв'язку з процесами перебудови радянської освітньої системи. Проблемам інноваційної діяльності в освітній сфері було присвячено чимало досліджень провідних вчених, серед яких: К.Ангеловські, Л. Ващенко, О. Козлова, Н. Артикуца, М. Поташник, О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс, Г. Герасимова, Л. Ілюхіна, І. Беха, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Кларіна, О. Пехота, О. Попова, Л. Подимова, А. Прігожина, В. Сластьоніна, А. Хуторський та інші. Але, незважаючи на велику кількість досліджень у цьому напрямі, й нині відсутні єдині підходи як до визначення поняття «освітня інновація», так і до класифікації інновацій, орієнтованих на освітні цілі, що мають певні специфічні особливості та властивості.

В Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що в Україні повинен забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти шляхом оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Отже, мова йде про впровадження певних інновацій у сфері освіти. З одного боку, система освіти є виробником інновацій шляхом відповідної підготовки майбутніх фахівців, з іншого - сама стає споживачем інноваційних технологій. На жаль, інноваційна діяльність у сфері освіти в Україні характеризується відсутністю цілісності та системності у розробці, обґрунтуванні та освоєнні інновацій. Відсутність однозначних трактувань понять і класифікації інновацій в освіті – одна з головних причин низьких обсягів інвестування в такий вид інновації в Україні.

Це питання є важливим оскільки підхід до освітніх систем має бути спрямований на розвиток національної системи освіти, що має відповідати викликам часу і потребам особистості, яка здатна реалізувати себе в суспільстві, що постійно змінюється. Такі цілі освіти зумовлюють пріоритетність досліджень в галузі педагогічної інноватики, яка в 90-х роках ХХ століття виокремилась у потужний напрям наукового супроводу модернізації освіти на всіх рівнях. Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в умовах розвитку освіти спричинена певними обставинами:

По-перше, розбудова суверенної держави викликала докорінної зміни системи освіти, методології і технології організації навчально-виховного процесу у навчальних закладах різного типу: ліцеях, гімназіях, авторських школах, коледжах, приватних, недільних, духовних школах тощо. Пошуки, які ведуть колективи навчальних закладів нового типу, можуть збагатити не лише шкільну практику, а й педагогічну науку.

По-друге, виконання соціального замовлення сучасного етапу розбудови нашої держави - особистості, здатної засвоювати й творчо розвивати культуру, потребує постійного пошуку нових організаційних форм, індивідуального підходу до особистості,

нових технологій навчання і виховання. В цій ситуації суттєво зростає роль і авторитет педагогічного знання, яке може стати теоретичною базою для нових пошуків, інновацій.

По-третє, змінився характер ставлення учителів до факту засвоєння і застосування педагогічних нововведень. Якщо раніше інноваційна діяльність обмежувалася використанням рекомендованих зверху нововведень, то сьогодні вона набуває дослідницько-пошукового характеру: учитель обирає нові програми, підручники, використовує нові прийоми і способи педагогічної діяльності.

По-четверте, створилася реальна ситуація конкурентно-здатності закладів освіти, спричинена входженням загальноосвітніх навчальних закладів у ринкові відносини, створенням нових типів навчальних закладів, у тому числі й недержавних.

Інноваційні процеси є механізмом інтенсивного розвитку школи та педагогіки.

Інновації функціонують на рівнях створення, освоєння і втілення. Будь-яка інновація поступово перетворюється у звичні поняття і дії, отримуючи статус стереотипної. На першому етапі інновація сприймається як чужорідний елемент у педагогіці, часто викликає різку протидію. З часом інновація перевіряється практикою, набуває масового визнання. На останньому етапі новий підхід до навчання чи виховання стає відомим і входить до системи навчально-виховної роботи.

Результати інноваційної діяльності педагогів дозволили утвердити альтернативність педагогічних систем; подолати стереотипи педагогічної і управлінської діяльності щодо нових цілей і стратегій в освіті; розширити мережу інформаційних джерел; утвердити соціально-педагогічну роль ініціативи освітян. Для цього необхідним було створення Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, складовими частинами головної мети якого є задоволення зовнішніх потреб галузі освіти і суспільства, а саме: проведення науково-методичних досліджень та розробок у напрямках: змісту всіх рівнів освіти і виховання, технічних і навчально-методичних засобів освіти, проблем ресурсного (кадрового, організаційного, фінансового й матеріально-технічного) забезпечення освіти; втілення результатів науково-методичних досліджень та розробок у практику освіти, впровадження інноваційних технологій, забезпечення закладів освіти новими засобами, науково-методичними й навчальними виданнями, підручниками.

Інститут забезпечує науково-методичне та навчально-методичне супроводження діяльності навчальних закладів, які вже сьогодні працюють в інноваційному режимі, створюють інноваційне освітнє середовище та розробляють нові моделі організації навчально-виховного процесу. З метою активізації інноваційних процесів в галузі освіти, поширення нового педагогічного мислення, педагогічних ідей, зміни традиційної педагогічної системи, розробки моделей інноваційного навчального закладу, створення і забезпечення високої результативності навчально-виховного процесу на базі 250 загальноосвітніх навчальних закладів, які мають статус експериментальних навчальних закладів всеукраїнського рівня, під керівництвом Міністерства освіти і науки України, за участю провідних науковців Академії педагогічних наук України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти проводиться дослідно-експериментальна робота. На регіональному рівні до цих процесів залучено педагогічні колективи 1504 загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів.

Інноваційна освітня діяльність в системі професійно-технічної освіти (далі – ПТО) здійснюється на базі 16-ти ПТНЗ і спрямована на створення нової інноваційної практики організації професійно-технічної освіти, яка відрізняється від існуючої змістом, організаційною структурою, системою управління з таких напрямів:

- 1) розробка, апробація та впровадження державних стандартів ПТО;
- 2) використання в навчально-виробничому процесі інноваційних та інформаційних технологій;
- 3) професійне навчання за модульними технологіями;
- 4) соціальна адаптація учнів в умовах ПТНЗ;

- 5) соціальне партнерство. Інноваційний педагогічний досвід, форми організації науково-методичної роботи в ПТО та результати науково-педагогічних досліджень систематизуються та розміщуються на веб-порталі у вигляді методичних рекомендацій та періодичних видань.

Впровадження інноваційних рішень, підходів і технологій в науково-методичному забезпеченні та організації навчально-виховного процесу у вищій школі.

Протягом останніх двох років Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти спільно з вищими навчальними закладами розроблена, випробована і впроваджена низка інновацій, направлених на покращення рівня науково-методичного забезпечення підготовки фахівців, підвищення якості освіти. Прикладом конкретних інноваційних розробок і підходів до вирішення важливих проблем вищої освіти є:

Інноваційна розробка «Методична система підготовки та підвищення кваліфікації вчителів щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі за програмою Intel® «Навчання для майбутнього», метою якої є впровадження у навчальний процес моделі підготовки та підвищення кваліфікації вчителів щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі післядипломної педагогічної освіти та педагогічних університетах; розроблення, обґрунтування, експериментальна перевірка та впровадження в систему післядипломної педагогічної освіти дистанційного курсу «Використання ІКТ у навчальному процесі» (на основі використання сервісів Веб 2.0) та системи керування процесом впровадження ІКТ у навчальних закладах України.

Запровадження інноваційного підходу при розробленні складових галузевих стандартів вищої освіти з метою переходу до нового покоління галузевих стандартів на основі компетентнісного підходу. В умовах перманентної науково-технологічної революції життєвий цикл сучасних технологій стає меншим, ніж термін професійної діяльності фахівця. За цих умов домінуючим в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та нормативних обмежень - тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця. Якщо визначити за головну мету діяльності системи вищої освіти підготовку такого фахівця, то процес навчання доцільно організовувати таким чином, щоб забезпечувався всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця. Засобом формування особистості при цьому стають освітні технології, продуктом діяльності особистість випускника вищого навчального закладу, який має бути компетентним не лише в професійній галузі, але й мати активну життєву позицію, високий рівень громадянської свідомості, бути компетентним при вирішенні будь яких завдань (задач), які ставить перед ним життя. Результат роботи - «Комплекс нормативних документів щодо розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти» (рекомендації розробникам ГСВО, лист МОН України від 31.07.2008 р. №1/9-484).

Науково-дослідна робота «Дослідження стану практичної підготовки фахівців інженерно-технічних напрямів і спеціальностей у вищих навчальних закладах України» (затверджена рішенням Вченої ради ІТЗО від 04.03.09р., протокол №2) з метою підвищення рівня професійно-практичної підготовки фахівців, законодавчо-нормативного забезпечення практик студентів вищих навчальних закладів. Інноваційність і необхідність цієї роботи визначається тим, що за останні 18 років в нових соціально-економічних умовах, що виникли в Україні, суттєво знизилась увага вищих навчальних закладів, органів управління освітою, виробництв-замовників фахівців до організації якісного проведення практик. Проведені дослідження засвідчують, що цей важливий вид навчальної діяльності ні нормативно, ні організаційно не забезпечений на державному і галузевому рівнях, про що свідчить лист МОН «Про практичну підготовку студентів» від 07.02.09р. №1/9-93, результати Парламентських

слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні», які відбулися 13.05.2004 року.

Сучасний етап переходу до інноваційної вищої освіти передбачає більш активну інтеграцію навчального процесу і наукового пошуку. обов'язковим стає не тільки використання у навчальному процесі нових наукових знань, але й включення творчого пошуку в освітню діяльність. Вирішення цих завдань вимагає створення дієвої системи підтримки обдарованої студентської молоді, більш широкого розвитку форм науково-дослідної діяльності студентства, орієнтованих на перспективні науково-технічні напрями, становлення ефективної молодіжної науки.

Відділом наукової та творчої роботи студентів постійно здійснюється відпрацювання нових організаційних і методичних інноваційних технологій пошуку і підтримки обдарованої студентської молоді, активізації проведення вищими навчальними закладами України різноманітних заходів, що сприяють виявленню, розвитку та реалізації творчих здібностей студентів.

Мета інновацій полягає в тому, щоби здійснювати послідовне оволодіння тематичними модулями вивести якість навчання на більш високий рівень, стимулювати самостійну роботу, здорову конкуренцію, виявляти і розвивати творчі здібності студента і таким чином створити сприятливі умови для особистісно-орієнтованого навчання. Інноваційні виховні технології у позашкільних навчальних закладах.

Впроваджуються інноваційні виховні системи, проектні технології з метою подальшого розвитку позашкільних навчальних закладів (технології: удосконалення та покращання існуючих елементів освітньої системи позашкільних навчальних закладів; створення цілісної системи дидактичних засобів шляхом оновлення змісту освіти, методів і прийомів виховання).

Всім відомо, що сьогодні визначальним фактором багатства країни є знання. В цих умовах особливого значення набуває проблема інновацій у сфері знань. Широкий спектр інноваційних проблем, їх активне впровадження в освітню галузь є ключовим напрямом роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів, науковців АПН, вищих навчальних закладів України. Перед українською вищою школою поставили завдання: внести зміни до структури, змісту, стандартів, форм національної вищої освіти, забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні європейських стандартів, адаптації навчальних планів, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес, розвиток системи неперервної освіти. Впровадження інноваційних методів забезпечує підняття освіти, її багатогранних секторів на якісно новий рівень.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року N 347/2002 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/151.html>.
2. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Л. І. Даниленко. – К. : Логос, 1998. – 140с.
3. Водачек Л. Стратегия управления инновациями на предприятии / Л. Водачек, О. Водачкова. – М. : Экономика, 1989.
4. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України: підручник Алексюк А. М. 220с.
5. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України ; Верховна рада України. – 2002. – № 36. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

На сучасному етапі розвитку будь-якої нації саме молодь є рушійною силою освітнього, науково-технічного, економічного та соціально-культурного розвитку, а тому постійно посилюються вимоги до знань, умінь і навичок, компетентності і особистісних якостей кожної особистості. Разом з тим підготовка високопрофесійної молоді можлива тільки на основі наявності сформованої наукової картини світу, яка є підґрунтям світоглядних знань, вихідним пунктом побудови власного світобачення [2].

Соціально-економічний розвиток України у новому тисячолітті об'єктивно пов'язаний з якісними змінами в освітньо-культурній сфері життя нашого суспільства, піднесенням її на рівень вимог часу. Освіта є основою відтворення інтелектуального та духовного потенціалу народу, потужним засобом виведення вітчизняної науки, техніки і культури на рівень світових зразків, національного відродження, становлення державності, утвердження принципів демократизації та гуманізації в житті країни [4].

Сьогодні освіта виступає як універсальна цінність, що здатна забезпечити рівноправну і відповідальну участь кожного громадянина у процесі глобалізації усіх сфер сучасного суспільства [5]. У сфері освіти відбуваються складні й суперечливі процеси, зумовлені необхідністю підготовки висококваліфікованих фахівців, які мають бути готовими працювати в умовах зростаючого розмаїття. Підвищується роль полікультурно орієнтованої освіти з такими її доміантними, як розвиток громадянина світу, участь особистості у соціальному реформуванні, здатність випускників ВНЗ до здійснення продуктивного спілкування з представниками різних культур. Особливої актуальності зазначене набуває у контексті вищої військової освіти, одним з пріоритетних завдань якої є підготовка майбутніх офіцерів Збройних Сил, на яких сьогодні покладена відповідальність за збереження мирного балансу в умовах загострення міжнародних, міжетнічних і міжкультурних конфліктів [6].

Полікультурна освіта – це освіта, що сприяє формуванню в особистості готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, яка зберігає свою ідентичність, прагне до поваги та розуміння інших етнокультурних спільнот, вміє жити в мирі та злагоді з представниками різних расових, етнічних, культурних, релігійних груп [2].

Полікультурна освіта розширює горизонти освітньої діяльності, сприяє формуванню в індивіда поліфонічного сприйняття світу, культивує толерантність як моральний ідеал та норму поведінки.

Керуючись принципами такої освіти, педагоги виховують повагу та визнання мов та культур усіх етнічних груп. Запровадження такої освіти забезпечить всім, хто навчається, незалежно від статі, соціальної, етнічної, расової, культурної приналежності, рівні можливості на здобуття освіти у навчальних закладах. Для полікультурної освіти важливі як універсальні цінності, які виходять за межі групових ознак, так і всі ті різноманітні цінності, які визначають групову приналежність і створюють унікальні культури та погляди на світ. Універсальні цінності містяться в культурних, релігійних та національних традиціях. Якими б різними не були ці традиції, вони породили багато спільних рис у різних народів, незалежно від часу та відстані [2].

На підставі аналізу наукових праць з'ясовано, що під поняттям «компетентність» сучасні вчені розуміють: сукупність знань, умінь, навичок, засвоєних суб'єктом у процесі навчання (А. Акімова, В. Безрукова, М. Бершадський, В. Кальней та інші);

високий рівень спеціальної й загальнокультурної підготовки, широку професійну і загальну ерудицію, що забезпечує конкурентоздатність фахівця на ринку праці (А. Белкін, К. Абульханова, Л. Лаптева, Т. Леонтьєва та інші); якість, властивість людини, що забезпечує її спроможність до виконання певної діяльності (С. Бондар, А. Маркова, Н. Мурована, І. Родигіна та інші). На основі узагальнення різних підходів, компетентність у статті розглядається як комплексна якість особистості, що забезпечує її здатність успішно здійснювати діяльність певного виду [7].

Науковцями доведено, що чільне місце у системі ключових компетентностей як найбільш важливих для успішної життєдіяльності та виконання професійних обов'язків людини в сучасному суспільстві займає полікультурна компетентність. Проте єдиного підходу щодо визначення цього феномену не існує. Так, у різних наукових працях під цим поняттям розуміється: особистісна якість, що передбачає оволодіння людиною досягненнями національної та світової культури, розуміння інших людей і прояв поваги до них, уміння жити та співпрацювати з представниками інших культур і релігій (В. Бойченко, І. Васютенкова, Л. Голік); сукупність соціокультурних знань (знань певних фактів національної культури, стереотипів, символів, культурно зумовлених особливостей комунікації, етикету), навичок і вмінь вербального й невербального полікультурного спілкування (О. Моляко, О. Першукова, А. Солodka); сукупність особистісних якостей (толерантність, гуманізм, емпатія), синтезованих знань, умінь і навичок позитивної міжетнічної комунікації (Р. Агадуллін); інтеграція відповідних знань і вмінь, необхідних для ефективної життєдіяльності в полікультурному середовищі, гуманістичних цінностей, що визначають якість життя в полікультурному соціумі, мотивацію до полікультурної взаємодії та вміння розв'язувати міжкультурні проблеми (А. Хупсарокова) [7].

Таким чином у контексті проведеного дослідження полікультурна компетентність курсанта вищого військового навчального закладу розглядається як комплексна професійно-особистісна якість, що забезпечує здатність майбутнього військового взаємодіяти з представниками інших культур на засадах взаємоповаги та взаєморозуміння й ефективно виконувати професійні завдання в умовах полікультурного середовища [5].

Мета статті - обґрунтувати важливість оволодіння навичками полікультурної компетентності для сучасних військових фахівців, розкрити суть і структуру вказаного феномену, а також висвітлити умови і засоби формування полікультурної компетентності у процесі вивчення англійської мови.

Сучасні світові тенденції глобалізації зумовлюють особливу роль іноземних мов у професійній діяльності фахівців. Окрім виконання функції інструменту одержання інформації і нових знань із сфери досліджень, що проводяться зарубіжними фахівцями, іноземні мови за сучасних умов стали необхідним засобом здійснення навчальної і професійної діяльності. Однак дослідники визнають, що сам по собі високий рівень володіння англійською мовою є недостатнім для продуктивного професійно-ділового і соціокультурного спілкування фахівця, йому необхідно володіти системою компетентностей, навчитися усвідомлювати особливості участі в міжкультурному спілкуванні, що передбачає набуття якостей полікультурно свідомої особистості, дотримання універсальних для культур світу норм поведінки, правил і категорій у сполученні із специфічними нормами етикету, притаманними конкретним культурам, що становить зміст полікультурної компетентності. В наш час йдеться про необхідність підготовки сучасного фахівця з достатнім рівнем сформованості зазначеного феномену як про основну мету навчання іноземним мовам у ВНЗ [1].

Для організації міжкультурного спілкування на заняттях з англійської мови необхідне створення навчальних комунікативних ситуацій, які визначають умови і цілі спілкування. Як правило, навчальні проблемно-комунікативні ситуації створюються на основі вербального, вербально-зображального або зображального матеріалу.

Ефективному засвоєнню країнознавчого та культурознавчого матеріалу допомагає належним чином організована практична мовленнєва діяльність курсантів на заняттях з англійської мови чи в позааудиторній роботі.

Власний досвід викладання англійської мови у ВНЗ дозволяє зробити висновки, що найбільш продуктивними з точки зору формування полікультурної компетентності були такі форми проведення занять для майбутніх військових фахівців: конференції, географічні квізи, лінгвокраїнознавчі вікторини, віртуальні екскурсії, дебати, диспути, творчі конкурси, мовні тижні, дні національної культури, олімпіади, проекти країнознавчого характеру тощо, а також використання можливостей, які стали доступними сьогодні завдяки Інтернету та сучасним засобам комунікації: організація електронного листування з курсантами іноземних військових навчальних закладів, участь у онлайн-конференціях і зустрічах тощо.

Провідною функцією полікультурної освіти, таким чином, виступає формування особистості, орієнтованої на діалог і співпрацю, визнання розмаїття культур і їхнього взаємозв'язку, позитивне ставлення до культурного плюралізму [1].

Узагальнюючи погляди наукових діячів на питання про структуру полікультурної компетентності студентів, ми приходимо до висновку про те, що в структурі полікультурної компетентності майбутніх офіцерів необхідно виокремити наступні компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний. Кожному структурному компонентові ми даємо характеристику, виходячи з ідеї компетентнісного підходу у посиленні особистісної спрямованості освіти [2].

Так, когнітивний компонент передбачає сформованість системи полікультурних знань, що виступають орієнтовною основою діяльності особистості у полікультурному суспільстві [3].

Мотиваційно-ціннісний компонент являє собою систему мотиваційно-ціннісних утворень: мотивів, цінностей, інтересів, потреб, полікультурних якостей, що регулюють повсякденне життя й діяльність особистості у полікультурному суспільстві [3].

Діяльнісний компонент відображує сформованість полікультурних умінь і навичок щодо дотримання соціальних норм і правил поведінки у полікультурному суспільстві, наявність досвіду позитивної взаємодії із представниками різних культур [3].

Перераховані компоненти є тією базою, на якій відбувається подальший розвиток у майбутніх офіцерів полікультурної компетентності. Когнітивний компонент є ведучим у структурі полікультурної компетентності курсанта тому, що на його основі формуються й розвиваються наступні компоненти структури [1].

Таким чином, у результаті освітньої діяльності, спрямованої на формування полікультурної компетентності засобами англійської мови серед майбутніх офіцерів Збройних Сил України, в них створюється цілісна картина світу, формується толерантне ставлення та повага до інших культур, вони засвоюють систему цінностей сучасного полікультурного суспільства.

Отже, з'ясовано, що навчання мовам у вищих військових навчальних закладах має бути націленим не тільки на формування у курсантів комунікативної компетентності як здатності вживати іноземну мову в автентичних ситуаціях мовного спілкування. Поряд з цим професійна діяльність сучасного військового фахівця в умовах світової інтеграції усіх сфер суспільної життєдіяльності вимагає розвитку у майбутніх офіцерів вмінь безконфліктної поведінки у спілкуванні з представниками інших мов, культур чи релігій, а також формування необхідних для ефективної міжкультурної комунікації полікультурних знань та особистісних якостей, які дозволяють здійснювати міжкультурне спілкування на засадах емпатії, гуманізму, комунікативної гнучкості та толерантності [6].

Література

1. Воротняк Л.І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих

- педагогічних навчальних закладах // Вісник Житомирського державного університету (Педагогічні науки). – 2008. – № 39. – С. 105-109.
2. Гончаренко Л.А., Кузьменко В.В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: Навчальний посібник для студентів. – Херсон: РПО, 2006. – 92 с.
 3. Данилова Д.Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов / Л.Ю. Данилова // Учитель. – 2007. – № 3. – С. 12-15.
 4. Кобернік С.Г., Кузьміна Н.Ю., Овчарук О.В., Тараненко І.Г. Концепція змісту освіти для європейського виміру України. / Інформаційний бюлетень Проекту Міжнародного фонду «Відродження», «Навчальний курс «Європейські студії для шкіл». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/school_today/
 5. Современный словарь иностранных слов: толкование, словоупотребление, словообразование, этимология / Л.М. Баш, А.В. Боброва и др. – 3-е изд., доп. – М.: Цитадель-трейд, 2002. – 960 с.
 6. Соколова І.В. Формування полікультурної компетентності у майбутніх учителів-філологів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/
 7. Щеглова Е.М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Е.М. Щеглова. – Омск, 2005. – 164 с.
 8. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: Учебное пособие для преподавателей и студентов / А.Н. Щукин. – М.: Филоматис, 2004. – С. 139-140 .

Уляна Холод,
д-р філософічних наук,
(Оломоуцький університет імені Палацького,
Чехія)

СЕМАТИЧНА ШКАЛА МОДАЛЬНОСТІ ТА КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ

До моделі сучасної успішної ділової людини невіддільно належить мистецтво спілкування, передусім вибір комунікативної стратегії. А тому новітня лінгвістика ставить великий акцент на вивченні мовного дискурсу [Селіванова 2010], в основі якого лежить зв'язний текст або комунікативна ситуація «у контексті численних супровідних фонових чинників-онтологічних, соціокультурних, психологічних...» [Селіванова 2010: 120].

Метою нашого дослідження є семантичний аналіз одиниць тексту з погляду теорії функціональної реченнєвої перспективи (далі ФСП) через категоріальну призму суб'єктивної модальності як однієї із змістових складників дискурсу.

Згідно з теорією відомого чеського вченого Яна Фірбаса існує певний порядок розміщення членів речення, який показує намір та виражальну перспективу мовця. До елементів ФСП належить тема (Т), рема (Р), транзит (перехід), який поєднує тему і рему та переважно виражений у формі дієслова. Характеристика цих окремих елементів членування речення залежить від впливу таких чотирьох факторів: лінеаризації, семантики, контексту та інтонації [Svoboda 2006:215].

Як відомо, категорія модальності є обов'язковою частиною кожного речення на усіх її рівнях: формальному, семантичному та комунікативному [Селіванова 2010: 462]. Для визначення семантичної шкали модальності під кутом зору комунікативної стратегії розгляньмо нижченаведені приклади речень з текстів української та чеської художньої літератури з нетрадиційного погляду на суб'єктивну модальність. Сюди, наприклад, належить так звана немаркована модальність, емоційно-інтонаційна модальність, прагматична модальність.

До першої групи модальної семантичної шкали належить складне речення з немаркованою модальністю.

Сім více se něco předelává, tím je to horsí [Capek 1956: 34].

Чим більше переробляєш, тим гірше виходить [Чапек 1978: 198].

За Фірбасовою моделлю складне речення, як у мові оригіналу (далі МО), так у мові перекладу (далі МП) можна розділити на дві частини: перша - тема *сім více něco/чим більше*, далі транзит - *předelává/переробляєш* та друга - рема *tím je to hod! тиш гірше виходить*.

У певному контексті це оцінююче семантичне значення могло б змінитись на модальне. Це було б можливо у випадку бажання мовця дати пораду адресатові, що він не виконував якусь непотрібну роботу. Тоді речення у тексті набуло б маркованої модальності, тобто змінився б його прагматичний іаскурс: *Nemusls to delat; Není třeba to delat; Nemel bys to delat / Ти не повинен шос робити; Непотрібно цього робити; Ти б краще цього не робив*.

До другої групи модальної семантичної шкали належить речення з : ті ч еною емоційно-інтонаційною модальністю. і": *Še to mluvi!* [Capek 1956: 34] т:*Легко казати!* [Чапек 1978:214].

Як у МО, так і у МП речення можна розділити на тему *Vám/Вам, se to m* іл і *легко казати* - рема.

Якщо порівняємо обидві конструкції, то можемо констатувати, що :-:т::чна інтонація створює емоційну напругу, але речення модально -е* л г ховані. Проте, у контексті усе по-іншому. Мовець передає згідно з - текстом таку прагматичну інформацію: *Можете говорити, але не мусите-це ці: ьки сюва, але як щодо конкретних*

дії?

Отже, інтонація створює емоційну основу речення, а послідовність слів і текст - марковану модальність.

До третьої групи належать приклади з так званою прагматичною тільністю, якій притаманна динамічна семантика. Це добре простежується у за: тому тексті, особливістю якого є «нескінченність» тематично-рематичного з: т идку у складній синтаксичній структурі. На ФСП кожного речення діють: лез гадані чинники: лінеаризація, контекст, семантика та інтонація.

У двох уривках тексту МО та МП можна спостерігати динаміку семантичної модальної шкали у залежності від прагматики цілого тексту.

« a ja jsem ten rad měl pripnutý na Iopě fraku s modrou serpou přes prsa,

• *opil jsem oči a vsichni mi to zdviděli, a jak jsem viděl, tak nejvíce vrchní z hotelu Sroubek, který vlastně měl ten rad dostat, ja podle jeho oči bych mu jej nejraději dal, protože už měl pár let do penze, a snad na tohle jen čekal, protože s takovým 'odem by se dal otevřít hotel ně!Me v Podkrkonoší nebo v Českem rdji...» rlrabal 1993:92].*

А тепер у мене на вилізі фрака теж був пришитий орден з блакитною трійкою через груди, я потупив очі, бо всі мені заздрили, і, як я помітив, найбільше за всіх метрдотель з готелю пана Шроубека, бо той орден мав ои отримати-саме він, і я, на його думку, мав би той орден віддати йому, бо і ому лишилося кілька років до пенсії, і він лише такого моменту й чекав, лише з таким орденем він міг би відкрити готель де-небудь під Крконошами або в Чеському Раю...» Грабал 2009: с. 111].

Модально-прагматична лінія розвивається, починаючи від середини тексту, такими фразами: *měl ten rád dostat той орден мав би отримати саме він', bych tu jej nejraději dal/мав би той орден віддати йому; snad na tohle jen ižkaí/ він лише такого моменту й чекав; s takovým rádern by se dal otevřít rotel/адже з таким орденем він міг би відкрити готель*, які нашаровуються: дна на одну, створюючи модально-прагматичне поле великого розміру. Отже, можна вважати, що семантична шкала модальності обох мов із вільним порядком слів залежить від зміни порядку слів, інтонації, контексту чи комунікативної ситуації.

Література

1. Čapek, Karel: Hry. Praha 1956.
2. Hrabal, Bohumil: Odsluhoval jsem anglického krále. Praha 1996.
3. Svoboda, Ales: Firbasove semanticke skaly a komunikacm strategic. In:Pocta Eve Mrhacove. Ostrava: OU, 2006.
4. Грабал, Богуміл: Я обслуговував англійського короля. Київ 2009.
5. Чапек, Карел: Оповідання та п'єси. Київ 1978.
6. Селіванова, Олена: Лінгвістична енциклопедія. Полтава 2010.

Наукове видання

**Тенденції модернізації
національних освітніх систем**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ**

(за загальною редакцією О.С.Березюк)

Надруковано з оригінал-макета автора

Підписано до друку 29.05.2014. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 18.

Друк різнографічний.

Гарнітура Times New Roman. Зам. Наклад 100.

Видавництво Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Свідоцтво про держану реєстрацію:

Серія ЖТ №10 від 07.12.04

М.Житомир, вул.В.Бердичівська, 40